

МОНГОЛ УЛСЫН САНГИЙН САЙД

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
С.Данзангийн гудамж, Засгийн газрын II байр,
Утас/факс: 26-74-68, <http://www.mof.gov.mn>

2017.05.10 № 4-1/2742

танай _____-ны № _____ Т

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА М.ЭНХБОЛД ТАНАА

Төсвийн тухай хуулийн 55 дугаар зүйлд заасны дагуу Монгол Улсын ерөнхийлөгчийн 2017 оны ээлжит сонгуулийн өмнөх “Монгол улсын эдийн засаг, санхүү, төсвийн төлөв байдлын талаарх мэдээлэл”-ийг хүргүүлж байна.

Иймд дээрх асуудлыг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах асуудлын жагсаалтад оруулж өгөхийг хүсье.

Хүндэтгэсэн,

Б.ЧОЙЖИЛСҮРЭН

Улсын Их Хурлын Тамгын Газар

Бүртгэл № 3162 Карт № 0

Хуудас: 78.0

Огноо: 2017/05/16 09:37

М.Энхболд -д шилжүүлэв.

МОНГОЛ УЛСЫН САНГИЙН ЯАМ

**МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН
СОНГУУЛИЙН ӨМНӨХ ЭДИЙН ЗАСАГ,
САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ
БАЙДЛЫН ТАЙЛАН**

БҮЛЭГ НЭГ. ЗАСГИЙН ГАЗРААС ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	4
1.1. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2013-2017 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	4
1.1.1. Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, эдийн засгийн өсөлтийн байдал	4
1.1.2. Мөнгөний нийлүүлэлт, инфляц.....	5
1.1.3. Гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл, валютын ханш	5
1.1.4. Хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл, ядуурал.....	8
1.1.5. Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх 2012-2016 оны үндсэн чиглэлүүдийн биелэлт	11
1.1.6. Барилга, хот байгуулалт	11
1.1.7. Зам, тээврийн салбар.....	13
1.1.8. Уул уурхайн салбар.....	14
1.1.9. Эрчим хүчний салбар.....	15
1.1.10. Хөдөө аж ахуйн салбар	16
1.2. САНХҮҮГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	18
1.2.1. Банкны салбар.....	18
1.2.2. Үнэт цаасны зах зээл.....	22
1.2.3. Даатгалын зах зээл	25
1.2.4. Бичил санхүү.....	27
1.2.5. Монгол Улсын Хөгжлийн банк.....	30
1.2.6. Банкин дахь мөнгөн хадгаламжийн тогтолцоо.....	32
1.3. ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН	33
1.3.1. Төсвийн гүйцэтгэл.....	33
1.3.2. Төсвийн бодлогын арга хэмжээний талаар	37
1.3.3. Татвар, орлогын чиглэлээр баримталсан бодлого, томоохон бодлогын өөрчлөлт, түүний үр дүнгийн тухай.....	38
1.4. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГЫН ҮР ДҮН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ /2013-2017 ОН/	40
1.4.1. Төсвийн орлогын тусгай шаардлага	40
1.4.2. Төсвийн тэнцлийн тусгай шаардлага	41
1.4.3. Зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлага	42
БҮЛЭГ ХОЁР. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР, БОЛЗОШГҮЙ ӨР ТӨЛБӨРИЙН ДҮН, ТҮҮНИЙ ЗАРЦУУЛАЛТ, НӨХЦӨЛ, ХУГАЦААНДАА ТӨЛӨГДӨӨГҮЙ ЗЭЭЛИЙН ҮНДСЭН ӨР БА ХҮҮГИЙН ТӨЛБӨРИЙН ДҮН	43
2.1. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН УДИРДЛАГЫН БОДЛОГО, ЗОРИЛТ	43
2.1.1. Өрийн удирдлагын тухай хууль, тогтоомж.....	43
2.1.2. Өрийн удирдлагын талаар цаашид баримтлах бодлогын зорилт.....	44

2.2. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГА	45
Засгийн газрын дотоод үнэт цаас.....	46
Засгийн газрын дотоод зээл.....	48
Вексель	48
Төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй концесс	49
Татварын урьдчилгаа төлбөр.....	49
Засгийн газрын гадаад үнэт цаас	50
Засгийн газрын гадаад зээл	51
Засгийн газрын өрийн баталгаа.....	53
2.3. БОЛЗОШГҮЙ ӨР ТӨЛБӨРИЙН ТАЛААР	54
БҮЛЭГ ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨСВИЙН ТОГТВОРЖУУЛАЛТЫН САНГИЙН ҮЛДЭГДЛИЙН НИЙТ ДҮН, ЭНЭ НЬ ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАЖ БАЙГАА ЭСЭХ БОЛОН ДАРААГИЙН ХОЁР ЖИЛИЙН ХУГАЦААН ДАХЬ ТУХАЙН САНГИЙН ЭХ ҮҮСВЭРИЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТУХАЙ ҮНЭЛГЭЭ	60
3.1. Төсвийн тогтворжуулалтын санд шилжүүлсэн эрдэс баялгийн орлого, сангийн зарлага.....	60
БҮЛЭГ ДӨРӨВ. СОНГУУЛИЙН ЖИЛД УИХ, ЗАСГИЙН ГАЗРААС ГАРГАСАН ШИЙДВЭР НЬ ДАРААГИЙН ЖИЛҮҮДИЙН САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛӨХ ҮЗҮҮЛЭЛТ..62	62
4.1. Засгийн газрын үйл ажиллагаа.....	62
4.2. Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан, хүлээгдэж байгаа арга хэмжээ, түүнд төсвөөс гаргах зардлын хэмжээ	63
4.3. Төсвийн зарлагын чиглэлээр.....	64
4.4. Татварын бодлогын чиглэлээр.....	65
БҮЛЭГ ТАВ. ИРЭХ ДӨРВӨН ЖИЛИЙН МАКРО ЭДИЙН ЗАСАГ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТӨСӨӨЛӨЛ	66
5.1 Макро эдийн засгийн төлөв байдлын төсөөлөл	66
5.2 Төсвийн төлөв байдлын төсөөлөл	68
5.2.1. Төсвийн орлогын төсөөлөл	69
5.2.2. Төсвийн зарлагын төсөөлөл	71
5.2.3. Төсөвт ирэх ачаалал, хэрэгцээ шаардлага.....	73
5.2.4. Дунд хугацааны төсвийн зарлагын хязгаарлалт.....	73
БҮЛЭГ ЗУРГАА. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСӨӨЛӨЛ НЬ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР БАТЛАГДСАН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, ЭСХҮЛ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨСӨВ, ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГАД НИЙЦЭЖ БАЙГАА ТАЛААРХ ТАЙЛБАР	74
6.1. Төсвийн төсөөлөл нь төсвийн тусгай шаардлагыг хангаж буй талаар.....	74

БҮЛЭГ НЭГ. ЗАСГИЙН ГАЗРААС ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

1.1. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2013-2017 ОНД ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

Монгол Улсын эдийн засаг 2013 онд 11.6 хувь, 2014 онд 7.9 хувь, 2015 онд 2.4 хувь, 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 1.0 хувиар тус тус өссөн байна. Эдийн засгийн өсөлт буурахад манай улсын гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт саарч, эрдэс бүтээгдэхүүний эрэлт, үнэ буурч, гадаад зах зээл таагүй байсантай холбоотой юм.

Дэлхийн банкны атласын аргаар тооцсон нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 2015 оны эцэст 3870 ам долларт хүрч, 2013 онтой харьцуулахад 10.8 хувиар буурсан байна.

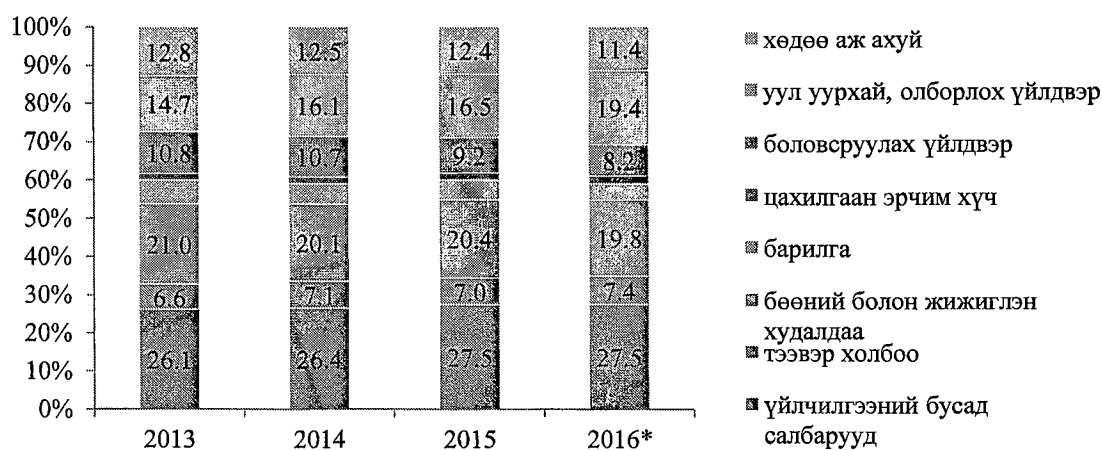
1.1.1. Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, эдийн засгийн өсөлтийн байдал

Монгол Улсын ДНБ-ий хэмжээ 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 23.9 их наяд төгрөгт хүрч, 2013 онтой харьцуулахад 24.6 хувиар өссөн байна. Эдийн засгийн дундаж өсөлт 2013-2016 онд 5.7 хувь байсан нь уул уурхайн салбарын өсөлт, хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт өндөр байсантай холбоотой юм. Тухайлбал, алтны олборлолт дунджаар 27.5 хувиар, газрын тосны олборлолт 24.0 орчим хувиар тус тус өссөн бол нийт мал сүргийн тоо 45.1 сая толгойгоос 61.5 сая толгойд хүрч, хураан авсан үр тарианы хэмжээ 387.0 мянган тонноос 483.5 мянган тонн болж нэмэгдсэн байна.

2013-2016 онд санхүү болон даатгалын үйл ажиллагааны салбар хамгийн өндөр буюу 54.0 хувиар өссөн бол уул уурхайн салбар 37.1 хувиар, хөдөө аж ахуйн салбар 31.9 хувиар, цахилгаан дулааны салбар 16.0 хувиар, тээвэр, агуулахын үйл ажиллагааны салбар 37.7 хувиар тус тус өссөн байна. Мөн Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр хэрэгжүүлж буй эрчим хүч, зам, гүүр зэрэг дэд бүтцийн ажлууд, түүнчлэн импортыг орлох, экспортыг дэмжих чиглэлийн төсөл, хөтөлбөрүүдийн үр дүнд боловсруулах салбарын үйлдвэрлэл 2013 онтой харьцуулахад 2016 онд 3.7 хувиар өссөн байна.

ДНБ-ий өсөлт 2017 онд -0.2 хувьтай байхаар хүлээгдэж байгаа бол хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт 8.0 хувь, уул уурхайн салбарын өсөлт 0.5 хувь, цахилгаан дулааны салбарын өсөлт 4.0 хувь, тээвэр агуулахын үйл ажиллагааны салбарын өсөлт 2.0 хувьтай байхаар байна.

Уул уурхай, олборлох үйлдвэрлэл болон тээврийн салбарын нийт эдийн засгийн бүтцэд эзлэх хувь хэмжээ 2013-2016 онд хамгийн ихээр нэмэгдсэн байна.

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

1.1.2. Мөнгөний нийлүүлэлт, инфляц

Мөнгөний нийлүүлэлт. Мөнгөний нийлүүлэлтийн хэмжээ 2013 онд 9.5 их наяд төгрөг байсан бол 2016 онд 12.1 их наяд төгрөгт хүрч 27.4 хувиар өссөн байна. Үүнд төгрөгийн хадгаламж 17.4 хувь, валютын хадгаламж 88.6 хувь, валютын харилцах 47.6 хувиар тус тус өссөн нь голлон нөлөөлжээ. Харин төгрөгийн харилцах 1.1 хувийн өсөлттэй байсан нь иргэд, аж ахуй нэгж байгууллагууд мөнгөн хуримтлал хийх хандлагатай байгааг харуулж байна. Зээлийн өрийн үлдэгдлийн хэмжээ 2013 оны эцэст 10.8 орчим их наяд төгрөг байсан бол 2016 онд 12.4 их наяд төгрөг болж 14.8 хувиар нэмэгдсэн байна.

Инфляц. Жилийн инфляцын түвшин 2013 онд 12.5 хувийн өсөлттэй байсан бол 2014 оны 8 дугаар сараас эхлэн буурч улмаар инфляцын түвшин 2016 оны эцэст 1.1 хувьд хүрсэн байна. Нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцын дарамт багасаж, дотоодын эрэлт хумигдаж, эдийн засгийн өсөлт саарсан нь инфляцын түвшин буурахад нөлөөлсөн байна. 2017 оны 2 дугаар сарын байдлаар жилийн инфляцын түвшин 2.1 хувь байгаа бөгөөд 2017 оны эцэст 6.1 хувь байхаар хүлээгдэж байна.

1.1.3. Гадаад худалдаа, төлбөрийн тэнцэл, валютын ханш

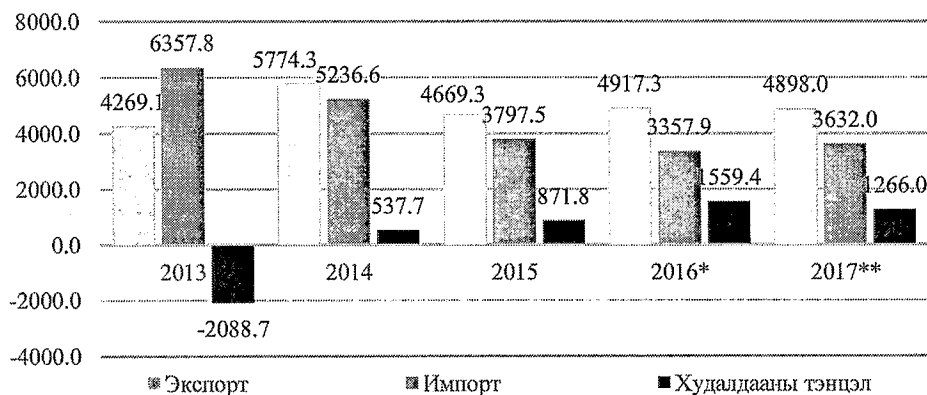
Гадаад худалдаа. Манай улсын гадаад худалдааны нийт эргэлт 2013 онд 10.6 тэрбум ам.доллар байсан бол 2016 оны эцэст 8.3 тэрбум ам.доллар болж, 22.1 хувиар буурсан байна. Үүнд гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын хэмжээ буурч, эдийн засгийн өсөлт саарч улмаар импортын хэмжээ 2013-2016 онд 1.9 дахин буурсан нь голлон нөлөөлсөн байна. Гадаад худалдааны тэнцэл 2013 онд 2.08 тэрбум ам.долларын алдагдалтай байсан бол 2016 оны эцэст 1.5 тэрбум ам.долларын ашигтай гарсан байна.

Экспортын хэмжээ 2013 онд 4.3 тэрбум ам.доллар байсан бол 2016 онд 4.9 тэрбум ам.доллар болж 15.1 хувиар өссөн байна. Импортын хувьд 2013 онд 6.3 тэрбум ам.доллар байсан бол 2016 онд 3.3 тэрбум ам.доллар болж 47.2 хувиар буурсан байна. Энэ нь гадаадын

хөрөнгө оруулалтын хэмжээ буурсан, төгрөгийн ханш суларсан, нефтийн бүтээгдэхүүний үнэ буурсан зэрэгтэй холбоотой юм.

Экспортын хэмжээ 4.9 тэрбум ам.доллар, импорт 3.6 тэрбум ам.доллар, гадаад худалдааны нийт эргэлт 8.5 тэрбум ам.доллар байхаар 2017 онд хүлээгдэж байна.

Гадаад худалдааны тэнцэл, 2012-2017 он /сая ам.доллар/

Эх үүсвэр: ГЕГ, Сангийн яам

Төлбөрийн тэнцэл. Монгол Улсын төлбөрийн тэнцэл 2013 онд 1,867.3 сая ам.долларын алдагдалтай гарч байсан бол 2014 оноос гадаад худалдааны тэнцэл ашигтай гарах болсонтой холбоотойгоор төлбөрийн тэнцлийн алдагдал тогтмол буурч 2016 онд урсгал данс 449.0 сая ам.долларын алдагдалтай, хөрөнгө ба санхүүгийн данс 707.3 сая ам.долларын ашигтай гарч, нийт төлбөрийн тэнцэл 18.2 сая ам.долларын алдагдалтай гарлаа. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулахад 483.9 сая ам.доллараар буурсан үзүүлэлт юм.

Сүүлийн жилүүдэд алдагдалтай гарсан бараа, үйлчилгээний данс 2016 онд 187.8 сая ам.долларын ашигтай гарсан нь урсгал тэнцлийн алдагдал буурахад эерэг нөлөө үзүүлсэн байна. Үүнд мөнгөжөөгүй алт, чулуун нүүрс, цайрын баяжил, төмрийн хүдрийн экспортын өсөлт болон хүнд даацын машин, механизм, тоног төхөөрөмж, төмөрлөг бүтээгдэхүүний импортын бууралттай холбоотойгоор барааны данс 137 хувийн өсөлт үзүүлсэн нь голлон нөлөөлсөн байна.

Хөрөнгө ба санхүүгийн дансны тухайд “Оюу Толгой” компани Туркоиз Хиллд өгөх хувь нийлүүлэгчийн зээлийг төлсөн, уулын баяжуулах “Эрдэнэт үйлдвэр” ХХК-ийн ОХУ-ын талын 49 хувийг худалдан авсан зэрэг томоохон хөрөнгийн гадагшлах урсгалтай холбоотойгоор гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын түвшин буурсан боловч Монгол Улсын Засгийн газраас 2016 оны 4 дүгээр сард 500.0 сая ам.долларын бонд гаргасан, Кредит Свисс банкнаас 250.0 сая ам.долларын арилжааны зээл, Хас банк 108.0 сая ам.долларын синдикат зээл авсан зэрэг хөрөнгийн дотогшлох урсгал нэмэгдсэнээр 2016 онд хөрөнгө ба санхүүгийн данс 707.3 сая ам.долларын ашигтай гарсан байна.

Төлбөрийн тэнцэл, урсгал тэнцэл, хөрөнгө ба санхүүгийн тэнцэл /сая ам.доллар/

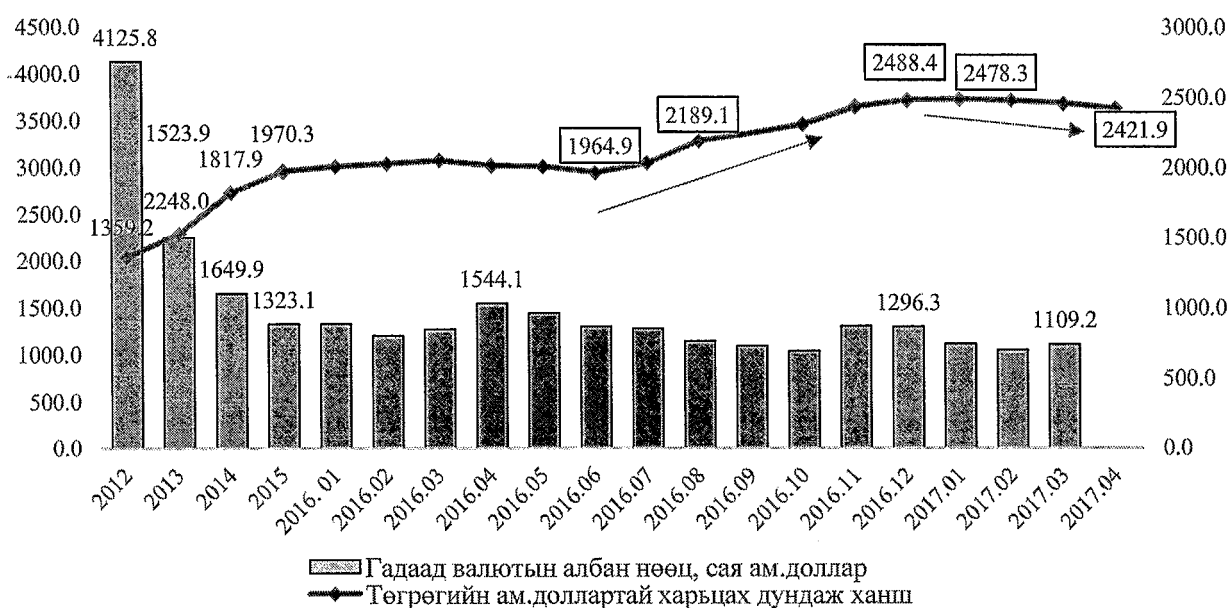
Эх үүсвэр: Монголбанк

Валютын ханш. Чингис бонд болон Хөгжлийн банкны Евро, Самурай зэрэг бондыг олон улсын зах зээлд арилжаалсан, уул уурхайн салбарын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн зэрэгтэй холбоотойгоор 2013 онд гадаад валютын албан нөөц 2,248.0 сая ам.долларт хүрч, тус хугацаанд валютын ханш харьцангуй тогтвортой байсан байна. Гэсэн хэдий ч гадаадын хөрөнгө оруулалт тасралтгүй буурч, төсөв, төлбөрийн тэнцэл алдагдалтай байж улмаар гадаад валютын нөөц буурах нөхцөлийг бүрдүүлж 2012-2016 оны хугацаанд ам.долларын ханш жилд дунджаар 11.3 хувиар суларсан байна. /2016 оны эцэст гадаад валютын улсын нөөц 1,296.3 сая ам.доллар байв./

Монгол Улсын Засгийн газраас гаргасан Мазаалай бонд (500 сая ам.доллар), Кредит Свиссээс авсан синдикат зээл (250 сая ам.доллар), Хас банкны синдикат зээл (108.5 сая ам.доллар) зэрэг нь гадаад валютын орох урсгалыг нэмэгдүүлэн ханшийг тогтвортой түвшинд байлгах нөлөөтэй байсан ч, 2016 оны 2 дугаар хагаст гарсан томоохон гадаад төлбөрүүд болон бусад тодорхой бус байдлаас үүдэн иргэдийн хүлээлт ихээхэн өөрчлөгдөж 2016 онд ам.доллартай харьцах төгрөгийн жилийн дундаж ханш 2149.1 төгрөгт хүрч, 2013 онтой харьцуулахад 40.9 хувиар суларсан байна.

2017 оны эхний 4 сарын байдлаар төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш оны эхнээс 2.8 хувиар чангарч, 1 ам.доллар 2419.4 төгрөгт хүрсэн. Төгрөгийн ханш чангарахад Монгол Улсын Засгийн газраас ОУВС-гийн ажлын хэсэгтэй “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн урьдчилсан хэлэлцээрийг хийсэн, мөн олон улсын зах зээл дээр Хуралдай бондыг амжилттай арилжаалсан зэрэг нь нөлөөлсөн байна.

Гадаад валютын албан нөөц ба төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш

Эх үүсвэр: Монголбанк

1.1.4. Хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл, ядуурал

Хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл. 2016 оны 4 дүгээр улирлын түүвэр судалгааны дүнгээр 15 ба түүнээс дээш насны хүн ам 2,053.9 мянгад хүрч өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 6.7 хувь, өмнөх улиралтай харьцуулахад 0.2 хувийн өсөлттэй, эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 1,239.8 мянгад хүрч өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 6.5 хувь өссөн байна.

Ажилгүйдлийн түвшин 2013 оны эцэст 7.8 хувьтай байсан бол 2016 оны эцэст 8.6 хувьд хүрч 0.8 нэгжээр нэмэгдсэн байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндсэн үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	2013	2014	2015	2016
15 ба түүнээс дээш насны хүн ам (мян.хүн)	1846.9	1870.2	1925.6	2053.9
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (мян.хүн)	1125.5	1127.7	1164.1	1239.8
Ажиллагчид (мян.хүн)	1038.2	1040.7	1067.6	1132.8
Ажилгүй иргэд (мян.хүн)	87.2	87.0	96.5	107.0
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам (мян.хүн)	721.4	742.5	761.5	814.1
Ажиллах хүчний оролцооны түвшин (хувь)	63.5	61.9	62.1	60.5

Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин (хувь)	56.2	55.7	55.4	55.2
Ажилгүйдлийн түвшин (хувь)	7.8	7.7	8.3	8.6

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Ажиллагчдын тоог 2016 оны 4 дүгээр улирлын байдлаар эдийн засгийн салбарын ангиллаар авч үзэхэд хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс 5.1 хувиар, үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын тоо 0.9 хувиар, үйлчилгээний салбарт ажиллагчдын тоо 8.8 хувиар тус тус өссөн байна.

Бүртгэлтэй ажилгүй иргэдийн тоо 2016 онд 34.4 мянга байгаа бөгөөд үүний 57.3 хувийг 15-34 насны залуучууд эзэлж байна.

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлогын хэрэгжилтийг хангуулах ажлын хүрээнд хөдөлмөрийн зах зээлийг идэвхжүүлэх, ажиллах хүчний ур чадварыг дээшлүүлэх, ажил олоход хүндрэлтэй, хөдөлмөрийн зах зээлд өрсөлдөх чадвар сул байгаа хэсэг бүлгийг дэмжин ажиллах, хөдөлмөрлөх, орлого бий болгох үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох хөшүүргийг бий болгох зорилгоор 2013-2014 онд тус бүр 8 хөтөлбөр, төсөл, 2015 онд 5 хөтөлбөр, 2016 онд 7 хөтөлбөр, 1 төслийг тус тус Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлөөр батлуулж хэрэгжүүлсэн байна. Эдгээр төсөл, хөтөлбөрт нийт 252.1 мянган хүн хамрагдаж, 224.1 тэрбум төгрөгийг Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас зарцуулсан байна.

Цалин хөлс. Цалин хөлстэй холбоотой харилцааг Хөдөлмөрийн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль болон эдгээр хуулиудыг дагалдаж гарсан хууль тогтоомж, шийдвэрүүдээр зохицуулж байна.

Хөдөлмөр, нийгмийн зөвшлийн гурван талт Үндэсний хорооны хуралдаанаар хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг шинэчлэн тогтоох төслийг хэлэлцүүлж, тус хорооны 2013 оны 4 дүгээр сарын 11-ний өдрийн 7 дугаар тогтоолоор 2013 оны 9 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 36 хувиар нэмэгдүүлэн, нэг цагт 1142.85 мөнгө байхаар шинэчилж, сард 192 мянган төгрөгөөр тогтоож 2016 оны эцэс хүртэл мөрдсөн бол 2017 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 25 хувиар нэмэгдүүлэн, сард 240 мянган төгрөгөөр тогтоон мөрдөж байна.

Ядуурал. “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030” болон дэлхийн Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030 баримт бичгүүдэд бүх төрлийн ядуурлыг эцэс болгох зорилгыг дэвшүүлсэн. Хамгийн сүүлийн буюу 2014 оны өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны дүнгээр улсын хэмжээний ядуурлын хамралтын хүрээ 21.6 хувь буюу 634.0 мянга орчим хүн ядууралд өртсөн байна. Өөрөөр хэлбэл 100 хүн тутмын 22 нь хүнсний болон хүнсний бус зайлшгүй шаардлагатай хэрэгцээний зүйлсийг худалдан авах чадваргүй байна.

Ядуурлын хамралтын хүрээ

2009-2010 онд хотын хүн амын 30-33 хувь, хөдөөгийн хүн амын 50 хувь нь ядууралд өртөж, улсын дунджаар ядуурлын түвшин 38.8 хувьтай байсан бол тус үзүүлэлт 2011 оноос тасралтгүй буурсан байна.

Ядуурлын үндсэн үзүүлэлтүүд, байршил, хувиар, 2012, 2014 он

Байршил	Ядуурлын хамралтын хүрээ		Ядуурлын гүнзгийрэлт		Ядуурлын мэдрэмж	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014
Улсын дундаж	27.4	21.6	7.1	5.2	2.7	1.9
Хог	23.3	18.8	6.2	4.9	2.4	1.9
Хөдөө	35.4	26.4	8.8	5.8	3.2	2
Бүс						
Баруун	32.3	26	7.7	5.3	2.6	1.7
Хангай	38.5	25.3	10.1	5.4	3.7	1.7
Төв	28.2	22.2	7.2	5.5	2.7	2.1
Зүүн	33.4	31.4	9.8	8.6	4	3.3
Улаанбаатар	19.9	16.4	5.1	4.5	2	1.7
Суурьшил						
Улаанбаатар	19.9	16.4	5.1	4.5	2	2
Аймгийн төв	30.4	23.8	5.1	4.5	3	2
Сумын төв	27.5	24.7	8.4	5.8	3	2

Хөдөө нутаг	39.6	27.9	7.3	5.7	3	2
-------------	------	------	-----	-----	---	---

Ядуурлын хамралтын хүрээ 2014 оны байдлаар хотод 18.8 хувь, хөдөө, орон нутагт 26.4 хувь, зүүн бүсэд хамгийн өндөр буюу 31.4 хувь, төвийн бүсэд 22.2 хувь, Улаанбаатар хотод 16.4 хувьтай байна.

1.1.5. Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх 2012-2016 оны үндсэн чиглэлүүдийн биелэлт

Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэл 2013-2016 оны хооронд нийт 519 арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр төлөвлөгдсөн бөгөөд үүнээс 2013 онд 166 арга хэмжээ, 2014 онд 104 арга хэмжээ, 2015 онд 91 арга хэмжээ, 2016 онд 158 арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр тус тус төлөвлөгдөн боловсруулагдсан.

Хэрэгжилтийн хувийг он оноор авч үзвэл 2013 онд 67.1 хувь, 2014 онд 63.7 хувь, 2015 онд 76.1 хувь, 2016 онд 61.2 хувь буюу 2013-2016 оны хооронд дунджаар 67.0 хувийн хэрэгжилттэй байна.

	2013	2014	2015	2016
Батлагдсан огноо, тогтоолын дугаар	УИХ-ын 2012 оны 37 дугаар тогтоол	УИХ-ын 2013 оны 39 дүгээр тогтоол	УИХ-ын 2014 оны 53 дугаар тогтоол	УИХ-ын 2015 оны 52 дугаар тогтоол
Зорилт, арга хэмжээний тоо	26 зорилт, 166 арга хэмжээ	25 зорилт, 104 арга хэмжээ	24 зорилт, 91 арга хэмжээ	22 зорилт, 158 арга хэмжээ
Биелэлтийн хувь	67.1	63.7	76.1	61.2

1.1.6. Барилга, хот байгуулалт

Засгийн газраас дотоодын цементийн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх, импортын цементийг бууруулах хүрээнд 2014 онд Хөтөлийн “Цемент-шохой” ТӨХК-ийн хүчин чадлыг 1.0 сая тонноор нэмэгдүүлж, “Монполимет” ХХК 1.0 сая тоннын хүчин чадалтай цементийн үйлдвэрийг шинээр барьж 2015 онд ашиглалтад оруулсан бол “МАК” ХХК 1.0 сая тонн цементийн үйлдвэрийг шинээр барьж 2017 онд ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна.

УИХ-ын 2014 оны 43 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Ногоон хөгжлийн бодлого”, 2016 оны 19 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал”, Монгол Улсын Засгийн газрын 2012-2016 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, “Шинэ бүтээн байгуулалт” дунд хугацааны зорилтот хөтөлбөр, “Ус” үндэсний хөтөлбөр, “Түрээсийн орон сууц” хөтөлбөр зэрэг бодлогын баримт бичгүүдийг хэрэгжүүлж ажиллаа.

АХБ-ны зээлээр хэрэгжиж буй “Зүүн өмнөд говийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн төслийн нэмэлт санхүүжилт–бохир усны менежментийг сайжруулах төсөл”-ийн хүрээнд Монгол Улс болон АХБ хооронд байгуулах “Зээлийн хэлэлцээр”-ийг УИХ соёрхон баталж, төслийн хүрээнд Архангай, Өвөрхангай, Өмнөговь, Дорноговь аймгуудад цэвэрлэх байгууламж барих ажлыг эхлүүлээд байна.

Дээрх төсөл, арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлсний үр дүнд аймаг, нийслэлд дулааны шугам 100 км, цэвэр усны шугам 350 км, бохир усны шугам 220 км, 29 гүний худгийг шинээр ашиглалтад оруулж, 14 цэвэрлэх байгууламжийг өргөтгөн шинэчилснээр ус, дулаан хангамж, ариутгах татуургын хүчин чадал нэмэгдэж, найдвартай ажиллагаа сайжирсан байна.

Барилга угсралт, их засварын ажлын хэмжээ, тэрбум төгрөг

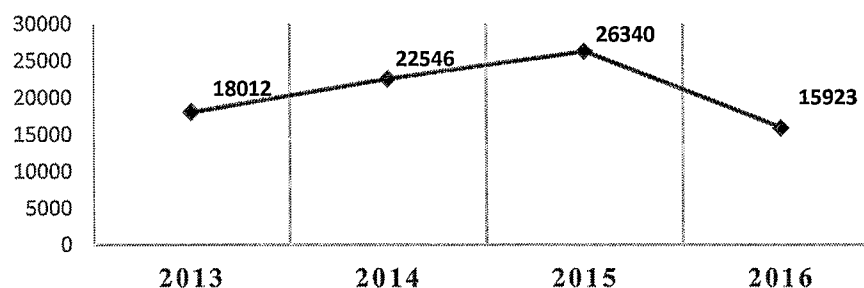
Барилга	2013	2014	2015	2016
Барилга угсралт, их засварын ажил, бүгд	3,771.8	2,572.5	2,481.1	2,037.1
Дотоодын байгууллага	3,513.6	2,437.9	2,380.1	1,926.1
Төрийн өмчийн байгууллага	261.8	75.6	41.2	37.5
Хувийн байгууллага	3,200.9	2,321.1	2,323.9	1,879.2
Гадаадтай хамтарсан байгууллага	50.8	41.2	15.1	9.4
Гадаадын байгууллага	258.2	134.6	101.0	111.0

Эх үүсвэр: УСХ

Барилга угсралт, их засварын ажлын хэмжээ 2016 онд 2037.1 тэрбум төгрөг болж 2013 онтой харьцуулахад 1734.7 тэрбум төгрөгөөр буюу 45.9 хувиар буурсан бөгөөд энэ нь дотоодын барилгын ажлын гүйцэтгэл буурсантай холбоотой юм.

Улсын хэмжээнд 2013 онд 18,012 айлын, 2014 онд 22,546 айлын, 2015 онд 26,340 айлын, 2016 онд 15,923 айлын орон сууц ашиглалтад орсон байна.

Ашиглалтад орсон орон сууцны тоо, айлын тоогоор

Эх үүсвэр: БХБЯ

Засгийн газрын 2013 оны 200 дугаар тогтоолоор “Орон сууцны ипотекийн зээлийн ерөнхий журам”-ыг баталж, мөн оны 6 дугаар сараас жилийн 8 хувийн хүүтэй орон сууцны зээлийг иргэдэд олгож эхэлсэн бөгөөд 2016 оны байдлаар ипотекийн зээлд хамрагдсан иргэдийн тоо 89,156-д, зээлийн нийт үлдэгдэл 4,018.3 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

1.1.7. Зам, тээврийн салбар

Монгол Улсын зам, тээврийн салбар нь эдийн засгийн өсөлтийг хангахуйц зам, тээврийн сүлжээг өргөжүүлэн хөгжүүлэх, хэрэглэгчийн эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн аюулгүй, ая тухтай үйлчилгээг үзүүлэх эрхэм зорилгын хүрээнд авто зам, тээвэр, иргэний нисэх, төмөр зам, далай ашиглалт, усан замын тээвэр гэсэн төрлөөр хөгжиж байна.

Дээрх үндсэн зорилтын хүрээнд 2013-2017 онд хатуу хучилттай авто зам, тээвэр логистикийн төв, төмөр замын I болон II үе шатны суурь бүтцийг барьж байгуулах, олон улсын шинэ нисэх буудал барих зэрэг зам, тээврийн дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын томоохон төслүүдийг хэрэгжүүлж байна.

2012-2016 онд аймгийн төвүүдийг нийслэл хоттой хатуу хучилттай авто замаар холбох зорилтыг дэвшүүлэн ажиллаж 2015 онд Төв, Архангай, Өвөрхангай, Булган, Хөвсгөл, Орхон, Сэлэнгэ, Дархан-Уул, Говьсүмбэр, Хэнтий, Сүхбаатар, Дорноговь, Дундговь, Өмнөговь, Баянхонгор аймгуудыг нийслэл хоттой хатуу хучилттай авто замаар холбоод байна.

Төмөр замын I, II болон III үе шатны суурь бүтцийг барьж байгуулах хүрээнд “Төрөөс төмөр замын тээвэрлэлтийн талаар баримтлах бодлогын хэрэгжилтийг хангах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2014 оны 64 дүгээр тогтоолд заасны дагуу Тавантолгой-Гашуунсухайт, Хөөт-Бичигт Тавантолгой-Сайншанд-Баруун-Урт-Хөөт-Чойбалсан, Хөөт-Нөмрөг чиглэлийн төмөр замын шинэ шугамыг барихаар ажиллаж байна.

Эрдэнэт-Овоотын чиглэлийн төмөр замыг төр-хувийн хэвшлийн түншлэлээр барихаар 2015 оны 8 дугаар сард “Нортерн рейлвейс” ХХК-тай гэрээ байгуулан, бүтээн байгуулалтын ажлыг 2017 онд эхлүүлэхээр төлөвлөж байна. Түүнчлэн ОХУ-тай “Улаанбаатар төмөр замын шинэчлэл, хөгжлийн стратегийн түншлэлийн тухай” хэлэлцээрийг байгуулж, цаашдын олон жилийн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлсон. Төмөр замын тээврийн асуудлаарх Монгол Улс, ОХУ, БНХАУ-ын гурван талт яриа хэлэлцээний механизмыг бүрдүүлээд байна.

Сүүлийн жилүүдэд ачаа тээвэр, зорчигч тээвэрлэлтийн эргэлт эрчимтэй нэмэгдэж байгаа тул агаарын хөлгийн паркийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, өрсөлдөх чадвараа сайжруулах чиглэлээр ажиллаж байна.

Олон улсын нисэх буудлын шинэчлэлийн хүрээнд Төв аймгийн нутаг дахь Хөшигийн хөндийн нисэх буудлын барилгын ажлыг 2013 оноос эхлүүлсэн бөгөөд жилд 3 сая зорчигч хүлээн авах хүчин чадалтай, 3600 м урт хөөрч буух зурвастай, агаарын

хөлгийн 6 хүзүүвч бүхий нийт 96000 м² талбай хамарсан шинэ нисэх буудлыг 2017 онд бүрэн ашиглалтад оруулахаар ажиллаж байна.

Монгол Улсын Засгийн газар 2016 оны байдлаар 37 улстай Агаарын харилцааны хэлэлцээр байгуулж, олон улсын нислэгийн сүлжээгээ өргөтгөн Монголын агаарын тээвэрлэгчид 8 улсын 12 чиглэлд жилд дунджаар 4000 гаруй нислэг үйлдэж байна.

Иргэний нисэхийн салбарт агаарын тээврийн 7 компани, Монгол Улсад бүртгэлтэй 24 агаарын хөлөг, олон улсын 6 нисэх буудал, орон нутгийн 16 нисэх буудал, түр зөвшөөрөлтэй 4 нисэх буудал үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд нийтдээ 15 агаарын хаалга, дээд агаарын зайд 35, доод агаарын зайд 45 зам тус тус ашиглаж байна.

Монгол Улсын Засгийн газраас олон улсын стандарт шаардлагад нийцсэн нисэхийн аюулгүй ажиллагаа, аюулгүй байдлыг хангасан эдийн засгийн үр ашигтай, өрсөлдөх чадвар бүхий иргэний нисэхийн үйлчилгээ үзүүлэх зорилтуудыг тавьж, иргэний нисэхийн эрх зүйн шинэчлэлтийг амжилттай хэрэгжүүлж байна.

1.1.8. Уул уурхайн салбар

Уул уурхайн салбар 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 20.0 орчим хувийг, нийт экспортын 86.3 хувийг дангаараа бүрдүүлээд байна.

Уул уурхайн салбарын голлох бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл болон татварын орлогын хэмжээ

Бүтээгдэхүүн, төсвийн орлого	2013	2014	2015	2016
Нүүрсний хэмжээ, мянган тонн	29,163.6	24,927.1	24,148.9	35,421.9
Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого /Нүүрс/ сая төгрөг	294,266.4	284,116.7	122,458.2	142,261.1
Зэсийн баяжмал /металл агуулгаараа мянган тонн/	803.0	1,080.4	1,334.7	1,445.1
Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого /Зэсийн баяжмал/ сая төгрөг	574,132.1	663,761.6	851,156.3	464,464.2
Төмрийн хүдэр /мянган тонн/	11,135.9	10,260.5	6,173.4	7,146.1
Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого /Төмрийн хүдэр/ сая төгрөг	65,347.3	52,539.9	17,610.1	15,338.1
Газрын тос (мянган баррель)	5,128.9	7,405.3	8,769.3	8,249.8
Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого /Газрын тос/ сая төгрөг	1,738.5	2,687.5	3,242.1	4,373.1
Цайрын баяжмал /мянган тонн/	104.1	93.2	89.6	100.2
Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого /Цайрын баяжмал/ сая төгрөг	31,951.3	28,401.3	32,963.3	34,292.1
Алт /кг/	8,904.4	11,503.8	14,556.2	18,435.7

Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн татварын орлого /Алт/ сая төгрөг	98,430.2	52,824.3	32,823.1	44,976.3
--	----------	----------	----------	----------

Эх үүсвэр: ҮСХ, СЯ

Уул уурхайн салбарын нийт үйлдвэрлэл 2016 оны байдлаар 7,059.2 тэрбум төгрөг болж 2013 онтой харьцуулахад 2 дахин өссөн байна. Уул уурхайн салбарын голлох нэр төрлийн бүтээгдэхүүний экспортод эзлэх хувь хэмжээг авч үзвэл 39 хувийг зэсийн баяжмал, 24 хувийг нүүрс, 19 хувийг алт эзэлж байна.

Уул уурхайн томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийн хувьд 2016 онд Оюутолгойн далд уурхайн бүтээн байгуулалтын төв бутлуурын ажил хийгдэж дууссан бөгөөд 200 км урттай хэвтээ малтмалын тунелийн 50 км-ын ажлыг гүйцэтгээд байна. Оюу толгойн далд уурхайн бүтээн байгуулалт одоогийн байдлаар 20 хувьтай хэрэгжиж байна.

1.1.9. Эрчим хүчний салбар

2016 онд цахилгаан эрчим хүч үйлдвэрлэл 4,938.6 сая.кВтц болж 2013 онтой харьцуулахад 12.6 хувиар, дулааны эрчим хүч үйлдвэрлэл 2016 онд 10,334.5 мян.Гкал болж 2013 оноос 13.6 хувиар тус тус өссөн байна.

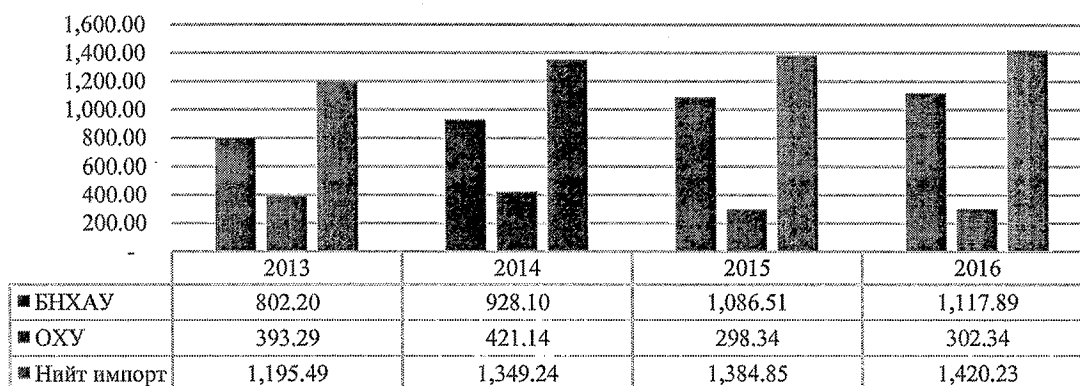
Цахилгаан, дулаан үйлдвэрлэл

	Нэгж	2013	2014	2015	2016
Эрчим хүч	сая. квт.цаг	4 317.9	4 632.3	4 772.4	4 938.6
Дулааны эрчим хүч	мян.Гкал	8 928.8	9 126.6	9 593.4	10 334.5

Эх үүсвэр: ҮСХ

2016 онд оргил ачааллын үед аж ахуй нэгж байгууллага, айл өрхүүдийг тогтвортой цахилгаан эрчим хүчээр хангахын тулд ОХУ-аас 302.3 сая кВт.цаг эрчим хүчийг импортоор худалдаж авсан байна. Энэ нь 2013 оны түвшнээс 23.1 хувиар буурсан үзүүлэлт юм.

Цахилгаан эрчим хүчний нийт импорт, мянган кВт.цаг

Эх үүсвэр: ҮСХ

Улаанбаатар хотын захын дэд станцуудын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх хүрээнд Монгол улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар баригдсан 35/6 кВ-ын “Баянхошуу” 2x10 МВА хүчин чадалтай дэд станц, 35 кВ-ын 2.37 км хоёр хэлхээт цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын барилга угсралтын ажлыг хийж гүйцэтгэв. Улаанбаатар хотын Дашчойнхор 35/10 кВ-ын дэд станцын барилга угсралтын ажил, Улаанбаатар хотын 35/10 кВ-ын Дорнод-1, Дөрвөн зам дэд станцын барилга угсралтын ажил болон гэр хорооллын хүчдэлийн уналттай болон шинэ суурьшлын бүсийн гэр хорооллын айл өрхийг цахилгаан хангамжаар хангах /Багц-9, 10, 11/ барилга угсралтын ажлыг хийж дуусган ашиглалтад хүлээн авсан.

Мөн Улаанбаатар хотын захын гэр хорооллын хүчдэлийн уналттай болон гэрэл цахилгаангүй айл өрхийн цахилгаан эрчим хүчний хангамжийг сайжруулах, шинээр газар олголт хийгдсэн 1562 айл өрхийг эрчим хүчээр хангах ажлыг 2016 оны 09 дүгээр сараас 10 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор нийт 40 орчим байршилд 2 тэрбум төгрөгийн барилга угсралтын ажлыг хийж гүйцэтгэсэн байна. “ДЦС-3”-ын суурилагдсан хүчин чадлыг 50 МВт-аар өргөтгөснөөр станцын цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэл 186 МВт, дулаан үйлдвэрлэл 585 Гкал/ц-д тус тус хүрч, төвийн бүсийн эрчим хүчний системийн цахилгааны хэрэглээний 17.5 хувь, Улаанбаатар хотын дулааны хэрэглээний 32 хувийг хангах болов.

Эрчим хүчний салбарын хэмжээнд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, Хөгжлийн банкны санхүүжилтээр хийгдсэн Амгалангийн 348 МВт-ын ДС, Дорноговь аймгийн Хатанбулаг, Мандах, Хэнтий аймгийн Цэнхэрмандал сумдын цахилгаан хангамж, Увс, Баян-Өлгий аймгийн зарим сумдын цахилгаан хангамжийн сүлжээний өргөтгөл, Улаанбаатарын их тойруу 110 кВ-ын ЦДАШ, дэд өртөөнүүд зэрэг төсөл, арга хэмжээний барилга угсралтын ажлыг 2016 онд дуусгаж, улсын комисс хүлээн авсан байна.

1.1.10. Хөдөө аж ахуйн салбар

Улсын хэмжээнд 2016 онд нийт малын тоо 61.5 сая толгойд хүрч, 2013 онтой харьцуулахад 16.4 сая толгой малаар буюу 36 хувиар өссөн байна. Тухайлбал, адуу 56

хувиар, үхэр 57.9 хувиар, тэмээ 31.1 хувиар, хонь 53.6 хувиар, ямаа 45.7 хувиар тус тус өсчээ.

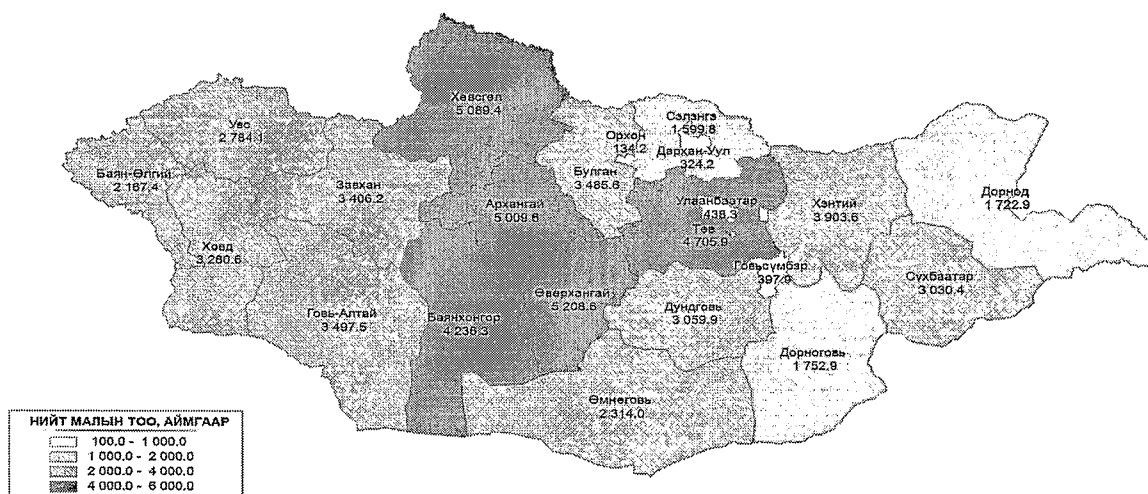
2016 онд нийт мал сүрэгт хонь 45.3 хувь, ямаа 41.6 хувь, үхэр 6.5 хувь, адуу 5.9 хувь, тэмээ 0.7 хувийг тус тус эзэлж байна.

Улсын хэмжээнд 2016 онд төллөх насны 23.9 сая хээлтэгч малын 20.5 сая буюу 85.8 хувь нь төллөж нийт 19.7 сая төл хүлээн авсан байна.

Монгол Улсын малын тоо /мянган толгой/

Малын төрөл	Он			
	2013	2014	2015	2016
Тэмээ	321.5	349.3	367.9	401.3
Адуу	2,618.5	2,995.8	3,294.6	3,634.9
Үхэр	2,908.5	3,413.9	3,779.5	4,080.3
Хонь	20,060.2	23,214.8	24,933.4	27,853.4
Ямаа	19,218.5	22,008.9	23,582.5	25,572.2
Бүгд	45,127.2	51,982.6	55,957.9	61,542.0

Эх сурвалж: УСХ

Малын тоо 2016 оны эцэст, бүс, аймаг, нийслэлээр, мянган толгой

Эх үүсвэр: УСХ

Малчин өрхийн тоо 2016 онд 160.6 мянган өрх болж 2013 оноос 15.3 мянган өрх буюу 10.6 хувиар өслөө. Малчин нэг өрхөд ногдох малын тоо 2016 оны эцэст дунджаар

341 болж, 2013 оноос 70 толгой буюу 25.8 хувиар өссөн байна. Нийт малчин өрхийн 40.7 хувь нь Хангайн бүс, 25.3 хувь нь Баруун бүс, 21.2 хувь нь Төвийн бүс, 11.8 хувь нь Зүүн бүсэд, 1.1 хувь нь Улаанбаатар хотод хамрагдаж байна.

2016 онд нийт 505.3 мянган га талбайд тариалалт хийснээс 377.8 мянган га-д үр тариа, 15.0 мянган га-д төмс, 9.1 мянган га-д хүнсний ногоо, 29.9 мянган га-д тэжээлийн ургамал, 66.2 мянган га-д техникийн ургамал тариалсан байна.

2016 онд үр тариа 483.5 мянган тонн, төмс 165.3 мянган тонн, хүнсний ногоо 94.4 мянган тонныг хураан авч, 1275.4 мянган тонн хадлан, 45.8 мянган тонн гар тэжээл, 2043 тонн жимс жимсгэнэ тус тус бэлтгэсэн бөгөөд 2013 оноос үр тариа 24.9 хувиар өссөн бол төмс 14 хувиар, хүнсний ногоо 7.2 хувиар тус тус буурсан байна.

Улсын хэмжээгээр хэрэгцээт буудай, төмсийг 100 хувь, хүнсний ногооны 52 хувь, жимс, жимсгэнийн 1.0 хүрэхгүй хувийг дотоодын үйлдвэрлэлээр хангасан байна.

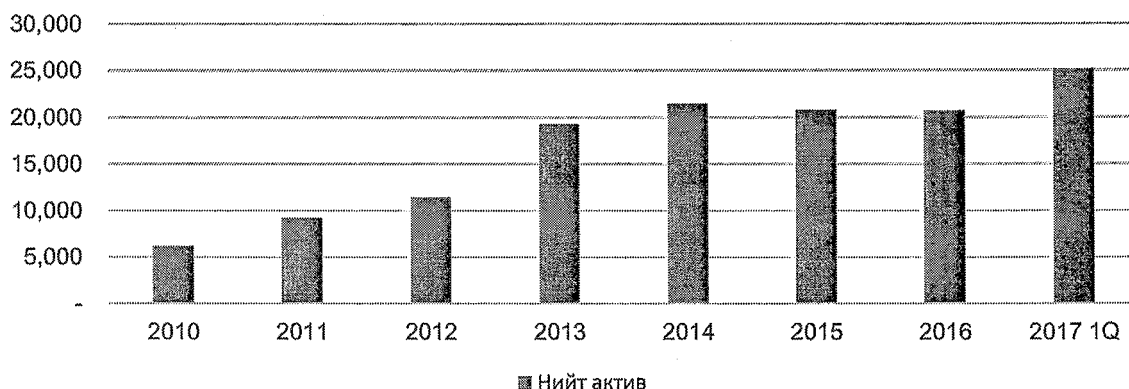
1.2. САНХҮҮГИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

1.2.1. Банкны салбар

Банкны салбар 2015 оны эцсийн байдлаар 14 банк, 1482 салбар, нэгжтэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна. Нийт хадгаламж эзэмшигчдийн тоо 2012 онтой харьцуулахад 32.0 хувиар өсөж, 2.8 саяд, зээлдэгчийн тоо 856.4 мянгад хүрч 37.7 хувиар нэмэгдлээ.

Активын бүтэц, өөрчлөлт. Банкны салбарын нийт активын хэмжээ 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар 25.2 их наяд төгрөгт хүрч, 2013 онтой харьцуулахад 17 хувиар буюу 4.3 их наяд төгрөгөөр нэмэгдсэн байна. Нийт активын 50.0 хувь нь зээл, 9.6 хувь нь банкны нөөц, 13.4 хувь нь Засгийн газрын үнэт цаас, 4.4 хувь нь Төв банкны үнэт цаас, үлдэх 22.5 хувь нь бусад хөрөнгө байна. Банкны салбарын голлох актив болох зээлийн хэмжээ 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар 12.5 их наяд хүрч, 2013 оноос 15 хувиар буюу 1.9 их наяд төгрөгөөр нэмэгдлээ.

Банкны нийт актив 2013-2017 оны 1 улирал (тэрбум төгрөг)

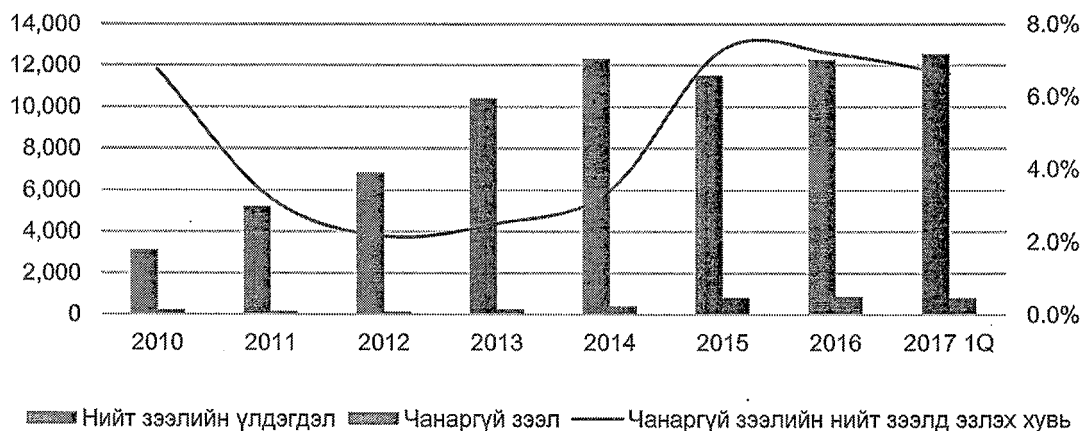
Эх үүсвэр: Монголбанк

2017 оны 1 улирлын байдлаар нийт зээлийн 12,539.8 тэрбум төгрөгийн өрийн үлдэгдлийн 85.5 хувь буюу 10,719.9 тэрбум төгрөгийн зээл хэвийн ангилалд, 7.9 хувь буюу 990.1 тэрбум төгрөгийн зээл хугацаа хэтэрсэн ангилалд, 6.6 хувь буюу 829.8 тэрбум төгрөгийн зээл чанаргүй ангилалд тус тус ангилагджээ. Зээлийн чанарыг 2013 онтой харьцуулахад чанаргүй зээлийн хэмжээ 568.4 тэрбум төгрөгөөр буюу 3.2 дахин нэмэгдсэн бол хугацаа хэтэрсэн зээлийн өрийн үлдэгдэл 874.5 тэрбум төгрөгөөр буюу 8.5 дахин нэмэгдсэн байна.

2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар чанаргүй зээлийн харьцаа уул уурхайн салбарт 18.5 хувь, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт 12.4 хувь, бөөний болон жижиглэнгийн худалдааны салбарт 9.4 хувьтай байгаа нь дунджаас өндөр байна. Чанаргүй зээл ба нийт зээлийн харьцаа иргэдэд олгосон зээлийн хувьд 2017 оны 1 дүгээр улиралд 3.5 хувьд хүрсэн.

Нийт зээлийн 46.7 хувийг эзэлж буй иргэдийн зээл 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 17.0 хувиар нэмэгдсэн байна.

Чанаргүй зээл (тэрбум төгрөгөөр)

Эх үүсвэр: Монголбанк

2017 оны 1 дүгээр улиралд төгрөгийн чанаргүй зээлийн хувь 4.2 хувь, валютын чанаргүй зээлийн хувь 9.6 хувь байна.

Зээлийн үлдэгдлийг эдийн засгийн салбараар авч үзвэл иргэдэд олгосон хэрэглээний зээл нийт зээлийн 44 хувь буюу 5.5 их наяд төгрөг, үл хөдлөх хөрөнгийн салбарт 15.5 хувь буюу 1.9 их наяд төгрөг, бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарт 15.0 хувь буюу 1.9 их наяд төгрөг, боловсруулах салбарт 10.6 хувь буюу 1.3 их наяд төгрөг, барилгын салбарт 9.7 хувь буюу 1.2 их наяд төгрөг, уул уурхайн салбарт 5.2 хувь буюу 0.6 их наяд төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй байна.

Пассивын бүтэц, өөрчлөлт. Харин 2017 оны 1 дүгээр улиралд банкны салбарын нийт эх үүсвэрийн хэмжээ 19.1 их наяд төгрөгт хүрч, 2014 оноос 7.0 хувиар буюу 1.35 их наяд төгрөгөөр буурсан байна.

Банкны салбарын пассивын бүтэц (тэрбум төгрөгөөр)

Үзүүлэлт						өсөлтийн хувь				
	2013	2014	2015	2016	2017 1Q	2013	2014	2015	2016	2017 1Q
Харилцах	2,485.4	2,756.5	2,208.5	2,965.2	2,838.8	-	10	-13	16	12
<i>Төгрөгийн</i>	1,511.2	1,317.5	1,226.8	1,527.2	1,530.8	-	-15	-23	1	1
<i>Валютын</i>	974.2	1,439.1	981.7	1,438.0	1,308.0	-	32	1	32	26
Хадгаламж	6,353.4	7,334.0	7,338.5	8,500.5	8,751.3	-	13	13	25	27
<i>Төгрөгийн</i>	4,879.5	5,366.1	5,391.4	5,719.2	6,412.3	-	9	9	15	24
<i>Валютын</i>	1,473.9	1,967.9	1,947.1	2,781.4	2,339.1	-	25	24	47	37
Гадаад пассив	1,885.7	2,810.6	3,858.3	5,386.9	5,079.9	-	33	51	65	63
Засгийн газрын хадгаламж	1,186.2	1,464.5	1,453.9	1,373.9	1,438.5	-	19	18	14	18
НИЙТ пассив	19,502.5	20,448.1	19,094.4	22,402.3	22,084.8	-	5	-2	13	12
Өөрийн хөрөнгө	1,381.2	2,134.3	2,426.8	2,936.0	3,088.7	-	35	43	53	55
<i>Тухайн оны ашиг, алдагдал</i>	229.7	325.9	218.3	176.5	73.2	-	30	-5	-30	

Эх үүсвэр: Монголбанк

Банкны системийн эрсдэл даах чадварыг тодорхойлдог өөрийн хөрөнгийн хэмжээ 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар 3.27 их наяд төгрөгт хүрч, 2016 оноос 5 хувиар буюу 155.8 тэрбум төгрөгөөр, эрсдэлээр жигнэсэн активын хэмжээ 16.4 их наяд төгрөгт хүрч, 2016 оноос 1 хувиар буюу 168.7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдлээ.

Банкны салбарын нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ 2017 оны 1 дүгээр улиралд 13.3 хувь, нийт өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ 18.5 хувь байна. Энэ нь Монголбанкнаас тогтоосон шаардлагаас 4.3 нэгж хувиар, 6.5 нэгж хувиар тус тус өндөр

үзүүлэлт юм. 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар банкны системийн төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа 38.6 хувьд хүрсэн нь Монголбанкнаас тогтоосон зохистой харьцааны доод шалгуураас 13.6 нэгж хувиар өндөр байна. Банкнууд Засгийн газрын үнэт цаасанд оруулах хөрөнгө оруулалтаа тогтвортой нэмэгдүүлэх замаар Төв банкинд дахь нөөцөө нэмэгдүүлсэн нь төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа тогтвортой байхад нөлөөлжээ. Төв банкны болон Засгийн газрын үнэт цаасанд банкнуудын оруулсан хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2017 оны 1 дүгээр улиралд 4.5 их наяд төгрөгт хүрсэн бөгөөд энэ нь нийт түргэн борлогдох активын 54.2 хувийг бүрдүүлж байв.

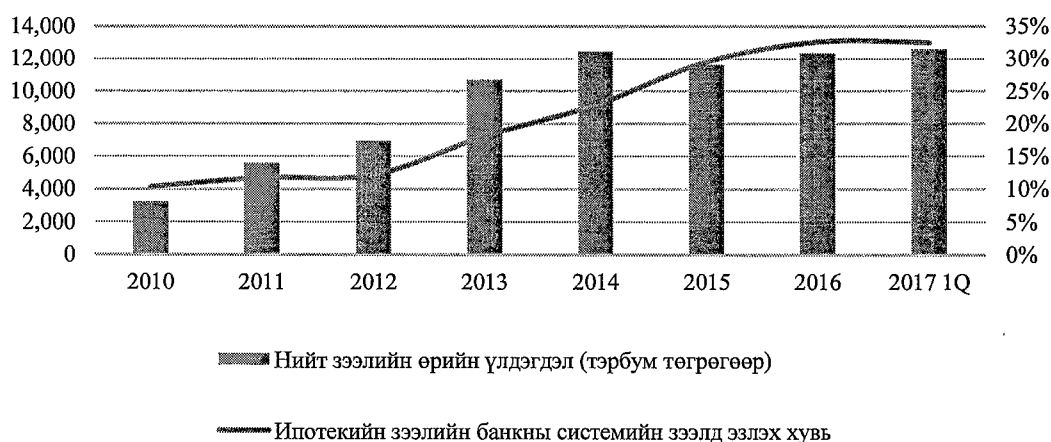
2.1.1 Орон сууцны зээл

Засгийн газар нь Монголбанкттай “Ипотекийн санхүүжилтийн тогтвортой тогтолцоог бий болгох талаар хамтран ажиллах харилцан ойлголцлын санамж бичиг”-ийг 2013 онд байгуулсан нь урт хугацаанд тогтвортой ажиллах ипотекийн хоёрдогч захад суурилсан орон сууцны санхүүжилтийн шинэ тогтолцоог бий болгох анхны нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Энэ хүрээнд холбогдох журмыг баталж орон сууцны эрэлт, нийлүүлэлтийн уялдааг хангах, орон сууцны үнэ болон түрээсийн үнийг тогтвортой байлгах, иргэдийг эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, орон сууцны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилготой ажлыг эхлүүлсэн.

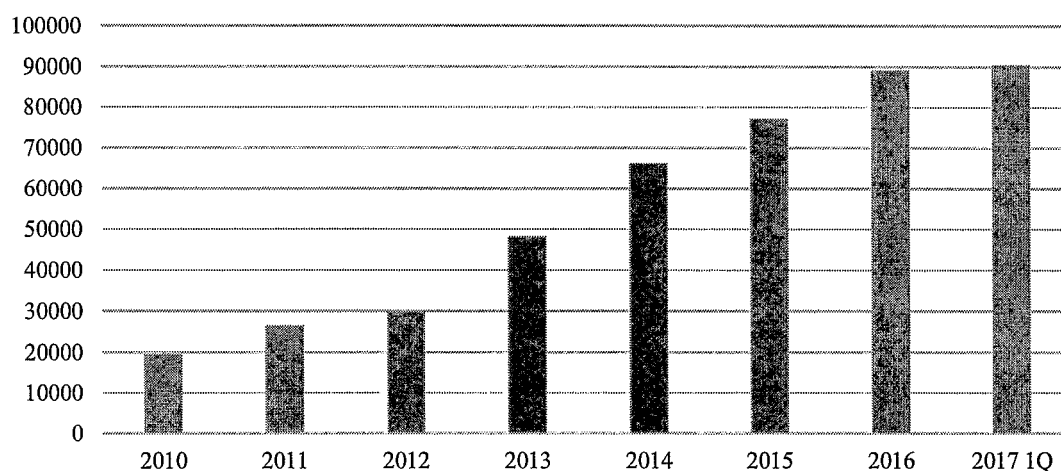
Энэхүү шинэ систем нь төрөл бүрийн хугацаатай ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаас гаргаж хөрөнгө оруулагчдад худалдсанаар хүүгийн эрсдэлийг үр ашигтай удирдах боломжийг бий болгох, ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаасыг эрсдэлээс нь хамааруулан ангилж, зэрэглэл болон үнийг нь тогтоон, хөрөнгө оруулагчдад эрсдэлийг тархаасан үнэт цаас худалдан авах боломжийг бүрдүүлснээр төлбөрийн чадварын эрсдэлийг үр ашигтай тархаан байршуулах, мэргэжлийн төрөлжсөн ур чадвар, зах зээлийн сахилга бат сайн тул үйл ажиллагааны үр ашиг өндөр байх зэрэг давуу талтай.

Орон сууцны ипотекийн зээлийг 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар нийт 90.4 мянган иргэний авсан ипотекийн зээлийн өрийн нийт үлдэгдэл 4.1 их наяд төгрөгтэй тэнцэж байгаа нь банкны активын 32.5 хувьтай тэнцэж байна.

Банкны ипотекийн зээлийн зах зээл

Нийт зээлдэгчийн тоо (2010-2017.03)

1.2.2. Үнэт цаасны зах зээл

Үнэт цаасны зах зээл нь урт хугацаат санхүүжилтийн эх үүсвэрийг хөрөнгө оруулалт хэлбэрээр татах боломжийг олгодог, санхүүгийн зах зээлийн дэд бүрэлдэхүүн юм. Хөгжингүй орнуудын үнэт цаасны зах зээл нь банкны салбартай ижил түвшинд тухайн орны эдийн засгийн өсөлтөд чухал нөлөө үзүүлж, улмаар олон улсын болон бүс нутгийн санхүүгийн зах зээлд голлох үүрэг гүйцэтгэдэг. Монгол Улсын санхүүгийн зах зээлийн нийт актив 2016 онд 26,526.6 тэрбум төгрөг байгаагаас үнэт цаасны зах зээл 1,474.2 тэрбум төгрөг буюу 5.5 хувийг эзэлж байна.

Хөрөнгийн зах зээл дээр 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар Засгийн газрын үнэт цаас, хувьцааны анхдагч болон хоёрдогч зах зээлийн арилжааны үр дүнд хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ 1,474.2 тэрбум төгрөгт хүрснээр өмнөх оны мөн үеэс 16.76 хувийн эерэг өсөлтийг үзүүлсэн. 2016 онд ТОП-20 индекс өмнөх оны мөн үеэс 3.4 хувиар, MSE ALL индекс 3.9 хувиар буурсан үзүүлэлттэй гарсан. 2016 онд “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК-иар дамжуулан 348.7 тэрбум төгрөгийн арилжаа хийгдсэний 85.9 хувийг ЗГҮЦ-ны арилжаа эзэлж байгаа бөгөөд анхдагч зах зээлийн арилжаагаар 3.1 сая ширхгийг 280.5 тэрбум төгрөгөөр харин хоёрдогч зах зээлийн арилжаагаар нийт 196.4 мянган ширхгийг 19.2 тэрбум төгрөгөөр арилжжээ. Зах зээлийн нийт арилжааны 14.1 хувийг 244 удаагийн хувьцааны арилжаагаар 126 компанийн нийт 93.7 сая ширхэг үнэт цаасыг 49.0 тэрбум төгрөгөөр арилжсан байна. Тайлант хугацаанд тусгай зориулалтын 4 компанийн 501.2 сая ширхэг хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаасыг тус тус бүртгээд байна.

“Монгол шуудан” ХК-ийн үнэт цаасны 34 хувь буюу 33.9 сая ширхэг хувьцааг 6.3 тэрбум төгрөгөөр 2016 оны 1 дүгээр сард олон нийтэд анх удаа санал болгон арилжаалсан нь зах зээлийн үнэлгээ өсөхөд голлох нөлөөг үзүүлсэн.

Зах зээлийн үнэлгээ 2012-2016 он

Үзүүлэлтүүд	2012 он	2013 он	2014 он	2015 он	2016 он
Зах зээлийн үнэлгээ /тэрбум төгрөг/	1 799,9	1 670,5	1 442,6	1 262,5	1 474,2
ДНБ-ий хувиар	11	9	7	5	3,3
Зах зээлийн үнэлгээний өсөлт	-7	-7,2	-13,6	-12,48	16,76
ДНБ-ий өсөлт	16,3	9,0	4,8	2,7	1,0

Эх үүсвэр: Санхүүгийн Зохицуулах хороо

Арилжааны үнийн дүнгийн үзүүлэлт 2012-2016 он /тэрбум төгрөг/

Он	Хувьцаа Үнийн дүн	Засгийн газрын бонд		Компанийн бонд	
		Анхдагч	Хоёрдогч	Анхдагч	Хоёрдогч
		Үнийн дүн	Үнийн дүн	Үнийн дүн	Үнийн дүн
2012 он	144,7	-	0,0005	0,005	0,304
2013 он	97,6	-	1,010	-	-
2014 он	24,2	36,2	-	-	-
2015 он	30,5	510,3	5,121	0,500	0,001
2016 он	49,0	280,5	19,2	-	-
Нийт	346,0	827,0	25,331	0,505	0,305

Эх үүсвэр: Санхүүгийн Зохицуулах хороо

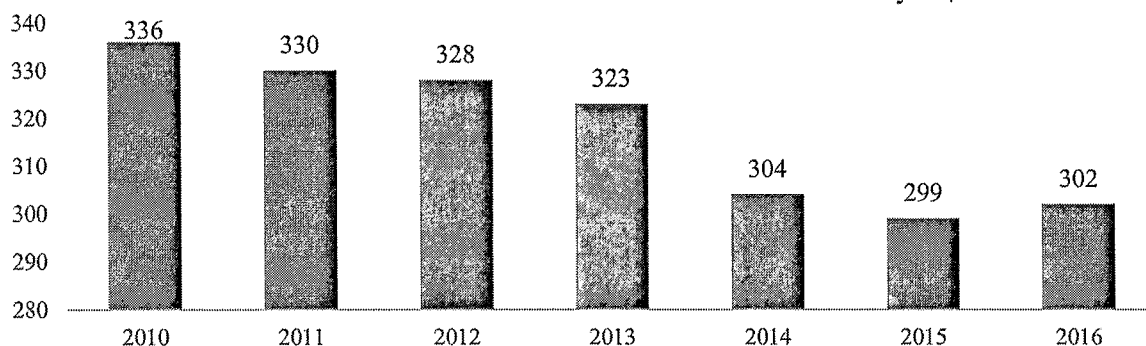
ТОП-20 индексийн дээд үзүүлэлт 2016 онд 12689.3 нэгж, доод үзүүлэлт 10849.9 нэгж, дундаж үзүүлэлт 11572.2 нэгж байв. ТОП-20 индексийг 2015¹ онтой харьцуулахад 1862.04 нэгжээр буюу 5.5 хувиар буурсан.

Монголын хөрөнгийн бирж ТӨХК дээр арилжаалагдсан үнэт цаасны үнийн дүнг тухайн хугацааны зах зээлийн үнэлгээнд (ЗЗҮ) харьцуулж, хувиар тооцоход 2016 оны эцсийн байдлаар 3,32 хувь болж 2015 оноос 0,91 хувиар, 2014 оноос 1,65 хувиар нэмэгдсэн байна.

2017 оны 1-р улирлын байдлаар Монголын Хөрөнгийн Бирж ТӨХК-д бүртгэлтэй нийт 302 компани үйл ажиллагаа явуулж байна.

¹ 2015 онд ТОП-20 индексийн дундаж үзүүлэлт 13434,2 нэгж

Хувьцаат компанийн тоо

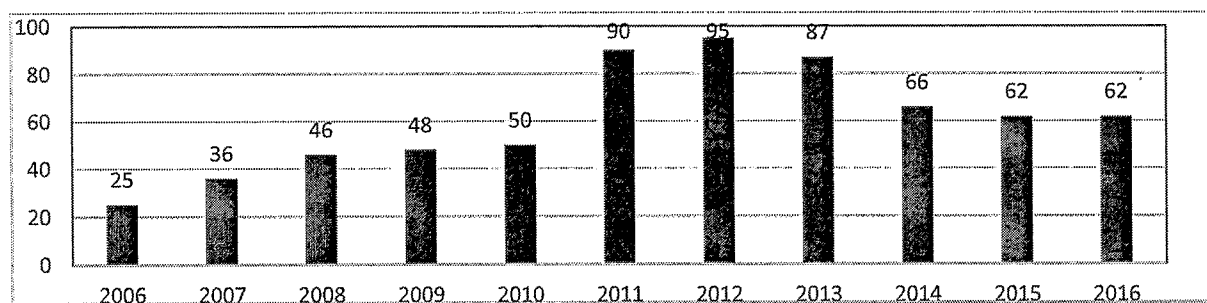

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Хөрөнгийн биржийн нэр хүндийг өсгөх, үнэт цаасны бүртгэлийн ангиллыг шинэчлэх, бүртгэлийн /listing/ хэлбэрээс зөвшөөрлийн /registering/ хэлбэрт шилжүүлэх, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах хүрээнд өмч хөрөнгө нь үрэгдсэн, хувьцаа эзэмшигчдийн өмнө хуулиар хүлээсэн үүргээ сүүлийн 3-аас дээш жилийн хугацаанд тогтмол биелүүлээгүй компаниудын үнэт цаасыг бүртгэлээс хасах, хууль хяналтын байгууллагад шилжүүлэх, компанийн засаглал, санхүүгийн тайлагнал, мэдээллийн ил тод байдлыг сайжруулах зэрэг тодорхой арга хэмжээг 2013 оноос хойш авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Санхүүгийн зохицуулах хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрлийн хүрээнд нийт 62 ҮКЦ үнэт цаасны зах зээлд мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Үүнд: үнэт цаасны арилжаа эрхлэх 2, үнэт цаасны төлбөр тооцооны үйл ажиллагаа эрхлэх 1, төвлөрсөн хадгаламжийн 1, кастодиан банкны үйлчилгээ үзүүлэх 3, хөрөнгө оруулалтын менежментийн 12 компани үйл ажиллагаа явуулж байгаа бол хөдөө аж ахуйн биржийн арилжаа, зуучлалын чиглэлээр арилжаа эрхлэх 1, бараа, түүхий эдийн арилжааны зуучлалын үйл ажиллагаа эрхлэх 37 этгээд тусгай зөвшөөрөлтэй байна.

ҮЦК-уудын тоо, оноор /брокер, дилер/

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Засгийн газрын үнэт цаасыг хөрөнгийн биржээр дамжуулан 2014 оны 11 дүгээр сараас эхлэн анхдагч зах зээлд арилжиж эхэлсэн ба 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар

827 тэрбум, 2017 оны эхний улирлын байдлаар нийт 946.3 тэрбум төгрөгийн ЗГҮЦ-г хөрөнгийн биржээр дамжуулан арилжаалсан. Түүнчлэн Засгийн газрын үнэт цаасны арилжааг тогтмолжуулж, долоо хоног бүр зохион байгуулж эхэлснээс хойш хүүгийн түвшин тогтмол буурсан үзүүлэлттэй байна.

Үнэт цаасны арилжааг идэвхжүүлж, хөрвөх чадварыг сайжруулах чиглэлд:

- Засгийн газрын богино болон урт хугацаат үнэт цаасны арилжааг МХБ-ээр явуулснаар зах зээлийн идэвх сайжирч оролцогчдын тоо нэмэгдсэн бөгөөд 2017 оны эхний улирлын байдлаар 946.3 тэрбум төгрөгийн арилжаа хийгдээд байна.
- Монголын Хөрөнгийн Бирж ТӨХК нь УИХ-ын 2015 оны 70-р тогтоол, Засгийн газрын 2015 оны 330 дугаар тогтоолуудын хэрэгжилтийг хангах үүднээс ТӨХК-уудийн гаргаж буй нэмэлт хувьцааг хөрөнгийн биржээр арилжаалах ажлын хүрээнд “Монгол шуудан” ХК-ийн анхдагч зах зээлд санал болгосон үнэ цаасыг Монголын Хөрөнгийн биржээр дамжуулан арилжаалсан нь зах зээлд оролцогчдын идэвхийг сэргээсэн үйл ажиллагаа болсон.
- “ҮЦГХТ” ХХК-ийн төвлөрсөн хадгаламжид өссөн дүнгээр үнэт цаасны нийт 886,590, холболтын 139,228 данс нээгдсэн. Монгол Улсад 15 наснаас дээш насны 2,182,417 иргэн байгаа бөгөөд тэдгээрийн 41 хувь нь үнэт цаасны данс эзэмшиж байна. Нийт дансыг бүтцээр нь үзвэл 881,962 дотоодын иргэн, 1,920 гадаадын иргэн, 2,530 дотоодын аж ахуйн нэгж, 178 гадаадын аж ахуйн нэгжийн данс тус тус байна. 2016 онд үнэт цаасны төвлөрсөн хадгаламжид нийт 81017 данс шинээр нээгдсэнээс 80899 нь дотоодын иргэн, 66 нь гадаадын иргэн, 50 нь дотоодын аж ахуйн нэгж, 2 гадаадын аж ахуйн нэгжийн данс тус тус эзэлж байна.
- 2016 онд “ҮЦГХТ” ХХК-д шинээр нээгдсэн дансны тоо 81017 болтол огцом өсөлтийг үзүүлсэн нь ЗГ-аас “Сайн хувьцаа” хөтөлбөр хэрэгжүүлсэнтэй холбоотойгоор “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн хувьцааг худалдах захиалга өгөн, шинээр данс нээх болсон нь гол нөлөөг үзүүлсэн.

1.2.3. Даатгалын зах зээл

2016 оны жилийн эцсийн байдлаар ердийн даатгалын 15, урт хугацааны даатгалын 1, давхар даатгалын 1, даатгалын зуучлагч 40, даатгалын хохирол үнэлэгч 31 компани, даатгалын компанийн 242 салбар, төлөөлөгчийн газар 10, даатгалын зуучлагч компанийн 208 салбар, даатгалын хохирол үнэлэгч компанийн 50 салбар, 2 төлөөлөгчийн газар зохих зөвшөөрлийн дагуу үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Эдгээр компанийн нийт хөрөнгийн хэмжээ 2016 оны байдлаар 208.4 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь 4 жилийн өмнөх үеийнхээс 100.8 тэрбум төгрөг буюу 1.9 дахин өссөн.

УИХ-аас “Жолоочийн даатгалын тухай” хуулийг 2012 онд батлан гаргаж хэрэгжүүлж эхэлснээр албан журмаар даатгуулах даатгуулагчдын тоо нэмэгдэж, даатгалын орлого өссөн боловч жолоочийн хариуцлагын албан журмын болон авто тээврийн хэрэгслийн даатгалын нөхөн төлбөрийн хэмжээ дагаад өссөн үзүүлэлттэй байна.

Даатгалын салбарын голлох үзүүлэлтүүд /тэрбум төгрөгөөр/

	2012	2013	2014	2015	2016
Даатгалын компаниудын хөрөнгийн хэмжээ	107.6	126.4	152.5	173.2	208.4
Даатгалын хураамжийн орлого	79	93.9	108.7	113.9	114.5
Даатгалын нөхөн төлбөр	16.9	26.5	31.4	36.6	34.3
Хуримтлагдсан ашиг	8.1	7.3	4.3	7.5	11.4
Даатгалын нөөц сан	48.2	57.3	66.1	62.9	51.8

Эх үүсвэр: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Мөн даатгалын нөхөн төлбөрийн хэмжээ, даатгалын нөөцийн сан зэрэг бусад үзүүлэлтүүд 2012 оноос хойш тогтмол өсөлттэй байсан бол даатгалын салбарын хуримтлагдсан ашиг 2014 онд 2012 онтой харьцуулахад 2.8 дахин буурч, 2015 онд 1.7 дахин, 2016 онд 2012 онтой харьцуулахад 1.4 дахин өслөө. Даатгалын салбарын үндсэн үзүүлэлтүүд сүүлийн жилүүдэд тогтмол өсөлттэй байгаа хэдий ч салбарын хөгжлийн гол хэмжүүрүүд болох даатгалын нэвтрэлт, нягтрал нь олон улсын дунджаас харьцангуй доогуур үзүүлэлттэй, мөн сүүлийн жилүүдэд тодорхой өсөлт ажиглагдаагүй байна.

Малын индексжүүлсэн даатгалын тухай хуулийг Засгийн газраас санаачлан боловсруулж, улмаар 2014 оны 06 дугаар сарын 13-ны өдрийн УИХ-аар батлуулсан нь малчдын амьжиргааг зудын эрсдэлээс хамгаалах, дотоодын даатгалын зах зээлийг дэмжих, улмаар давхар даатгалын болон хамтын эрсдэлийн сангийн бие даасан эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой алхам болсон билээ. Хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд Засгийн газрын 2014 оны 280 дугаар тогтоолоор “Хөдөө аж ахуйн давхар даатгал” хаалттай хувьцаат компанийг үүсгэн байгуулж, үйл ажиллагааг нь эхлүүлээд байна.

Ийнхүү Хөдөө аж ахуйн давхар даатгалын нэгдсэн тогтолцоог бий болгосноор ган зуд, байгалийн гамшгаас учирсан хохиролд улсын төсвөөс их хэмжээний зардал гаргадаг байсныг өөрчилж, төр, давхар даатгалын компани, даатгалын компани, хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаа эрхлэн явуулж буй иргэн, хуулийн этгээд хамтран хариуцах замаар төсвийн ачааллыг багасгах, даатгалын компанийн тогтвортой ажиллах боломжийг бүрдүүлэх зэрэг ач холбогдолтой юм.

МИД-ын тухай хууль батлагдаж, “Хөдөө аж ахуйн давхар даатгал” ХК үүсэн байгуулагдсантай холбоотойгоор 2016 онд МИД-ын борлуулалтын урьдчилсан дүнгээр 18,721 /арван найман мянга долоон зуун хорин нэгэн/ малчин өрхийг даатгалд хамруулж, 1,773,451,193 /нэг тэрбум долоон зуун далан гурван сая дөрвөн зуун тавин нэгэн мянга нэг зуун ерэн гурван/ төгрөгийн хураамжийн орлого төвлөрүүлсэн байна. МИД-ын давхар

даатгалын хураамжийн орлого 650.0 сая төгрөг, газар тариалангийн даатгалын хураамжийн орлого 11.2 сая төгрөг, нийт 661.2 сая төгрөгийн орлого бүрдүүлсэн. Дэлхийн банкны санхүүжилтээр 2016 онд хийгдсэн "Монголын даатгуулагчийг хамгаалах тогтолцоо, даатгалын салбарын хууль эрх зүй, зохицуулалтын зарим асуудал" /139 хуудас/ сэдэвт судалгааны үр дүнд тулгуурлан Даатгалын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай, Банкин дахь мөнгөн хадгаламжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг боловсруулж, даатгалын компанийн төлөөллүүд, мэргэжлийн оролцогчдод танилцуулаад байна.

1.2.4. Бичил санхүү

ББСБ-ын нийт активын хэмжээ 2016 онд 787.1 тэрбум төгрөгт, нийт олгосон зээлийн хэмжээ 478.1 тэрбум төгрөгт хүрснийг тус бүр 2012 онтой харьцуулахад 95.0 хувиар өссөн дүнтэй байна. Нийт активын 95.8 хувийг эргэлтийн хөрөнгө эзэлж байна. Үүнээс 60.7 хувийг зээл, 30.8 хувийг мөнгөн хөрөнгө тус тус эзэлж байна.

ББСБ-ын 2016 оны нийт активыг ДНБ-ий урьдчилсан гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 3.2 хувьд, нийт зээлийн хэмжээг ДНБ-ий урьдчилсан гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 2 хувьд хүрч, ББСБ-ын тоо 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар 518 болж өссөн нь 2012 онтой харьцуулахад 144 хувиар өссөн байна.

ББСБ-ын статистик үзүүлэлтүүд

Үндсэн үзүүлэлтүүд	2012	2015	2016
ББСБ-ын тоо	212	450	518
Хувьцаа эзэмшигчдийн тоо	599	922	1042
Ажиллагсдын тоо	1,193	1,995	2,115
Салбар нэгжийн тоо	69	116	124
Харилцагчдын тоо	483,015	636,341	592,461
Нийт актив/тэрбум төгрөгөөр/	252.1	623.2	787.2
Банкны салбарт эзлэх хувь	2.10%	3.01%	3.10%
Нийт зээлийн өрийн үлдэгдэл/тэрбум төгрөгөөр/	157.7	391.2	478.2
Банкны салбарт эзлэх хувь	2.24%	3.40%	3.90%
Нийт эзэмшигчдийн өмч/тэрбум төгрөгөөр/	171.3	424.2	578.5
Банкны салбарт эзлэх хувь	17.38%	16.78%	18.60%
Итгэлцлийн үйлчилгээний өглөг /тэрбум төгрөгөөр/	14.1	31.1	30.5
Төслийн зээлийн санхүүжилт	7.9	15	21.3
Нийт орлого	116.2	156.1	193.7
Нийт зардал	51.9	109.7	134.4
Тайлант үеийн ашиг	18.6	46.3	59

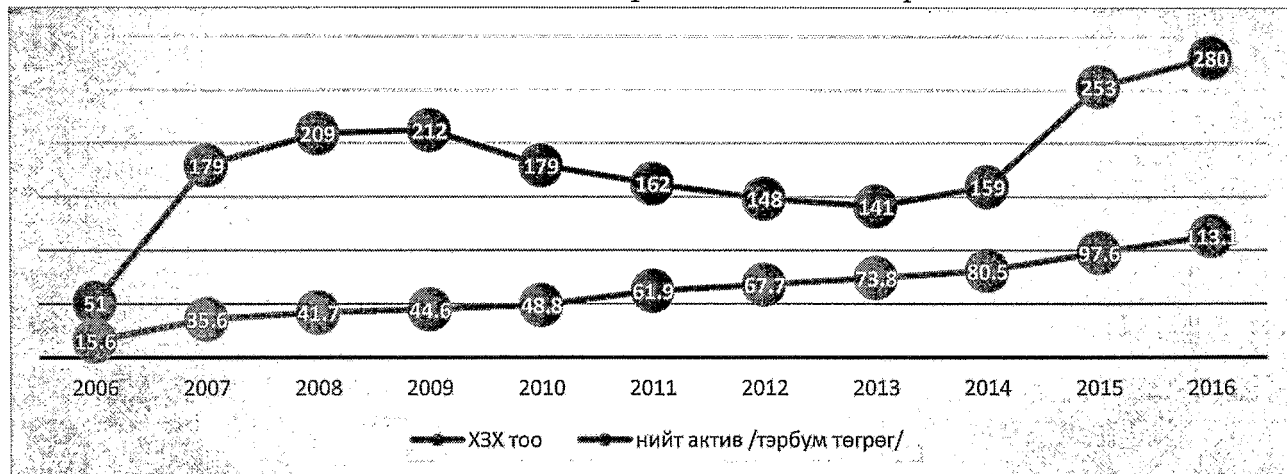
Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

ББСБ-ын 86.0 хувь нь зээлийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа ба эдгээр компаниудын сарын зээлийн хүүгийн дээд хэмжээ 10 хувь байгаа нь арилжааны

банкнуудын зээлийн хүүнээс өндөр байна. ББСБ-ын зээлийн жилийн дундаж хүүг банкны зээлийн хүүтэй харьцуулахад хүүгийн маржин 2.2 хувьтай гарлаа.

Хадгаламж зээлийн хоршооны үзүүлэлтүүд. Хадгаламж зээлийн хоршоодын нийт активын хэмжээ 2016 онд 113.1 тэрбум төгрөгт хүрснийг 2012 онтой харьцуулахад 51.6 хувиар өссөн байна.

Хадгаламж, зээлийн хоршооны активын өөрчлөлт

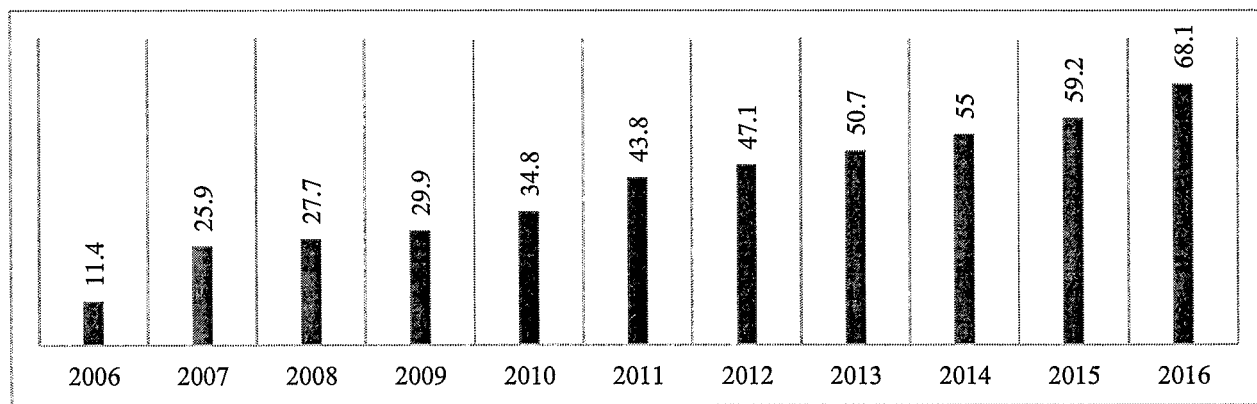

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Активын төвлөрлөөр нь ангилахад томоохон буюу 1 тэрбум төгрөгөөс дээш актив хөрөнгөтэй 2 ХЗХ-ны нийт актив 3.8 тэрбум төгрөг, нийт гишүүдийн тоо нь 5.1 мянган гишүүнд хүрсэн байна. Энэ нь нийт ХЗХ-ны активын 3.3 хувийг, нийт гишүүдийн 11 хувийг тус тус эзэлж байна.

Нийт актив болон зээлийн банкны салбарт эзлэх хувь хэмжээ өсөж байгаа нь “Бичил бизнесийг дэмжих ядуурлыг бууруулах Нийслэлийн хөтөлбөр”-т 123 ХЗХ хамрагдсантай холбоотой. 2016 онд хадгаламж, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл 34 шинээр олгож, 7 тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгосноор нийт 280 ХЗХ үйл ажиллагаа явуулж байна.

ХЗХ-ны хадгаламжийн өсөлт.

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Бичил санхүүгийн санхүүгийн салбарт хадгаламжийн зээлийн хоршоодод чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бөгөөд явуу, бага орлоготой иргэдэд хуримтлалын болон шаардлагатай зээлийн санхүүжилтийн үйлчилгээг банк болон санхүүгийн байгууллагуудаас хямд өртгөөр авах боломжийг олгож, нийгмийн дунджаас доод давхаргыг дэмжсэнээр дунд, урт хугацаанд эдийн засгийн өсөлтийг нэмэгдүүлэх эерэг нөлөөг үзүүлдэг.

Зээлийн батлан даалтын сан. Үндэсний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийг дэмжих зорилгоор зээлийн батлан даалтын сангаас 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт 439 иргэн, аж ахуйн нэгжийн 91.5 тэрбум төгрөгийн зээлд 37.8 тэрбум төгрөгийн батлан даалтыг хөдөө аж ахуй, боловсруулах үйлдвэрлэл, барилга, бөөний болон жижиглэн худалдаа, тээвэр, мэдээлэл холбоо, зочид буудал, нийтийн хоол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамж, үйлчилгээний бусад салбарт гаргаж, 1,539 ажлын байрыг шинээр бий болгон 3,876 ажлын байрыг үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулах боломжоор хангалаа.

Батлан даалтын үзүүлэлт

Үзүүлэлт	2013	2014	2015	2016
Батлан даалтад хамрагдсан ААН, иргэн	56	317	403	439
Зээлийн хэмжээ /тэрбум төгрөг/	10.4	49.7	72.2	91.5
Батлан даалтын хэмжээ /тэрбум төгрөг/	3.7	17.5	29.7	37.8
Нэмэгдсэн ажлын байр	212	1,090	1,376	1,539
Хадгалагдсан ажлын байр	506	2,414	3,211	3,876

Эх үүсвэр: Зээлийн батлан даалтын сан

Батлан даалтад хамрагдсан иргэн, аж ахуйн нэгжийн тоо 2016 онд 2013 оноос 7.8 дахин, зээлийн хэмжээ 8.7 дахин, батлан даалтын хэмжээ 10.2 хувь, нэмэгдсэн ажлын байр 7.2 дахин, хадгалагдсан ажлын байр 7.6 дахин нэмэгдсэн байна. Батлан даалтын хэмжээ ийнхүү өсөхөд сангийн Удирдах зөвлөлөөс 2014 онд нэг зээлдэгчид батлан даалт гаргах дээд хэмжээг 250.0 сая төгрөг байсныг 2 дахин нэмэгдүүлж 500.0 сая төгрөг болгож шинэчлэн тогтоосон нь шууд нөлөөлсөн байна.

Батлан даалтын үзүүлэлт

Орон нутаг	ААН, иргэний тоо		Зээлийн хэмжээ /сая төгрөг/		Батлан даалтын хэмжээ /сая төгрөг/	
	Хот	Хөдөө	Хот	Хөдөө	Хот	Хөдөө
2013	42	14	9,625.4	741.7	3,358.9	343.9

2014	159	102	29,238.5	10,127.7	12,302.0	4,919.2
2015	59	27	19,916.4	2,583.6	7,433.8	1,386.1
2016	26	10	16,25.5	3,020.6	6,578.1	1,430.2
Нийт	286	153	75,032.8	16,473.6	29,672.7	8,079.5

Эх үүсвэр: Зээлийн батлан даалтын сан

Батлан даалтын хэмжээг хөдөө, орон нутгаар авч үзэхэд батлан даалтад хамрагдсан иргэн, аж ахуйн нэгжийн тоо 2013 онд 75.0 хувь нь хотод, 25.0 хувь нь хөдөөд ногдож байсан бол 2016 онд 72.2 хувь нь хотод, 27.8 хувь нь хөдөөд, зээлийн хэмжээ 2013 онд 92.8 хувь нь хотод, 7.2 хувь нь хөдөөд ногдож байсан бол 2016 онд 84.3 хувь нь хотод, 15.7 хувь нь хөдөөд, батлан даалтын хэмжээ 2013 онд 90.7 нь хотод, 9.3 хувь хөдөөд ногдож байсан бол 2016 онд 82.1 хувь нь хотод, 17.9 хувь нь хөдөөд ногдож байна.

1.2.5 Монгол Улсын Хөгжлийн банк

Засгийн газрын 2013 оны 318 тоот тогтоолын дагуу Сангийн яамны баталгаатайгаар 30.0 (гучин) тэрбум иентэй тэнцэх хэмжээний “Самурай” үнэт цаасыг 10 жилийн хугацаатай, гадаад валютаар, хаалттай (private placement) хэлбэрээр Япон Улсын үнэт цаасны зах зээл дээр 2013 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр гаргав. Монгол Улсын Хөгжлийн банк нь Самурай бондын эх үүсвэрээр авто зам, арьс шир боловсруулах үйлдвэр, цахилгаан дулаан зэрэг салбаруудад санхүүжилт олгоод байна.

Засгийн газрын 2014 оны 116 дугаар тогтоолын дагуу 2014 оны 8 дугаар сарын 21-ний өдөр 162 сая ам.доллар хүртэлх үнийн дүн бүхий зээлийн гэрээг Сангийн яамны баталгаатайгаар хэд хэдэн хэсэгтэйгээр бүрдүүлэхээр гарын үсэг зурж, 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар зээлийн нийт дүн болох 162 сая ам.долларыг хүлээн аван эрчим хүчний салбарын төслүүдийг санхүүжүүлж байна. Дулааны IV цахилгаан станц ТӨХК-ийн тоног төхөөрөмжийг Орос Холбооны Улсаас худалдан авдагтай холбоотойгоор станцын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх зорилгоор тус улсын Внешэконом банкнаас 2015 онд 20.0 сая ам.долларын зээлийг жилийн 3.2 хувийн хүүтэйгээр авсан.

Монгол Улсын Хөгжлийн банк нь өнгөрсөн жилүүдэд Улсын Их Хурал, Засгийн газраас батлагдсан тогтоолуудын дагуу авто зам, төмөр зам, боловсруулах үйлдвэрлэл, уул уурхай, цахилгаан станц, агаарын тээвэр, инженерийн дэд бүтэц, орон сууцны санхүүжилт, жижиг дунд үйлдвэрлэл зэрэг салбаруудын эдийн засгийн өсөлтийг дэмжсэн, Монгол Улсын хөгжлийн тэргүүлэх болон стратегийн ач холбогдол бүхий томоохон төслүүдийг санхүүжүүлж ирсэн.

Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 81 дүгээр тогтоол, Засгийн газрын 2016 оны 219 дүгээр тогтоолуудыг тус тус хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Монгол Улсын Хөгжлийн банкнаас улсын төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэйгөөр олгосон зээлийн 3.1 их наяд төгрөгийн багцыг Сангийн яаманд, 2.7 их наяд төгрөгийн Чингис бондын эх үүсвэрийн

хамтаар шилжүүлж, тус банкны өөрийн хөрөнгийг 1.0 их наяд хүртэлх төгрөгөөр нэмэгдүүлсэн билээ.

Хөгжлийн банкнаас олон улсын хөрөнгийн зах зээлд арилжаалсан 580.0 сая ам.долларын “Евро” бондын эргэн төлөлтийг 2017 оны 03 дугаар сард бүрэн хангаж ажиллалаа. Банкны актив хөрөнгө 2017 оны I улирлын байдлаар нийт 3.37 их наяд төгрөг болсон байгааг өнгөрсөн оны мөн үетэй харьцуулахад 46.5 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хөгжлийн банкны үйл ажиллагааны хараат бус байдал, ашигтай ажиллах нөхцөл, түүний үйл ажиллагааны хүрээг өргөжүүлэх, экспортыг дэмжихэд чиглүүлэх, банканд тавих хөндлөнгийн хяналтыг тогтолцоог сайжруулах, сайн засаглалыг нэвтрүүлэх зэрэг асуудлуудыг цогцоор нь тусган, шинэчилсэн найруулгын хуулийн төслийг боловсруулж, УИХ-ын 2016 оны намрын чуулганд өргөн барьж, 2017 оны 2 дугаар сарын 10-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар батлууллаа.

Монгол Улсын Хөгжлийн банкны тухай хууль (шинэчилсэн найруулга) 2017 оны 4 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн бөгөөд ийнхүү хэрэгжсэнээр дараах үр дүнд хүрэх болно.

- Хөгжлийн томоохон төслүүд, ялангуяа экспортыг дэмжих төслүүдийг шуурхай хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэнэ.
- Эдийн засгийн өсөлтийг дэмжиж, ядуурлыг бууруулах, иргэдийг ажлын байраар хангаж, тогтмол орлогын эх үүсвэртэй болгоход чухал нөлөө үзүүлнэ.
- Банк тогтвортой, үр ашигтай ажиллах, үйл ажиллагааны эрсдэл буурах, төсөл, хөтөлбөр санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны шуурхай байдал хангагдана.
- Банкны үйл ажиллагаанд тавих хяналт сайжирч, үндэсний болон олон улсын хэмжээнд банканд итгэх итгэл өсөж, банкны нэр хүнд, зээлжих зэрэглэл өсөх боломж нэмэгдэнэ.
- Банкны бүтэц, зохион байгуулалт, засаглалын бодлого, стратеги төлөвлөлт, эрсдэлийн удирдлага, бизнес төлөвлөгөө, санхүүгийн болон бусад үйл ажиллагааны талаар шийдвэр гаргах үйл явц бэхжиж, хараат бус, шуурхай ажиллана.

Хөгжлийн банкны зээл олголтын мэдээ:

(сая төгрөг)

Эдийн засгийн салбар		2012	2013	2014	2015	2016	2017	НИЙТ
Нийт		488,357.1	1,660,574.8	1,490,088.8	1,139,721.9	642,405.7	27,233.8	5,448,382.1
1	Авто зам	202,493.1	480,264.5	464,464.6	139,185.4	111,325.6	9,492.2	1,407,225.3
2	Инженерийн дэд бүтэц	449.9	95,063.6	135,737.8	177,195.1	98,077.8	2,969.4	509,493.5
3	Төмөр зам	-	272,376.8	72,680.7	2,022.2	14,338.3	-	361,417.9
4	Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	2,772.9	107,905.1	122,015.6	100,858.7	29,978.2	-	363,530.5

5	Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	50,000.0	30,000.0	-	-	-	-	80,000.0
6	Уул уурхай	138,686.0	157,542.3	235,376.6	4,522.5	-	-	536,127.4
7	Боловсруулах үйлдвэрлэл	86,831.6	328,824.2	384,188.5	401,025.3	200,598.7	1,538.51	1,403,006.9
8	Санхүүгийн үйл ажиллагаа	-	-	2,726.9	-	-	-	2,726.9
9	Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	-	-	-	36,351.8	72,073.6	-	108,425.4
10	Хөдөө аж ахуй	-	-	-	-	36,094.4	13,200.0	49,294.4
11	Тээврийн үйл ажиллагаа	7,123.5	121,853.3	7,716.7	15,901.2	-	-	152,594.7
12	Барилга	-	66,745.0	65,181.4	230,791.4	79,233.4	-	441,951.2
13	Бусад	-	-	-	31,868.4	685.9	33.7	32,588.0

Хөгжлийн банк 2012 оноос хойш нийт 5.4 их наяд төгрөгтэй тэнцэх хэмжээний 2000 гаруй төсөл, арга хэмжээг санхүүжүүлсэн байна. Нийт олгосон зээлийн 50 гаруй хувийг авто зам, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын зээл эзэлж байна. Боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарын ихэнх зээлийг арилжааны 11 банкаар дамжуулан 1624 төсөл, арга хэмжээнд олгосон байна. 2017 оны 4 дүгээр сарын 30-ны өдрийн байдлаар 1628 төсөл, арга хэмжээний 2.8 их наяд төгрөгтэй тэнцэх хэмжээний зээлийн багцын үлдэгдэлтэй байна.

1.2.6. Банкин дахь мөнгөн хадгаламжийн тогтолцоо

Банкин дахь мөнгөн хадгаламжийн даатгалын тухай хуулийг УИХ-аар хэлэлцэн 2013 оны 01 дүгээр сарын 10-ний өдөр баталснаар хадгаламж эзэмшигчдийн эрх ашгийг хамгаалах, санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах зорилго бүхий Хадгаламжийн даатгалын корпораци байгуулагдах эрх зүйн үндэс тогтсон. Хадгаламжийн даатгалын корпораци нь хадгаламжийн даатгалын үйл ажиллагааг эрхлэн явуулах ашгийн төлөө бус, төрийн өмчит хуулийн этгээд юм. Хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан Сангийн сайд, Монголбанкны Ерөнхийлөгчийн хамтарсан тушаалаар Хадгаламжийн даатгалын корпорацийн удирдах дээд байгууллага болох Үндэсний хороог байгуулж, хадгаламжийн даатгалын корпорацийг байгуулах үйл ажиллагааны ерөнхий төлөвлөгөөг баталсан.

ХДК-ийн үндсэн үйл ажиллагаа нь даатгалын хураамжийг төвлөрүүлэх, даатгалын тохиолдол бий болоход хадгаламж эзэмшигчдэд даатгалын нөхөн төлбөр олгох,

төлбөрийн чадварын хүндрэл учирсан банканд санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, сангийн хөрөнгийг хуульд заасны дагуу удирдах, банкны эрсдэлийг үнэлж, хянах үйл ажиллагааг эрхлэн явуулна.

Хадгаламжийн Даатгалын Корпораци 2013 оноос үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлснээс хойш 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт 109.4 тэрбум төгрөгийн даатгалын хураамжийн орлогыг татан төвлөрүүлсэн байна.

Хадгаламжийн даатгалын корпораци 2016 онд нийт 29.7 тэрбум төгрөгийн улирлын хураамж гишүүн банкнуудаас нэхэмжилж, 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар 29.6 тэрбум төгрөгийн хураамжийг бүрэн төвлөрүүлсэн.

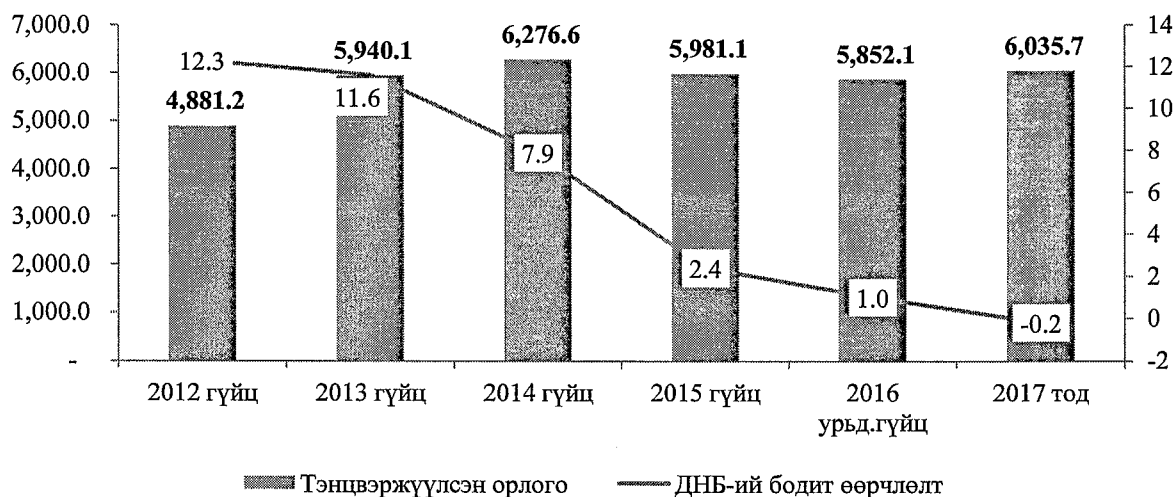
Хадгаламжийн даатгалын Үндэсний хорооноос улирлын хураамжийн хувийг системийн нөлөө бүхий банк болон бусад банк гэсэн 2 шатлалтайгаар ялгавартай тооцож байсан хадгаламжийн даатгалын хураамжийн хувийг олон улсын жишгийн дагуу Flat rate аргачлалаар буюу бүх банканд АДИЛ байдлаар тодорхой хугацаагаар тогтоосон.

1.3. ТӨСВИЙН БОДЛОГО, ТҮҮНИЙ ҮР ДҮН

1.3.1. Төсвийн гүйцэтгэл

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 2012 оны гүйцэтгэлээр 4,881.2 тэрбум төгрөгт хүрч 2011 оноос 15.5 хувиар, 2013 онд 5,940.1 тэрбум төгрөгт хүрч 21.6 хувиар тус тус өсөж байсан бол 2014-2016 онуудад дэлхийн эдийн засгийн нөхцөл байдал болон ДНБ-ий бодит өсөлт буурсантай холбогдуулан орлогын өсөлт саарсан байна.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого

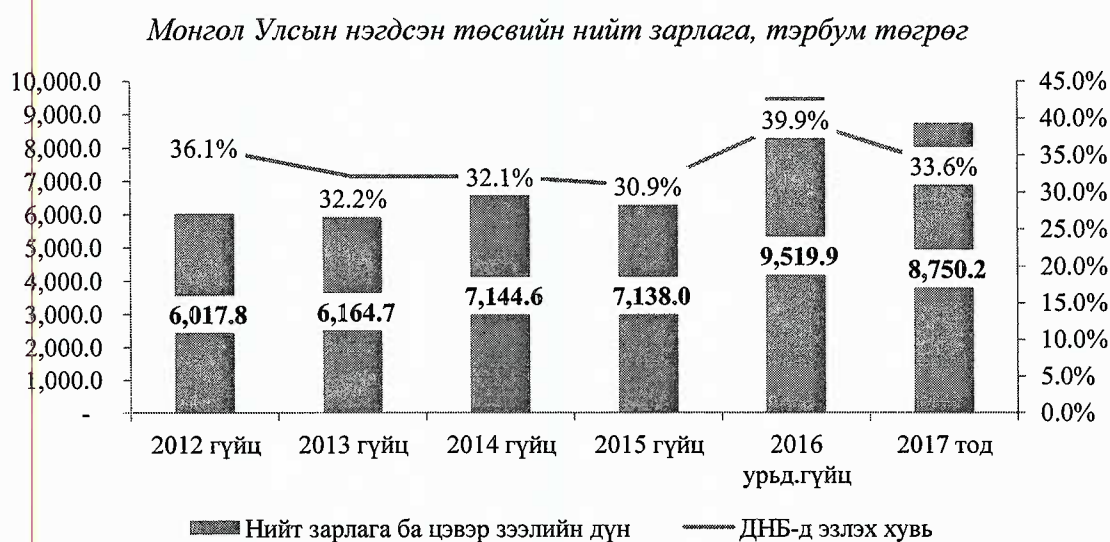

Дэлхийн зах зээлийн эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ, тухайлбал зэсийн үнэ харьцангуй өндөр, Оюу толгой төсөл хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбогдуулан уул уурхайн салбараас төсөвт төвлөрөх орлогын хэмжээ 2012-2014 онуудад тогтвортой өссөн. Харин 2015 онд дэлхийн зах зээл дээрх зэс, нүүрсний үнэ буурсан нь төсвийн орлого 2014 оноос буурах гол шалтгаан боллоо. Эрдэс бүтээгдэхүүний экспортоос хамаарсан төсвийн орлого 2012-

2014 онуудад дунджаар 22.4 хувиар өсөж байсан бол 2015 оны өсөлт 2014 оноос 6.7 нэгжээр буурсан байна.

Уул уурхайн томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалт болон дотоодын хэрэглээний өсөлтөөс хамаарч импорт 2012 онд оргил цэгтээ буюу 6.7 тэрбум ам.доллар хүрч байсан бол 2013-2015 онуудад дунджаар 21.7 хувиар буурсан бөгөөд 2015 онд 2014 оноос 27.5 хувиар буурчээ.

Монгол Улсын төсвийн нийт зарлага нь төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг бууруулахгүй байх, зардлын өсөлтийг хязгаарлах болон өмнөх жилүүдийн төсөвт хийгдсэн огцом тэлэлтийг саармагжуулах зарчимд тулгуурлаж байсан ба 2012 онд 6,017.8 тэрбум төгрөг байсан бол 2017 оны батлагдсан төсвөөр 8,750.2 тэрбум төгрөгт хүрч өсөөд байна.

Нэгдсэн төсвийн нийт тэнцэл 2012 онд 1,136.6 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий 6.8 хувьтай тэнцэж байсан бол 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 3,667.8 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 15.4 хувьтай тэнцсэн. Улмаар 2017 оны төсвийн тодотголоор 2,714.4 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 10.4 хувь болж буурсан.

Монгол Улсын 2013 оны төсөв. Монгол Улсын 2013 оны төсөв нь Төсвийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулиуд бүрэн хэрэгжиж эхэлсэн болон төв орон нутгийн төсвийн харилцааны шинэчлэлтийг бүрэн тусгаж, хуулиар тогтоосон төсвийн тусгай шаардлагуудын хүрээнд анх удаа тодорхойлогдсоноороо онцлогтой юм.

Түүнчлэн санхүү, төсвийн харилцааны ил тод байдал, төрийн үйлчилгээний үр ашиг, оновчтой байдлыг хангахад чиглэгдэж, төв болон орон нутгийн төсвийн харилцаанд санхүүгийн дэмжлэг, орлогын болон тусгай зориулалтын шилжүүлгийн шинэ механизмыг нэвтрүүлж, орон нутгийн төсөв санхүүгийн эрх мэдлийг нэмэгдүүлж, төвлөрлийг сааруулах шинэчлэлтийг хэрэгжүүлж эхэлсэн.

Ингэснээр Монгол Улсын 2013 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 5,940.1 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 31.0 хувь, тэнцвэржүүлсэн орлогод нийцүүлсэн нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 6,164.7 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 32.2 хувь, нэгдсэн төсвийн нийт тэнцэл 224.6 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий 1.2 хувьтай гарсан.

Монгол Улсын 2014 оны төсөв. Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүний өөрчлөлт хийгдсэн болон 2013 оны төсвийн тухай хуульд тусгагдаж эх үүсвэр нь батлагдсан боловч төсвийн орлогын бүрдэлтээс шалтгаалан төсвийн жилд санхүүжүүлж чадаагүй аж ахуйн нэгжийн хийж гүйцэтгэсэн төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэлийн санхүүжилтийг олгохтой холбоотойгоор төсөвт тодотгол хийгдсэн. Энэ хүрээнд 2014 онд төсвийн хувьд төрийн байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох, чиг үүргийн давхардлыг арилгах, төрийн албан хаагчдын орон тоог бууруулж, зардал хэмнэх арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн онцлогтой.

Монгол Улсын 2014 оны нэгдсэн төсвийн нийт орлого 6,276.6 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 28.2 хувь, нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 7,144.6 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 32.1 хувь, төсвийн нийт тэнцэл 867.9 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай буюу ДНБ-ий 3.9 хувьтай тэнцсэн.

Монгол Улсын 2015 оны төсөв. Хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх, төсвийн орлогыг бодитой төлөвлөх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн, энгийн, ойлгомжтой татварын орчин бүрдүүлэх, түүнийг тогтвортой хадгалах бодлогыг үргэлжлүүлэх зарчмыг баримталсан. Түүнчлэн төсвөөс гадуурх зарцуулалтыг төсөвт тусгах талаар Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөмж, Олон Улсын Валютын Сан, Дэлхийн банкнаас өгсөн зөвлөмжүүдийн хүрээнд Хөгжлийн банк болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлсэн төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй төслүүдийн санхүүжилтийг нэгдсэн төсөвт тусгаж тооцсон.

Эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдлын улмаас нэгдсэн төсвийн орлогын гүйцэтгэл төлөвлөсөн хэмжээнд хүрэхээргүй байсантай холбогдуулан төсвийн тодотголыг 2015 онд 2 удаа хийсэн бөгөөд төсвийн тодотголд төсвийг хэмнэлтийн горимд шилжүүлэх чиглэлээр төсвөөс санхүүжүүлж байгаа нийгмийн хамгааллын шинжтэй зарим арга хэмжээг зорилтот бүлэгт чиглүүлэх, татаас урамшууллыг зорилт, үр дүнтэй нь уялдуулж авч үзэх, төсвийн байгууллагуудын чиг үүргийн давхардлыг арилгаж бүтэц зохион байгуулалтыг оновчтой болгох зэргээр зардлын өсөлтийг хязгаарлах, үр ашгийг сайжруулах чиглэл баримталсан.

ҮЗҮҮЛЭЛТ	/сая төгрөг/			
	2015			
	Бат.	Тод1.	Тод2.	Гүйц
ТӨСВИЙН НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	7,194,357.1	6,662,466.5	6,076,471.3	5,983,397.7
Тогтворжуулалтын сан	34,385.8	29,858.5	2,333.7	2,333.7
ТӨСВИЙН ТЭНЦВЭРЖҮҮЛСЭН ОРЛОГО	7,159,971.2	6,632,608.0	6,074,137.6	5,981,064.0
А. УРСГАЛ ОРЛОГЫН ДҮН	7,096,083.1	6,568,369.9	6,009,729.5	5,872,486.5

1. Татварын орлого	5,900,456.4	5,400,074.0	5,098,749.0	5,118,979.4
2. Татварын бус орлого	1,195,626.7	1,168,295.9	910,980.6	753,507.1
Б. ХӨРӨНГИЙН ОРЛОГО	1,638.5	1,638.5	1,808.5	55,137.9
В. ТУСЛАМЖИЙН ОРЛОГО	62,249.6	62,599.6	62,599.6	53,439.6
НИЙТ ЗАРЛАГА	7,599,156.4	7,837,419.7	7,253,308.2	7,137,973.9
А. УРСГАЛ ЗАРЛАГА	6,033,219.4	5,822,743.6	5,772,896.5	5,718,373.8
Б. ХӨРӨНГИЙН ЗАРДАЛ	1,565,095.7	2,015,025.9	1,530,698.3	1,396,704.6
В. ЭРГЭЖ ТӨЛӨГДӨХ ЦЭВЭР ЗЭЭЛ	841.2	-349.8	-50,286.6	22,895.4
ТӨСВИЙН ТЭНЦЭЛ:	-439,185.1	-1,204,811.7	-1,179,170.6	-1,156,909.8

Монгол Улсын төсвийн 2015 гүйцэтгэлээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 5,981.1 тэрбум төгрөг, нийт зарлага 7,138.0 тэрбум төгрөг, төсвийн алдагдал 1,157.0 тэрбум төгрөгт хүрч ДНБ-ий 5.0 хувьтай тэнцсэн.

Монгол Улсын 2016 оны төсөв. Төсвийн орлогыг өөрчлөгдөж байгаа гадаад, дотоод зах зээлийн нөхцөлд үндэслэн бодитоор төлөвлөх, УИХ-ын 2016 оны сонгуулийн үр дүнгээр байгуулагдсан Засгийн газрын шинэ бүтэц, бүрэлдэхүүний дагуу яам, агентлагууд болон тэдгээрийн харьяа байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалтын өөрчлөлтийг төсөвт тусгах, төсвийн орлого буурсны улмаас санхүүжүүлэх боломжгүй урсгал зардлыг бууруулах, бүх шатны төсвийн байгууллагуудад хэмнэлтийн зарчмаар ажиллах зорилгоор батлагдсан төсөвт тодотгол хийж, гүйцэтгэлийг хангаж ажилласан.

Ингэснээр Монгол Улсын 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 5,852.1 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 24.5 хувь, нийт зарлага 9,519.9 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 39.9 хувь, төсвийн алдагдлын хэмжээ 3,667.8 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий -15.4 хувьтай тэнцсэн.

ҮЗҮҮЛЭЛТ	/сая төгрөг/		
	2016		
	Бат.	Тод.	У.Гүйц
ТӨСВИЙН НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	7,022,350.5	5,348,220.8	5,852,075.9
Тогтворжуулалтын сан	8,451.9	0.0	0.0
ТӨСВИЙН ТЭНЦВЭРЖҮҮЛСЭН ОРЛОГО	7,013,898.6	5,348,220.8	5,852,075.9
А. УРСГАЛ ОРЛОГЫН ДҮН	6,644,772.5	5,234,547.6	5,780,376.7
1. Татварын орлого	5,539,018.9	4,510,673.4	4,996,833.9
2. Татварын бус орлого	1,105,753.6	723,874.2	783,542.8
Б. ХӨРӨНГИЙН ОРЛОГО	726.7	1,597.9	910.1
В. ТУСЛАМЖИЙН ОРЛОГО	368,399.4	112,075.3	70,789.0
НИЙТ ЗАРЛАГА	7,954,413.0	9,694,392.0	9,519,906.1
А. УРСГАЛ ЗАРЛАГА	6,222,722.5	6,716,823.3	6,713,719.4
Б. ХӨРӨНГИЙН ЗАРДАЛ	1,930,489.9	2,350,047.0	2,304,564.4
В. ЭРГЭЖ ТӨЛӨГДӨХ ЦЭВЭР ЗЭЭЛ	-198,799.3	627,521.8	501,622.3
ТӨСВИЙН ТЭНЦЭЛ:	-940,514.4	-4,346,171.2	-3,667,830.2

Монгол Улсын 2017 оны төсөв. Эдийн засгийн уналтыг цаг алдалгүй зогсоож, цаашид эрчимжүүлэх чиглэлээр Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар батлагдсан “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр” болон төсвийн нэгдмэл, тэнцвэртэй байдлыг хангах, сахилга батыг сайжруулах, төсвийн алдагдлыг үе шаттай бууруулах, төсвийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор ОУВС-тай тохиролцсон “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд Монгол Улсын 2017 оны төсвийн тодотгол батлагдсан.

Төсвийн тодотголоор Монгол Улсын 2017 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 6,035.7 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 23.2 хувь, нэгдсэн төсвийн зарлага ба цэвэр зээл 8,750.2 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 33.6 хувь болж нэгдсэн төсвийн нийт алдагдал 2,714.4 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий -10.4 хувьтай тэнцэхээр байна.

ҮЗҮҮЛЭЛТ	/сая төгрөг/	
	2017	
	Бат.	Тод.
ТӨСВИЙН НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	6,390,236.7	6,511,345.5
Тогтворжуулалтын сан	8,397.8	208,800.7
Ирээдүйн өв сан	221,651.0	266,808.4
ТӨСВИЙН ТЭНЦВЭРЖҮҮЛСЭН ОРЛОГО	6,160,187.9	6,035,736.4
А. УРСГАЛ ОРЛОГЫН ДҮН	5,837,136.1	5,881,672.7
1. Татварын орлого	4,983,804.2	5,049,558.5
2. Татварын бус орлого	853,331.9	832,114.2
Б. ХӨРӨНГИЙН ОРЛОГО	177,700.8	355.0
В. ТУСЛАМЖИЙН ОРЛОГО	145,351.0	153,708.7
НИЙТ ЗАРЛАГА	8,568,880.3	8,750,157.1
А. УРСГАЛ ЗАРЛАГА	6,947,838.9	6,843,658.2
Б. ХӨРӨНГИЙН ЗАРДАЛ	1,483,884.9	1,579,757.6
В. ЭРГЭЖ ТӨЛӨГДӨХ ЦЭВЭР ЗЭЭЛ	137,156.5	326,741.4
ТӨСВИЙН ТЭНЦЭЛ:	-2,408,692.5	-2,714,420.8

1.3.2. Төсвийн бодлогын арга хэмжээний талаар

Нэгдсэн төсвийн урсгал зарлагад 2013-2017 онд баримталсан бодлого нь төрийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг бууруулахгүйгээр өмнөх жилүүдийн эдийн засгийн мөчлөгийг дагаж үүссэн төсвийн огцом тэлэлтийг саармагжуулж, төсвийн зарлагын өсөлтийг хязгаарлах замаар төсвийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэгдэж ирлээ.

Төсвийн алдагдлыг бууруулах зорилгоор зардлын өсөлтийг хязгаарлахад чиглэсэн арга хэмжээг сүүлийн жилүүдэд хэрэгжүүлж ирсэн нь зохих үр дүнгээ өгч байна. Төсвийн урсгал бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхдээ төрийн байгууллагад бүтэц зохион байгуулалтын өөрчлөлт хийж төрийн захиргааны орон тоо, урсгал зардлыг бууруулах, бараа, ажил, үйлчилгээний зарим тэвчиж болох зардлыг танах, цалин хөлсний өсөлтийг

хязгаарлах чиглэл баримталсан. Өнгөрсөн хугацаанд төсвийн бууруулах арга хэмжээний үр дүнг судалж, нөлөөллийг тооцоолоход ирэх 2017-2020 онуудад жил бүр 118.3-220.0 орчим тэрбум төгрөгийн зардал нэмэгдэх ачааллыг бууруулсан байна.

Макро эдийн засгийн эрсдэлээс сэргийлэх, төсөв, мөнгөний бодлогын уялдааг сайжруулах, төсвийн зардлын үр ашгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 2014 оны төсвийг хэмнэлтийн, 2015-2017 оны төсвийг бүрэн хэмнэлтийн горимд шилжүүлээд байна.

1.3.3. Татвар, орлогын чиглэлээр баримталсан бодлого, томоохон бодлогын өөрчлөлт, түүний үр дүнгийн тухай

Өнгөрсөн хугацаанд ажил гүйлгээг бүртгэлжүүлэх, татварын хяналтын тогтолцоог сайжруулах, хөрөнгө оруулалт, хуримтлалыг дэмжих, томоохон төсөл хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хурдасгах, жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих татварын бодлогыг баримталсан байна. Эдгээр бодлогыг хэрэгжүүлэх зорилгоор авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээг багцлан үзүүлбэл дараах байдалтай байна:

а) Ажил гүйлгээг бүртгэлжүүлэх, татварын хяналтын тогтолцоог сайжруулах:

- Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг УИХ-ын 2015 оны 7 дугаар сарын 9-ний өдрийн нэгдсэн чуулганаар баталсан. Энэ хууль батлагдсанаар ажил гүйлгээг бүртгэлжүүлж, татварын хяналтын тогтолцоо сайжраад зогсохгүй иргэд төсөвт төлсөн НӨАТ-ын 20 хувийг буцаан авах, сугалаанд оролцох боломжтой болсон.

Татварын алба 2016 онд улсын төсөвт 1,565.4 тэрбум төгрөгийн татварын орлого төвлөрүүлсний 35.4 хувь буюу 555.2 тэрбум төгрөгийн орлого нэмэгдсэн өртгийн албан татвараар төвлөрсөн байна. Энэ нь 2015 оны 485.4 тэрбум төгрөгийн нэмэгдсэн өртгийн албан татварын орлогын гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 70.0 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн байна.

Хууль хэрэгжсэнээр бизнес эрхлэгч 39,501 татвар төлөгч хувь хүн, хуулийн этгээд стандартын шаардлага хангасан бүртгэлийн машин, цахим системд холбогдож, мэдээллээ төлбөрийн баримтын нэгдсэн системд илгээсэн байна.

Мөн татвар төлөгч иргэнд хуульд заасан албан татварын 20 хүртэл хувийг буцаан олголтын урамшуулал хэлбэрээр 2016 онд 620'409 татвар төлөгч иргэнд 35.5 тэрбум төгрөгийн буцаан олгоод байна. Түүнчлэн 2016, 2017 оны 3 дугаар сарын байдлаар татвар төлөгч иргэд цахим төлбөрийн баримтын системд 240.8 сая ширхэг худалдан авалтын баримт бүртгүүлсэн татвар төлөгчдөөс 19 удаа, 2017 оны 1,2 дүгээр сугалааны тохирлоор 106'752 иргэнд 4.2 тэрбум төгрөгийн сугалааны урамшуулал олгосон байна.

- УИХ-ын 2015 оны 6 дугаар сарын 4-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Татварын ерөнхий хуульд өөрчлөлт оруулж, цахим хэлбэрээр хадгалсан санхүүгийн болон бусад баримтыг хяналт шалгалтад ашиглах эрх зүйн орчин бүрдсэн.

б) Хөрөнгө оруулалт, хуримтлалыг дэмжих:

- Хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх зорилгоор Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт оруулж хөрөнгө оруулалтын сангийн орлого,

хадгаламжийн даатгалын сангийн хураамжийн орлого, зээлийн батлан даалтын сангийн орлогыг татвараас чөлөөлсөн;

с) Томоохон төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх татварын орчныг бүрдүүлэх:

- УИХ 2013 оны 10 дугаар сарын 3-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг баталсан. Энэ хуулиар Засгийн газар 500.0 тэрбум төгрөгөөс дээш хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийх хөрөнгө оруулагчтай түүний гаргасан хүсэлтийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах орчныг нь тогтвортой байлгах зорилгоор хөрөнгө оруулалтын гэрээ байгуулах тухай зааж өгсөн;
- Гаалийн татвар, гаалийн тарифын тухай хуульд 2014 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдөр нэмэлт оруулж, улсын чанартай томоохон төсөл, арга хэмжээнд хөрөнгө оруулалт хийх хөрөнгө оруулагчийн тухайн төсөл, арга хэмжээний бүтээн байгуулалтын ажилд зориулан импортоор оруулж ирж байгаа техник, тоног төхөөрөмж, түүний иж бүрдлийн гаалийн болон нэмэгдсэн өртгийн албан татварын төлөх хугацааг 2 жил хүртэл хугацаагаар сунгах, эсхүл уг татварыг 2 жилийн хугацаанд хэсэгчлэн төлүүлэхээр шийдвэрлэсэн;
- Алтны олборлолт, валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх зорилгоор Ашигт малтмалын тухай хуульд 2014 оны 1 дүгээр сарын 24-ний өдөр нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, Монголбанк болон түүний эрх олгосон банкинд тушаасан алтанд 2019 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрийг хүртэл 2.5 хувиар ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр ногдуулахаар болсон.

д) Жижиг дунд үйлдвэрийг дэмжих:

- Жижиг дунд үйлдвэрийн үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж буй тоног төхөөрөмжийг 2016 оныг дуустал гаалийн болон нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх хуулийг 2014 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдөр баталсан;
- Төвөөс алслагдсан аймаг, суманд байнгын үйл ажиллагаа явуулдаг, орон нутгийн төсөвтэй харьцдаг, гурваас доошгүй ажлын байр бий болгож буй аж ахуйн нэгжийн төсөвт төлөх орлогын албан татварыг 90 хүртэл хувиар хөнгөлнө.
- Жилийн борлуулалтын орлого нь 1.5 тэрбум төгрөгөөс ихгүй, хүнсний үйлдвэрлэл, хувцас болон нэхмэлийн үйлдвэрлэл, барилгын материалын үйлдвэрлэл болон газар тариалан, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа албан татвар төлөгчийн үндсэн үйл ажиллагааны орлогод 2017 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс 2021 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд 1 хувиар орлогын албан татвар ногдуулах

е) УИХ-ын 2015 оны 8 дугаар сарын 7-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар Эдийн засгийн ил тод байдлыг дэмжих тухай хуулийг баталсан. Энэ хууль батлагдсанаар иргэд аж ахуйн нэгжийг нуун дарагдуулсан хөрөнгө, орлого ил болгон мэдүүлэх, бүртгэлжүүлэх боломжийг олгосон болно. Хууль хэрэгжсэний үр дүнд нийт 34.7 их наяд төгрөгийн хөрөнгө, орлого ил болсон байна.

ф) Олборлолт, боловсруулалт, баяжуулалтын явцад ялгагдсан ашигт малтмалын тодорхой агуулга бүхий дахин боловсруулахад эдийн засгийн үр ашиг гаргаж болохуйц хүдэр,

ашигт малтмалын орлогод албан татвар ногдуулах зорилгоор Ашигт малтмалын тухай хуульд 2016 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр нэмэлт өөрчлөлт оруулсан, мөн “Үүсмэл орд ашиглах тусгай зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааны журам” болон “Үүсмэл орд ашиглах үйл ажиллагаанд тавих шаардлага, үйл ажиллагаа эрхлэх журам”-ыг Засгийн газрын 2017 оны 02 дугаар сарын 22-ны өдрийн 61 дүгээр тогтоолоор баталсан.

1.4. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН БОДЛОГЫН ҮР ДҮН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГЫГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ /2013-2017 ОН/

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1-6.1.4-т заасан төсвийн тусгай шаардлагыг тодорхойлсон бөгөөд тус хуулийн 19 дүгээр зүйл буюу хуулийг дагаж журмын хүрээнд тусгай шаардлагуудыг үе шаттай мөрдөж байна.

1.4.1. Төсвийн орлогын тусгай шаардлага

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.1-т “нэгдсэн төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцдог байх” гэж заасны дагуу 2012-2017 оны төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцож ирсэн. Ингэхдээ Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 4.1.2-т заасны дагуу тухайн жилийн гол нэр төрлийн эрдэс баялгийг тодорхойлж, 11.1.3.а-д заасны дагуу тэнцвэржүүлсэн үнийг тооцоолсон. Дараах хүснэгтээр 2012-2016 оны төсвийн гол нэр төрлийн эрдэс баялаг, түүний тэнцвэржүүлсэн үнэ, зах зээлийн үнэ болон тэнцвэржүүлсэн орлогын мэдээллийг үзүүлээ.

Төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, 2012-2017 он

Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Гол нэр төрлийн эрдэс баялаг	
		Зэс	Нүүрс
2012 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,663.5	\$57.2-\$166.6
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	7,958.9	\$72.0-\$140.6
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг	4,881.2	
2013 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,328.9	\$65.5-\$131.5
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	7,331.5	\$52.8-\$97.4
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг	5,940.1	
2014 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,242.0	\$81.6-\$115.9
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	6,857.0	\$43.4-\$71.9
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг	6,276.6	
2015 он гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	6,354.7	82.5
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	5,510.1	59.8
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг	5,981.1	
2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	5,137.7	-

Зах зээлийн үнэ	\$/тн	4,862.8	-
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг	5,852.1	
2017 он төлөвлөгөө			
Тэнцвэржүүлсэн үнэ	\$/тн	4,599.4	-
Зах зээлийн үнэ	\$/тн	5,149.8	-
Тэнцвэржүүлсэн орлого	тэрбум төг	6,035.7	

Эх үүсвэр: Сангийн яам

1.4.2. Төсвийн тэнцлийн тусгай шаардлага

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.2-т “нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн төсвийн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хоёр хувиас илүүгүй алдагдалтай, эсхүл ашигтай байх” гэж заасныг 2013 оны төсвийн жилээс хэрэгжүүлж эхэлсэн.

Хөгжлийн банк болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй хэрэгжүүлэх төсөл, арга хэмжээний санхүүжилтийг төсөвт тусгах зорилгоор Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.2-ийн тусгай шаардлагад 2015 оны 1 дүгээр сарын 20-ны өдөр нэмэлт өөрчлөлт оруулсан. Үүнд “нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн алдагдлыг 2015 онд тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5 хувиас, 2016 онд тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 4 хувиас, 2017 онд тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 3 хувиас, 2018 оны төсвийн жилээс эхлэн тухайн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 2 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байна.” гэж тусгасан.

Түүнчлэн 2016 оны 9 дүгээр сарын 9-ний өдөр дараах өөрчлөлтийг оруулсан. Үүнд “19.6.Энэ хуулийн 6.1.2-т заасан нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн алдагдлын тухайн жилийн оны үнээр тооцсон дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 2015 онд 5 хувиас, 2016 онд 18.5 хувиас, 2017 онд 9.9 хувиас, 2018 онд 7.5 хувиас, 2019 онд 5.5 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй, 2020 оны төсвийн жилээс эхлэн нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийг алдагдалгүй байлгана” гэж өөрчлөлт орсон.

Үүний дараа 2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдөр дараах өөрчлөлтийг оруулаад байна. Үүнд: “19.9.Энэ хуулийн 6.1.2-т заасан нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн алдагдлын тухайн жилийн оны үнээр тооцсон дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 2017 онд 10.4 хувиас, 2018 онд 9.5 хувиас, 2019 онд 6.9 хувиас, 2020 онд 5.1 хувиас, 2021 онд 3.6 хувиас, 2022 онд 2.8 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй, 2023 оны төсвийн жилээс эхлэн нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн төсвийн жилийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хоёр хувиас илүүгүй алдагдалтай, эсхүл ашигтай байна.” гэж тусгасан.

Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /ДНБ-д эзлэх хувь/

	2013	2014	2015	2016*	2017**
1 Хуулиар тогтоосон хязгаар	-2.0	-2.0	-5.0	-18.5	-10.4

2	Гүйцэтгэл	-1.2	-3.9	-5.0	-15.4	-10.4
---	-----------	------	------	------	-------	-------

Эх үүсвэр: Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

** - төлөвлөгөө

Тус тусгай шаардлагыг 2013, 2015 оны гүйцэтгэл, 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл болон 2017 оны тодотгосон төсвийн хувьд хангасан бөгөөд 2014 онд хуульд заасан хязгаараас давсан байдалтай байна. 2014 оны хувьд нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 6,276.6 тэрбум төгрөг, нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 7,144.6 тэрбум төгрөг, нэгдсэн төсвийн нийт алдагдал 867.9 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 4.0 хувьд хүрсэн. Төсвийн алдагдал батлагдсан түвшнээс өсөхөд төсвийн орлогын төлөвлөгөө биелээгүй болон ИТХ-уудын шийдвэрээр орон нутгийн төсвийн зарлагыг нэмэгдүүлэн тодотгож зарцуулсан нь нэгдсэн төсвийн тэнцэл төлөвлөгөөнөөс давахад нөлөөлсөн байна.

1.4.3. Зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлага

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.3-т “тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь, тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхгүй байх” гэж заасан бөгөөд тус тусгай шаардлагыг 2013 оны төсвийн жилээс эхлэн мөрдөж эхэлсэн.

Нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлт /хувиар/

№	Өсөлт	2013	2014	2015	2016*	2017**
1	Тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь	17.1	13.7	3.3	23.3	-0.3
2	Тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дундаж	24.3	24.3	24.6	23.7	23.6
3	Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь, гүйцэтгэлээр	2.4	15.9	-0.1	11.5	33.4

Эх үүсвэр: Сангийн яам

* - урьдчилсан гүйцэтгэл

** - төлөвлөгөө

2013-2015 онд төсвийн зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлагыг бүрэн хангасан буюу нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлт нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлт болон тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрээгүй байна. 2016 оны 9 дүгээр сарын 9-ний өдрийн хуулийн өөрчлөлтөөр тус тусгай

шаардлагыг 2017 оны төсвийн жилээс эхлэн мөрдөнө гэж заасантай холбоотойгоор 2016 оны төсвийн гүйцэтгэлээр тус тусгай шаардлагыг мөрдөөгүй болно. Харин 2017 оны тодотгосон төсвийн төлөвлөгөөний дагуу тус тусгай шаардлагыг бүрэн хангахаар байна.

БҮЛЭГ ХОЁР. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР, БОЛЗОШГУЙ ӨР ТӨЛБӨРИЙН ДҮН, ТҮҮНИЙ ЗАРЦУУЛАЛТ, НӨХЦӨЛ, ХУГАЦААНДАА ТӨЛӨГДӨӨГҮЙ ЗЭЭЛИЙН ҮНДСЭН ӨР БА ХҮҮГИЙН ТӨЛБӨРИЙН ДҮН

2.1. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН УДИРДЛАГЫН БОДЛОГО, ЗОРИЛТ

2.1.1. Өрийн удирдлагын тухай хууль, тогтоомж.

Монгол Улс 2012 онд бага орлоготой орноос бага дунд орлоготой оронд шилжсэнээр олон улсын байгууллагаас арилжааны нөхцөлтэй зээл авах, олон улсын зах зээлд үнэт цаас гаргах, хөнгөлөлттэй зээлээс бусад төрлийн санхүүгийн хэрэгслийг ашиглах боломж бүрдсэн хэдий ч тухайн үеийн хууль, эрх зүйн орчин нь зөвхөн буцалтгүй тусламж, хөнгөлөлттэй зээлийн зохицуулалтаар хязгаарлагдаж байсан нь Засгийн газрын зүгээс өрийн удирдлагын нэгдсэн бодлого, зохицуулалтыг хангасан бие даасан хуулийг батлан гаргах шаардлагыг бий болгов.

Улмаар шинээр ашиглагдаж буй өрийн хэрэгслүүдийн талаар холбогдох зохицуулалтыг бий болгох, 10 гаруй хууль, журам, эрх зүйн актуудад салангид байдлаар туссан зохицуулалтуудыг нэгтгэх байдлаар Өрийн удирдлагын тухай хуулийг боловсруулж, Улсын Их Хурлын 2015 оны 02 дугаар сарын 18-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар батлав.

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн зорилт нь өрийн удирдлагын бодлого, зохицуулалтын хүрээнд өрийн зохистой түвшнийг хангах, дунд хугацааны стратегийг хэрэгжүүлэх, Засгийн газар, орон нутаг зээллэг хийх замаар өр үүсгэх, дамжуулан зээлдүүлэх, Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргах, тэдгээрийг бүртгэх, тайлагнах, хяналт тавихтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

Өрийн удирдлагын тухай хууль батлагдсанаар Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан “Улсын өр”-ийн тодорхойлолтыг Засгийн газрын шууд хянах боломжтой бүтцийн хүрээнд “Засгийн газрын өр” болгон өөрчилсөн бөгөөд өрийн хэрэгслээр үүсгэж буй, Монгол Улсын Засгийн газар, аймаг, нийслэлээс бусдын өмнөх хүлээсэн төлбөрийн үүргийг болон хууль болон гэрээнд заасны дагуу гаргасан Засгийн газрын өрийн баталгааны дүнг хамруулахаар хуульчилсан.

Хуульд заасны дагуу Засгийн газрын зүгээс өрийн удирдлагыг хэрэгжүүлэхдээ дараах үндсэн зарчмуудыг баримтлах юм. Үүнд:

- удирдлагын нэгдсэн тогтолцоотой байх;
- өрийн зохистой түвшнийг хангах;
- өр үүсгэж бий болгосон хөрөнгийг үр ашигтай захиран зарцуулах;
- ил тод байдлыг хангах;
- хариуцлагатай байх.

Засгийн газрын өрийн удирдлагын дунд хугацааны стратегийн баримт бичиг.

Засгийн газрын өрийн удирдлагын 2016-2018 оны стратегийн баримт бичгийг Улсын Их Хурлаас 2015 оны 05 дугаар сарын 22-ны өдрийн 51 дүгээр тогтоолоор батлав.

Энэхүү бодлогын баримт бичгийн хүрээнд Монгол Улсын макро эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдал, цаашдын төлөв, зээлжих зэрэглэл болон Засгийн газрын өрийн өнөөгийн нөхцөл байдалд үндэслэн 2016-2018 оны хооронд өрийн удирдлагын хүрээнд дараах бодлогын зорилтыг хэрэгжүүлэхээр тодорхойлсон. Үүнд:

- Засгийн газрын өрийн үйлчилгээний төсөвт үзүүлэх ачааллыг урт хугацаанд жигдлэх, өрийн үйлчилгээний тухайн жилийн төсвийн орлогод эзлэх хувь хэмжээг үе шаттайгаар бууруулах, Засгийн газрын өрийн багцын эргэн төлөлтийн дундаж хугацааг уртасгах;
- Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл, төлвийг сайжруулах, хөрөнгө оруулагчдын харилцааг идэвхжүүлж, таатай орчныг бүрдүүлэх, Засгийн газрын гадаад зээллэгийн зардлыг бууруулах, жишиг хүүгийн түвшнийг бий болгох;
- Өрийн зохицуулалтын цогц үйл ажиллагааг дунд хугацаанд оновчтой төлөвлөн, хэрэгжүүлэх замаар Засгийн газрын өрийн зохистой бүтцийг бий болгох.

2.1.2. Өрийн удирдлагын талаар цаашид баримтлах бодлогын зорилт

Засгийн газраас дунд хугацаанд өрийн удирдлагын чиглэлээр дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Хүүгийн зардал багатай эх үүсвэр бүрдүүлж, өнгөрсөн хугацаанд гаргасан өндөр хүүтэй зээллэгийг хугацаанаас нь өмнө буцаан худалдан авах, солих, улмаар ирэх жилүүдийн төсөвт үзүүлэх зээллэгийн үйлчилгээний төлбөрийн ачааллыг бууруулах;
- Төсвийн алдагдлыг түлхүү хөнгөлөлттэй нөхцөлтэй зээлийн хөрөнгийн эх үүсвэрээр санхүүжүүлэх;
- Засгийн газрын гаргасан үнэт цаасыг эргэн төлөгдөх хугацаанаас өмнө дахин санхүүжүүлэх замаар Засгийн газрын өрийн дахин санхүүжилт болон гадаад валютын ханшийн эрсдэлээс сэргийлэх;
- Дотоод үнэт цаасны зах зээлийг хөгжүүлэх зорилгоор дэд бүтэц, арилжааны платформ, төлбөр тооцооны үйл ажиллагааг сайжруулж, холбогдох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох;
- Дотоодын үнэт цаасны зах зээлд олон улсын хөрөнгө оруулагчдыг татах, төлбөр тооцооны системийг сайжруулах;
- Шинээр вексель нэмж бичихгүй байх чиглэл баримтлах;
- Болзошгүй өр төлбөрийн хяналтыг сайжруулж, гарах эрсдэлээс сэргийлэх;
- Гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулагч нарт тогтмол мэдээлэл хүргэж, хоорондын харилцааг идэвхжүүлэх замаар шинээр хийх зээллэгийн хүүгийн түвшнийг тогтвортой байлгах, бууруулах, хөрөнгө оруулагчдын талаар мэдээллийн санг бүрдүүлэх;

- Өрийн зохицуулалтын үйл ажиллагааг амжилттай хэрэгжүүлэх замаар хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг нэмэгдүүлж, зээлжих зэрэглэл, төлөвийг сайжруулах;
- Зээлжих зэрэглэл тогтоогч байгууллагуудыг мэдээллээр тогтмол хангаж, нягт хамтран ажиллах;

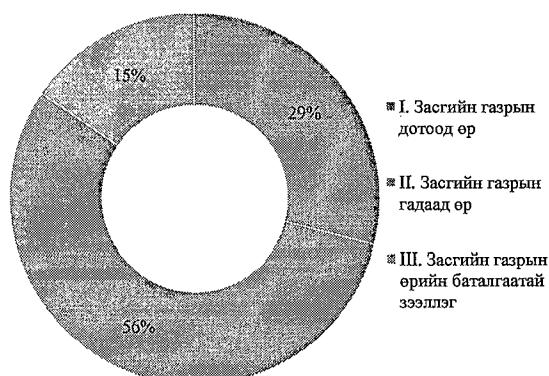
2.2. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГА

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19.3-д өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн өрийн үлдэгдлийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 2016 оны төсвийн жилд 88 хувиас, 2017 оны төсвийн жилд 85 хувиас, 2018 оны төсвийн жилд 80 хувиас, 2019 оны төсвийн жилд 75 хувиас, 2020 оны төсвийн жилд 70 хувиас, 2021 оны төсвийн жилээс эхлэн 60 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байна гэж заасан. Засгийн газрын өрийн тухай төсвийн шаардлагын тооцоолол дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. Өрийн бүтэц/тэрбум төгрөг/

ӨРИЙН БҮТЭЦ, ӨРИЙН ХЭРЭГСЭЛ	2016.12.31	2017 Тод	2018	2019	2020	2021
I. Засгийн газрын дотоод өр	6,464.9	5,187.2	4,860.5	4,949.3	4,474.0	3,502.8
1.1 Үнэт цаас	5,488.8	4,396.9	4,122.9	4,102.8	4,102.8	3,502.8
1.2 Өрийн бичиг/вексель	307.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
1.3 Концесс	668.9	790.3	737.6	846.4	371.1	0.0
II. Засгийн газрын гадаад өр	12,363.8	16,554.6	19,357.8	21,655.3	23,679.0	24,552.1
2.1 Үнэт цаас	5,380.5	6,957.3	6,785.5	7,053.8	7,363.4	7,688.5
2.2 Зээл	6,983.3	9,597.3	12,572.3	14,601.4	16,315.6	16,863.6
III. Засгийн газрын өрийн баталгаатай зээллэг	3,451.5	1,903.5	1,868.4	1,467.7	1,424.2	1,382.1
3.1 Засгийн газрын өрийн баталгаа	3,451.5	1,903.5	1,868.4	1,467.7	1,424.2	1,382.1
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН НИЙТ ӨР (Н+II+III)	22,280.1	23,645.3	26,086.7	28,072.2	29,577.2	29,437.0
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР (ӨҮЦ)	18,861.0	19,312.6	21,956.0	23,411.8	24,351.1	23,230.1
Хуулиар тогтоосон өрийн хязгаар	88.0%	85.0%	80.0%	75.0%	70.0%	60.0%
Засгийн газрын өр(ӨҮЦ)/ДНБ-ХБН	79.0%	74.1%	79.3%	74.6%	69.5%	59.1%

Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл 2016 оны эцэст 22,280.1 тэрбум төгрөг, өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийн үлдэгдлийн ДНБ-д харьцуулсан харьцаа 79.0 хувьтай тэнцэж байгаа бол, 2017 онд энэхүү харьцаа 74.1 хувь, 2018 онд 78.8 хувь, 2019 онд 74.4 хувь, 2020 онд 69.8, 2021 онд 59.9 хувьд тус тус хүрэх төсөөлөлтэй байгаа нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагыг дунд хугацаанд хангахаар байна.

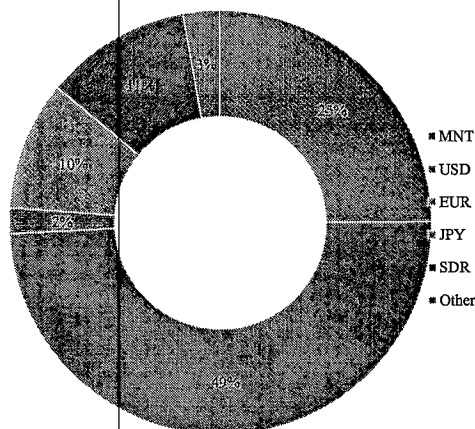

Засгийн газрын өрийн үзүүлэлтүүд нь тайлант хугацааны эцсийн төгрөгтэй харьцах гадаад валютын албан ханш, оны үнээр илэрхийлсэн ДНБ-ий хэмжээнээс хамаарч өөрчлөгдөх магадлалтай.

Засгийн газрын 2016 оны жилийн эцсийн өрийн үлдэгдэл

Засгийн газрын нийт өрийн багцын 29 хувийг дотоод өр, 56 хувийг Засгийн газрын гадаад зээл, үнэт цаас, 15 хувийг Засгийн газрын баталгаатай зээллэг эзэлж байна.

Засгийн газрын нийт дотоод өрийн 85 хувийг Засгийн газрын үнэт цаас бүрдүүлж байгаа бол 10 хувийг улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөх нөхцөлтэй концессын гэрээний дагуу үүссэн төлбөрийн үүрэг, 5 хувийг Засгийн газраас хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний хүрээнд хийгдсэн ажлыг баталгаажуулж бичсэн вексель тус тус эзэлж байна.

Засгийн газрын өрийн багцын 49.3 хувь нь ам.доллараар илэрхийлсэн өр төлбөр байгаа бол, 24.9 хувь нь төгрөгийн өр төлбөр эзэлж байна. Нийт өрийн багцын 75.1 хувь нь гадаад валютаар илэрхийлсэн өр төлбөр байгаа нь энэ хэмжээгээр гадаад валютын ханшийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл, төгрөгийн эсрэг гадаад валютын ханшийн чангаралт нь төгрөгөөр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийг нэмэгдүүлэхэд шууд нөлөөлж байна.

Азийн хөгжлийн банк, Дэлхийн банк, бусад олон талт зээлдүүлэгчид нь зээлжих тусгай эрх буюу ОУВС-ын үүсмэл валютын хэрэгслээр олгодог бөгөөд ЗТЭ²-ийн өрийн үлдэгдэл нийт өрийн багцын 11.2 хувийг эзэлж байна.

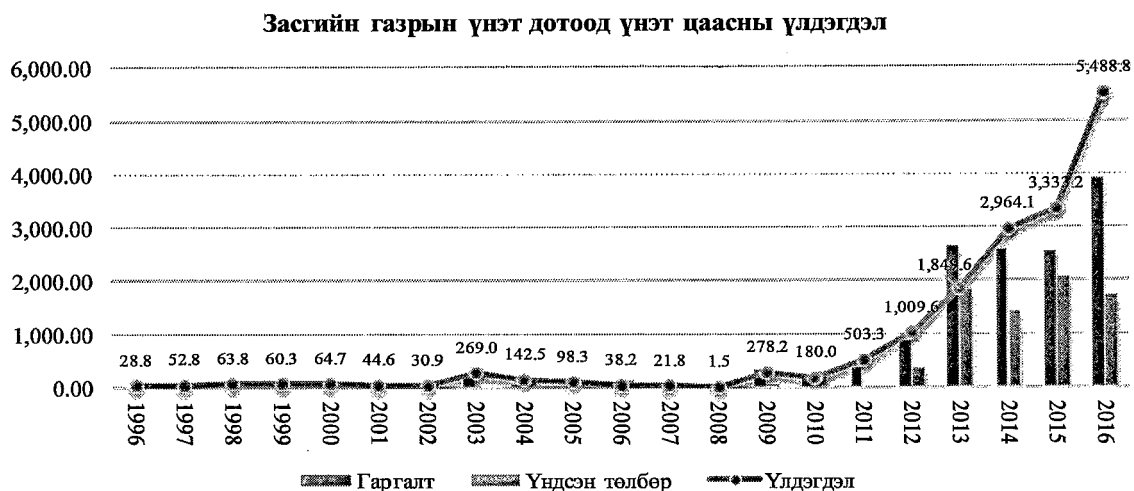
Засгийн газрын өрийг хэрэгсэл тус бүрээр авч үзвэл дараах байдалтай байна. Үүнд:

Засгийн газрын дотоод үнэт цаас

Засгийн газрын дотоод үнэт цаас нь нийт өрийн багцын 24.6 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл 2015 оны эцэст 3,333.2 тэрбум төгрөг байсан бол 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл 5,488.8 тэрбум төгрөг байна.

² Зээлжих тусгай эрх (Special Drawing Rights) нь ОУВС-аас тодорхойлдог гадаад валютын нөөц бөгөөд 5 улсын валютын багцаас бүрддэг (2015 оны 11 дүгээр сард БНХАУ-ын юанийг нөөц валютаар нэмж тодорхойлохоор шийдвэрлэсэн 2016 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрөөс мөрдөгдөж эхэлсэн). Зээлжих тусгай эрхийн валютын сагс нь АНУ-ын доллар 41.73%, Евро 30.93%, БНХАУ-ын юань 10.92%, Японы иен 8.33%, Их Британийн паунд 8.09% тус тус бүрдэж байна. Эдгээр валютын ханшаар Зээлжих тусгай эрхийн тухайн өдрийн ханш тодорхойлогдоно.

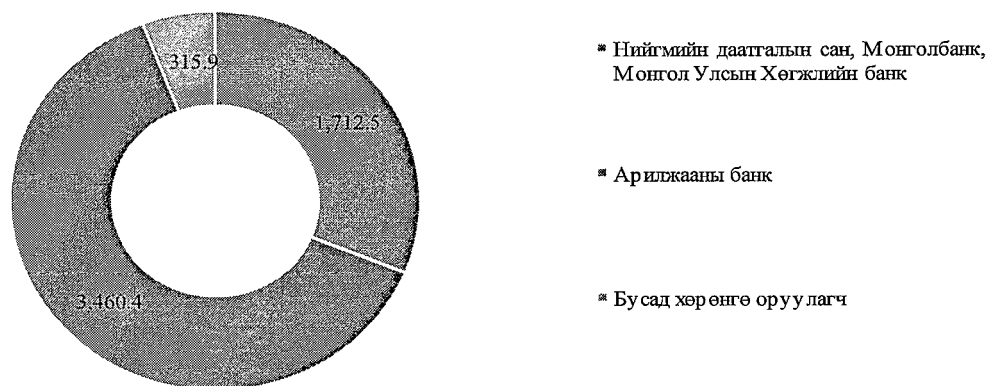
График. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны мэдээлэл, тэрбум төгрөг

Эх сурвалж: Сангийн яам

Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдлийн 61.2 хувийг улсын төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэх зориулалтаар гаргасан үнэт цаас, 11.1 хувийг хүний хөгжил сангийн төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэх зориулалтаар гаргасан үнэт цаас эзэлж байна. Тусгай зориулалтаар гаргасан үнэт цаас болох 4000 айлын орон сууц хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх зорилгоор 2011 онд арилжаалсан үнэт цаасны үлдэгдэл 1.9 тэрбум төгрөг, Сайн малчин болон Сайн хувьцаа хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх зорилгоор гаргасан үнэт цаасны үлдэгдэл 453.7 тэрбум төгрөг, Монгол Улсын Хөгжлийн банкны өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор гаргасан 1,000.0 тэрбум төгрөгийн үнэт цаас нь нийт дотоод үнэт цаасны үлдэгдлийн 26.5 хувийг эзэлж байна.

График. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үлдэгдэл эзэмшигчээр, тэрбум төгрөг

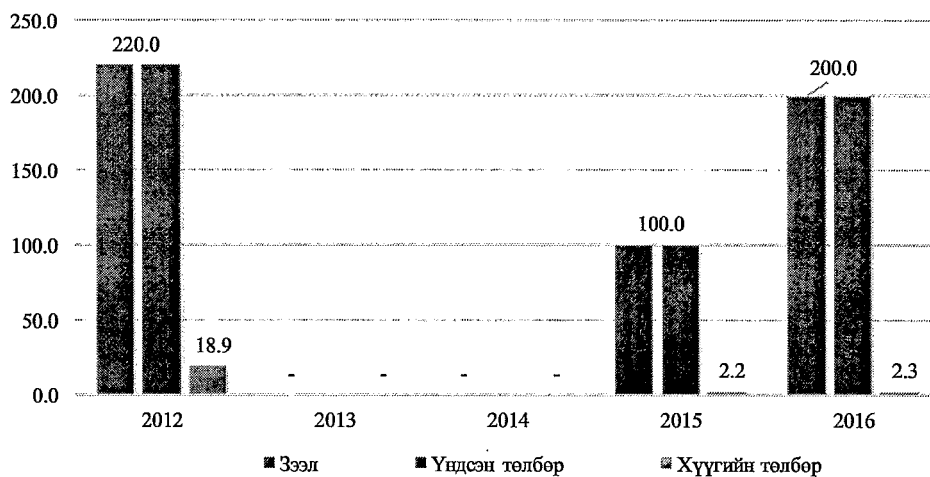
Эх сурвалж: Сангийн яам

Засгийн газрын зүгээс 2016 онд нийт 3,902.5 тэрбум төгрөгийн үнэт цаасыг гаргасан. Үүнд, Сайн хөтөлбөрийг санхүүжүүлэх зориулалтаар 596.0 тэрбум төгрөгийн үнэт цаас, Монгол Улсын Хөгжлийн банкны өөрийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор 1,000.0 тэрбум төгрөгийн үнэт цаасыг тус тус гаргасан бөгөөд улсын болон хүний хөгжил сангийн төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэхэд 2,306.5 тэрбум төгрөгийн үнэт цаасыг арилжаалсан. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны үндсэн төлбөрт 1,725.5 тэрбум төгрөг, хүүгийн төлбөрт 426.3 тэрбум төгрөгийг 2016 онд төлсөн байна.

Засгийн газрын дотоод зээл

Төсвийн улирлын чанартай мөнгөн хөрөнгийн дутагдлыг санхүүжүүлэх зорилгоор ондоо эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй 200.0 тэрбум төгрөгийн дотоод зээлийг Сангийн яам 2016 оны 3 дугаар сард Монголбанкнаас авсан бөгөөд 2016 оны 4 дүгээр сард эргэн төлсөн ба хүүгийн төлбөрт 2.3 тэрбум төгрөгийг төлсөн. Засгийн газар 2016 оны 12 сарын 31-ний өдрийн байдлаар дотоод зээлийн үлдэгдэлгүй байна.

График. Засгийн газрын дотоод зээлийн мэдээлэл тэрбум төгрөг

Эх сурвалж: Сангийн яам

Вексель

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын зарим төсөл, арга хэмжээний төлбөрийг баталгаажуулах, төмөр замын бүтээн байгуулалтын хүрээнд хийгдсэн хөрөнгө оруулалтын ажилд зориулан бичсэн векселийн үлдэгдэл 2016 оны 12 сарын 31-ний өдрийн байдлаар 307.2 тэрбум төгрөг байна.

Сангийн яамны зүгээс Засгийн газрын 2015 оны 282 дугаар тогтоолын дагуу үлдэгдэл төлбөр бүхий хөрөнгө оруулалтын төсөл арга хэмжээний төлбөрт вексель бичиж эхэлсэн ба 2015 онд нийт 164.3 тэрбум төгрөгийн векселийг аж ахуйн нэгжүүдэд бичсэн. Засгийн газрын зүгээс 2016 онд хөрөнгө оруулалтын төсөл арга хэмжээний төлбөрт

Засгийн газрын 2015 оны 282 дугаар тогтоолын дагуу 1.0 тэрбум төгрөгийн вексель, Засгийн газрын 2016 оны 72 дугаар тогтоолын дагуу нийт 141.1 тэрбум төгрөгийн вексель, концессын гэрээний төлбөрт 335.0 тэрбум төгрөгийн вексель, татварын урьдчилгаа төлбөрт 54.0 тэрбум төгрөгийн вексель, нийт 532.9 тэрбум төгрөгийн векселийг бичсэн.

Засгийн газрын векселийн үндсэн төлбөрт 390.0 тэрбум төгрөгийг төлсөн бол хүүгийн төлбөрт 23.7 тэрбум төгрөгийг төлсөн.

Төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй концесс

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.8 дахь хэсэгт заасны дагуу улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй концессын гэрээ нь өрийн хэрэгсэлд тооцогдохоор хуульчилсан бөгөөд хуулийн 40.7 дахь хэсэгт “Улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй концессын гэрээг хүчин төгөлдөр болсон өдрөөр өрийн мэдээллийн нэгдсэн санд оруулж, концессын гэрээний дагуу улирал бүр гарсан ашиглалтыг үндэслэж Засгийн газрын өрд бүртгэнэ” гэж заасны дагуу Сангийн яам Концессын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага (Үндэсний хөгжлийн газар) болон орон нутгийн Засаг захиргааны байгууллагуудаас холбогдох журам, маягтад заасны дагуу улирал бүр ашиглалт, гүйцэтгэлийн мэдээллийг авч, нэгтгэн Засгийн газрын өрд бүртгэж байна.

Улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөх концессын үлдэгдэл 2015 оны эцэст 261.0 тэрбум төгрөг байсан бол 2016 оны 12 сарын 31-ний өдрийн байдлаар 668.9 тэрбум төгрөг байна.

Үүнээс, улсын төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй (барих-шилжүүлэх төрөл) нийт 34 концессын гэрээ байгуулж, эдгээр гэрээний хүрээнд гарсан ашиглалт, эргэн төлөлтийг оруулж тооцсоноор 623.1 тэрбум төгрөгийн үлдэгдэлтэй байгаа бол орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөх нөхцөлтэй нийт 31 гэрээний дагуу төлөх төлбөрийн үүрэг 45.8 тэрбум төгрөг байна.

Татварын урьдчилгаа төлбөр

Оюутолгой болон Тавантолгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийн хүрээнд авсан өрийн үлдэгдэл 2015 оны эцэст 41.4 тэрбум төгрөг байсан бол 2015 онд Тавантолгойн урьдчилгаа төлбөрийг бүрэн барагдуулж, Оюутолгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийн үлдэгдэл 41.4 тэрбум төгрөг байсан Оюу толгойн татварын урьдчилгаа төлбөрийг бүрэн барагдуулж, 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар татварын урьдчилгаа төлбөрийн өглөгийн үлдэгдэлгүй болсон.

Засгийн газрын гадаад үнэт цаас

Засгийн газрын гадаад үнэт цаас нь нийт өрийн багцын 24.1 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд гадаад үнэт цаасны үлдэгдэл 2015 оны эцэст 3,315.8 тэрбум төгрөг байсан бол 2016 оны 4 сард 1,021.2 тэрбум төгрөгийн (500 сая ам.долларын, 2021 онд төлөгдөх хуваарьтай, 10.875 хувийн хүүтэй, Мазаалай бонд) гадаад үнэт цаасыг нээлттэй хэлбэрээр арилжаалж, 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар олон улсын зах зээлд нийт гаргасан Засгийн газрын үнэт цаасны үлдэгдэл 2,161.2 сая ам.доллар буюу 5,380.5 тэрбум төгрөг болж, хүүгийн төлбөрт нийт 239.2 тэрбум төгрөгийг 2016 онд төлөөд байна. Засгийн газраас 2012 оноос эхлэн олон улсын зах зээлд 5.0 тэрбум ам.долларын глобал дунд хугацааны өрийн бичгийн хөтөлбөрийн³ хүрээнд нийт 4 удаа үнэт цаас арилжаалсан ба үнэт цаасны мэдээллийг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт. Монгол Улсын Засгийн газраас олон улсын зах зээлд гаргасан үнэт цаасны мэдээлэл

№	Үнэт цаасны нэршил	Гаргасан огноо	Эргэн төлөгдөх огноо	Купон	Хугацаа	Арилжаалагч	Хүүгийн төрөл	Жилд төлөх хүүгийн давтамж	Шатлал ⁴
1	Mongol 18 (Chinggis - 0.5)	12/5/2012	1/5/2018	4.125%	5	J.P.M, HSBC, BAML, DB	Тогтмол	2	Senior unsecured
2	Mongol 22 (Chinggis - 1.0)	12/5/2012	12/5/2022	5.125%	10	J.P, HSBC, BAML, DB	Тогтмол	2	Senior unsecured
3	Mongol 18* (Dim sum - 0.2)	6/30/2015	6/30/2018	5.960%	3	China CITIC, ING	Тогтмол	2	Senior unsecured
4	Mongol 21 (Mazaalai - 0.5)	4/6/2016	4/6/2021	10.875%	5	CS, DB, ING, J.P.M	Тогтмол	2	Senior unsecured

Эх сурвалж: Сангийн яам

*-Монгол Улсын Засгийн газраас 2015 оны 6 сард гаргасан 1.0 тэрбум БНХАУ-ын юаний (CNH) 7.5 хувийн хүүтэйгээр гаргасан Дим сам бондын эх үүсвэрийг Засгийн газар своп⁵ хэлцэл хийж 161.2 сая ам.долларт хөрвүүлэн, 5.96 хувийн хүүтэйгээр сольсон.

³ Улсын Их Хурлын 2012 оны 52 дугаар тогтоолоор 5.0 тэрбум ам.доллар хүртэл глобал дунд хугацааны өрийн бичгийн хөтөлбөрийн хүрээнд Засгийн газар үнэт цаас гаргахыг зөвшөөрсөн.

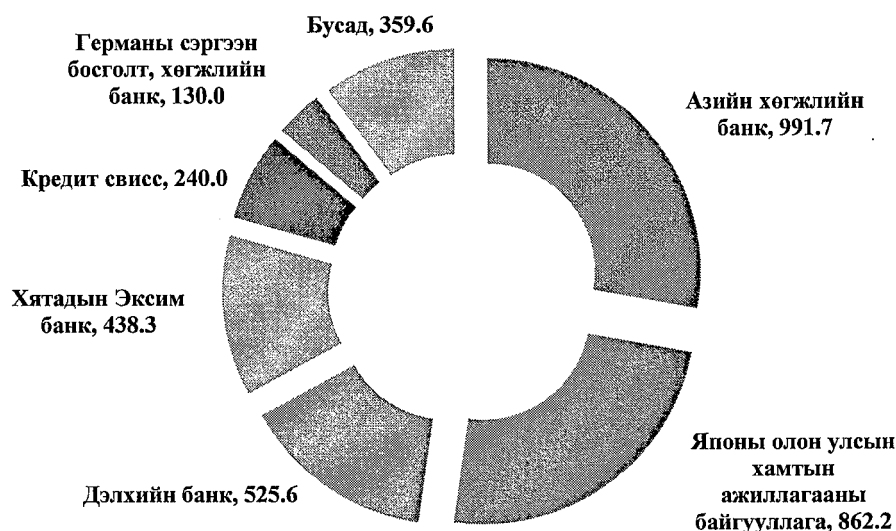
⁴ Шатлал (Seniority) гэж үнэт цаас эзэмшигчид зээлдэгч нь төлбөрийн чадваргүй болох тохиолдолд шатлалын түвшнээс хамааруулж төлөх дарааллыг ойлгоно. Шатлал нь үнэт цаасны хувьд First lien, Senior secured, Junior secured, Senior unsecured, Senior subordinated, Subordinated, Junior subordinated гэсэн дарааллаар төлөгдөнө. Манай улсын гаргасан Засгийн газрын үнэт цаас нь шатлалын хувьд 1 түвшинтэй (pari-passu) буюу бүгд Senior unsecured түвшинд байна. Senior unsecured гэж эргэн төлөлтийг тусгайлж ямар нэгэн хөрөнгөөр барьцаалах эсхүл баталгаажуагүй үнэт цаасыг ойлгох бөгөөд эргэн төлөлтийг төсвийн нийт орлогоос төлөхийг хэлнэ.

⁵ Свop хэлцэл нь санхүүгийн үүсмэл зах зээлийн хэрэгсэл (Derivatives) бөгөөд валютын, хүүгийн, хувьцааны, түүхий эдийн зэрэг төрлүүдтэй. Свop хэлцэлд оролцогч талууд ирээдүйн мөнгөн урсгалыг гэрээний үндсэн дээр солилцохыг хэлнэ. Засгийн газрын 2015 онд гаргасан дим сам бонд нь 7.5 хувийн хүүтэй 1.0 тэрбум юаний бонд бөгөөд China CITIC, ING Bank N.V банкнуудтай Cross-currency interest rate swap буюу валютын свop хэлцлийг хийж, эх үүсвэрийг 5.96 хувийн хүүтэй, 161.2 сая ам.доллараар сольсон.

Засгийн газрын гадаад зээл

Монгол Улсын Засгийн газар 1991 оноос эхлэн Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банкны гишүүнээр элсэн орж эдгээр олон талт⁶ болон хоёр талт зээлдүүлэгчдээс хөнгөлөлттэй нөхцөлтэй зээл, тусламж, техник туслалцааг авч ашиглаж эхэлсэн ба 1991-2016 оны хүртэлх хугацаанд нийт 3.6 тэрбум ам.долларын гадаад зээлийг авч ашигласан бөгөөд манай улсын хувьд томоохон зээлдүүлэгчид нь Азийн хөгжлийн банк, Япон Улсын Засгийн газар, Дэлхийн банк, БНХАУ-ын Засгийн газар, ХБНГУ-ын Засгийн газар зэрэг байна.

График. Засгийн газрын авсан гадаад зээл (сая ам.доллар, эзлэх хувь)

Эх сурвалж: Сангийн яам

Засгийн газрын гадаад зээл нь нийт өрийн багцын 31.2 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд гадаад зээлийн үлдэгдэл 2015 оны эцэст 4,565.4 тэрбум төгрөг байсан бол 2016 оны эцэст нийт 1,350.1 тэрбум төгрөгийн ашиглалт гарч, 135.6 тэрбум төгрөгийг үндсэн төлбөрт төлсөн ба 2016 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар үлдэгдэл 2,805.1 сая ам.доллар буюу 6,983.3 тэрбум төгрөг байна. Томоохон зээлийн ашиглалтуудаас дурдвал Улаанбаатар хотын олон улсын нисэх онгоцны шинэ буудал барих төслийн хүрээнд нийт 290.1 тэрбум төгрөг, Кредит свисс банкнаас авсан синдикат зээл⁷ 489.7 тэрбум төгрөг, АХБ-аас Нийгмийн халамжийг дэмжих хөтөлбөрийн хүрээнд 100.8 тэрбум төгрөгийн

⁶ Олон талт зээлдүүлэгч (Multilateral creditors) гэдэгт олон талт үйл ажиллагаа явуулдаг олон улсын банк санхүүгийн байгууллагыг ойлгох бөгөөд үүнд Олон Улсын Валютын сан, Азийн хөгжлийн банк, Дэлхийн банк болон бусад олон талт хөгжлийн банкууд багтдаг. Харин хоёр талт зээлдүүлэгч гэдэгт бусад улс, орны Засгийн газрыг хамруулдаг бөгөөд статистик ангиллын хувь зээлдүүлж байгаа орны гишүүнчлэлээс хамааруулж Парис клуб, Парис клубийн гишүүн орнуудаас бусад гэж тус тус ангилдаг.

⁷ Синдикат зээл (Syndicated loan) нь нэг зээлдэгчид олон зээлдүүлэгч хамтарч зээл олгохыг хэлэх бөгөөд энэхүү төрлийн зээлийн онцлог нь хоёрдогч зах зээлд арилжаалагдаж болдог. Хөрөнгө оруулагчдын эрсдэлийг тархах зорилгоор ашигладаг.

ашиглалт тус тус гарсан байна. (Засгийн газрын 2016 оны гадаад зээлийн ашиглалтыг Хавсралт 2-д үзүүлэв)

График. Засгийн газрын гадаад зээлийн үлдэгдэл 2016.12.31-ний өдрийн байдлаар, зээлдүүлэгчээр

ADB - 26%

JICA – 22%

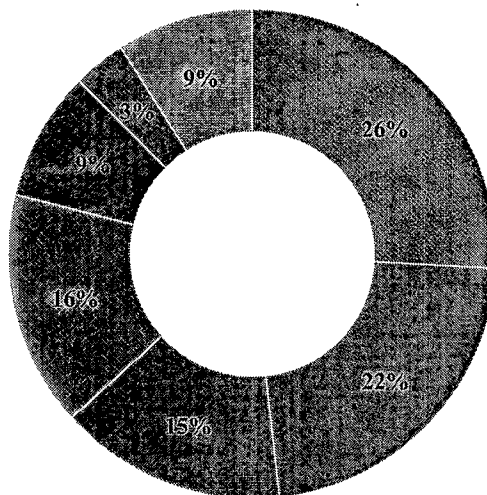
WB – 15%

China Exim Bank – 16%

Credit Suisse – 9%

KfW – 3%

Бусад – 9%

Эх сурвалж: Сангийн яам

Засгийн газрын гадаад зээлийн үйлчилгээний төлбөрт 2016 онд нийт 210.0 тэрбум төгрөгийг төлснөөс үндсэн төлбөрт 135.6 тэрбум төгрөгийг төлсөн бол, хүүгийн төлбөрт 74.4 тэрбум төгрөгийг төлсөн байна.

Хүснэгт. Засгийн газрын гадаад зээлийн үйлчилгээний төлбөр

№	Төлбөрийн төрөл, зээлдүүлэгч	Дүн (сая ам.доллар)	Дүн (тэрбум төгрөг)
1	Үндсэн төлбөр	62.01	135.6
1.1	Абу-Даби сан	0.72	1.6
1.2	АХБ	24.11	52.4
1.3	Герман	2.90	6.4
1.4	ДБ	9.06	19.5
1.5	Испани	1.02	2.2
1.6	Кувейтын сан	3.05	7.6
1.7	Солонгос	1.52	3.3
1.8	ХААХОУС	0.62	1.3
1.9	Швед	0.36	0.8
1.10	Япон	17.53	38.0
1.11	НХС	0.89	2.0
1.12	Франц	0.19	0.4
1.13	Польш	0.05	0.1

2	<i>Хүүгийн төлбөр</i>	<i>34.71</i>	<i>74.4</i>
2.1	<i>Абу-Дави сан</i>	<i>0.18</i>	<i>0.4</i>
2.2	<i>Австри</i>	<i>0.42</i>	<i>0.9</i>
2.3	<i>АХБ</i>	<i>7.69</i>	<i>16.7</i>
2.4	<i>Герман</i>	<i>0.75</i>	<i>1.7</i>
2.5	<i>ДБ</i>	<i>3.45</i>	<i>7.4</i>
2.6	<i>ЕХОБ</i>	<i>0.05</i>	<i>0.1</i>
2.7	<i>Испани</i>	<i>0.08</i>	<i>0.2</i>
2.8	<i>Кувейтын сан</i>	<i>1.40</i>	<i>2.2</i>
2.9	<i>ОУВС</i>	<i>0.01</i>	<i>0.0</i>
2.10	<i>Солонгос</i>	<i>0.46</i>	<i>1.0</i>
2.11	<i>ХААХОУС</i>	<i>0.17</i>	<i>0.4</i>
2.12	<i>Хятад</i>	<i>6.04</i>	<i>12.2</i>
2.13	<i>Швед</i>	<i>0.01</i>	<i>0.0</i>
2.14	<i>Япон</i>	<i>3.95</i>	<i>8.6</i>
2.15	<i>НХС</i>	<i>0.19</i>	<i>0.4</i>
2.16	<i>Франц</i>	<i>0.14</i>	<i>0.3</i>
2.17	<i>Энэтхэг</i>	<i>0.00</i>	<i>0.0</i>
2.18	<i>Кредит Свисс</i>	<i>9.72</i>	<i>21.9</i>

Эх сурвалж: Сангийн яам

Засгийн газрын өрийн баталгаа

Засгийн газрын өрийн баталгааг Засгийн газар аж ахуйн нэгж, хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг дэмжих, бага хүүгийн зардалтай хямд эх үүсвэрийг босгоход зориулан холбогдох хууль, журам, аргачлалын дагуу гаргаж байна.

Засгийн газрын өрийн баталгааны үлдэгдэл 2015 оны 2,743.5 тэрбум төгрөг байсан бол 2016 онд өмнө гаргасан Засгийн газрын баталгаа болон шинээр гаргасан Засгийн газрын өрийн баталгааны хүрээнд баталгаа гаргуулагч 188.7 тэрбум төгрөгийн зээллэг хийсэн бол баталгаа гаргуулагчаас зээлдүүлэгчид 189.1 тэрбум төгрөгийн үндсэн төлбөр төлсөн байна. Засгийн газрын баталгаатай зээллэгийн үлдэгдэл 3,451.5 тэрбум төгрөг байна.

Хүснэгт. Засгийн газрын өрийн баталгаатай зээллэгийн үлдэгдэл /2016.12.31-ний өдрийн байдлаар, сая нэгжээр/

№	Баталгаа гаргуулагч	Дугаар	Зээлдүүлэгч	Валют	Зээллэгийн огноо	Дүн	Үлдэгдэл (сая нэгжээр)		
							үндсэн валют	төгрөг	ам. доллар
I. Засгийн газрын гаргасан өрийн баталгаа									
1.1	Хөгжлийн банк	DBM-580	Global Investors	USD	3/21/2012	600.0	580.0	1,443,927.4	580.0
1.2	МИАТ ХК	MIAT-1	PEFCO	USD	12/24/2013	77.5	51.0	126,854.6	51.0
1.3	МИАТ ХК	MIAT-2	ING Capital	USD	12/24/2013	24.0	12.8	31,959.7	12.8
1.4	МИАТ ХК	MIAT-3	ING Bank N.V.	USD	12/24/2013	20.0	20.0	49,790.6	20.0
1.5	Хөгжлийн банк	DBM-30	Japan Investors	JPY	1/6/2014	30,000.0	30,000.0	635,700.0	255.3
1.6	Хөгжлийн банк	DBM-162	China Development bank	USD	9/3/2014	162.0	162.0	403,303.9	162.0
1.7	Хөгжлийн банк	DBM-300	Credit Suisse	USD	9/5/2014	300.0	300.0	746,859.0	300.0
1.8	Хөгжлийн банк	VTB-300	VTB	USD	6/15/2016	65.4	0.0	0.0	0.0
1.9	Аж ахуйн нэгж	Gold-128	Голомт банк	MNT	5/1/2016	128,000.0	0.0	0.0	0.0
1.10	Эрдэнэс Монгол ХХК	EM-35	ADB	USD	4/1/2016	35.0	5.2	13,060.6	5.2
		Нийт дүн						3,451,455.7	1,386.4
II. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар баталгаажсан									
1	Худалдаа хөгжлийн банк	TDB-500*	Олон улсын хөрөнгө оруулагч	USD	5/19/2015	500.0	500.0	1,244,765.0	500.0
		Нийт дүн						1,244,765.0	500.0

Эх сурвалж: Сангийн яам

*-Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.3-т заасны дагуу Худалдаа хөгжлийн банканд гаргасан Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар баталгаажсан өрийн баталгаа нь өрийн үлдэгдэлд тооцогдохгүй байх зохицуулалттай.

2.3. БОЛЗОШГҮЙ ӨР ТӨЛБӨРИЙН ТАЛААР

1. Монголбанкны актив, пассивын зөрүү буюу өөрийн хөрөнгө

Төв банкны тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монголбанкны пассив нь актив хөрөнгөөс хэтэрсэн тохиолдолд Засгийн газар үнэт цаас гаргах замаар уг зөрүүг нөхөх асуудлыг Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ” гэж заасан. Энэ ч утгаар Төв банкны ашиг алдагдал нь Засгийн газрын хувьд болзошгүй өр төлбөр болж бүртгэгдэнэ. Монголбанкны 2016 оны жилийн эцсийн тайланд тусгагдсанаар балансын үзүүлэлт дэх хөрөнгө, өр төлбөрийн зөрүү болох өөрийн хөрөнгийн дүн -2,997.97 тэрбум төгрөг байна. Төв банкны

хуримтлагдсан алдагдал жилээс жилд өссөөр ирсэн нь голлох валютуудтай харьцах төгрөгийн ханш сүүлийн жилүүдэд суларсаар ирсэнтэй холбоотой байна.

2. Хөрөнгө оруулалтын гэрээ болон Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх концессын гэрээн дэх Засгийн газрын хүлээсэн төлбөрийн үүрэг

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулагдсан улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөх нөхцөлтэй барих-шилжүүлэх төрлийн концессын гэрээ нь Өрийн удирдлагын тухай хуулиар Засгийн газрын өрд бүртгэгддэг бөгөөд барих-өмчлөх-ашиглах, барих-ашиглах-шилжүүлэх зэрэг бусад төрлийн концессын гэрээ нь Засгийн газрын болзошгүй өр төлбөрт хамаарна.

2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар барих-ашиглах-шилжүүлэх төрлөөр 10 концессын гэрээ, барих-өмчлөх-ашиглах төрлөөр 4 концессын гэрээ, нийт 14 концессын гэрээг байгуулагдсан ба үүнээс 10 концессын гэрээ нь хүчин төгөлдөр болоогүй байна. Дээрх концессын гэрээгээр хэрэгжих төслүүдийн нийт өртөг нь ойролцоогоор 11.8 их наяд төгрөг бөгөөд концессын төрлөөс хамааран концесс эзэмшигч нь өөрийн хөрөнгөөр барьсан концессын зүйлийг өмчилж, ашиглан оруулсан хөрөнгө оруулалтаа 10-40 жилийн хугацаанд нөхөх нөхцөлтэйгээр гэрээ байгуулагдсан.

3. Засгийн газрын өрийн баталгааны талаар

Засгийн газраас 2012-2016 оны хугацаанд гаргасан Засгийн газрын баталгаатай зээллэгийн үлдэгдэл 2017 оны эхний улирлын эцэст 1.9 их наяд төгрөг байгаа бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг дараах хүснэгтэд харуулав.

Д.д	Баталгаа гаргуулагч	Зээлдүүлэгч	Валют	Зээллэг хийсэн огноо	Үлдэгдэл 2017.03.31 (сая нэгж)	
					Төгрөг	Ам.доллар
1	МИАТ	PEFCO	USD	12/24/2013	119,966.0	48.9
2	МИАТ	ING Capital ING Bank	USD	12/24/2013	29,384.7	12.0
3	МИАТ	N.V. Японы	USD	12/24/2013	49,048.8	20.0
4	МУХБ	хөрөнгө оруулагчид	JPY	1/6/2014	662,400.0	270.1
5	МУХБ	БНХАУ-ын Хөгжлийн	USD	9/3/2014	364,187.3	148.5
6	МУХБ	банк Кредит свисс	USD	9/5/2014	698,945.4	285.0
7	Эрдэнэс Монгол	Азийн хөгжлийн	USD	4/1/2016	13,028.7	5.3
Нийт					1,936,961.0	789.8

МИАТ ТӨХК-ийн Боинг нисэх онгоц худалдан авах зээл болон өрийн бичиг: Засгийн газрын 2013 оны 319 дүгээр тогтоолын дагуу МИАТ /ТӨХК/-ийн Боинг 767-300ER агаарын хөлгийг худалдаж авахад зориулан нийт 121.4 сая ам.долларын баталгааг Монгол Улсын Засгийн газраас гаргасан бөгөөд дараах 3 дэд зээллэгт хуваагдсан. Үүнд: АНУ-ын Экспорт-Импорт банканд 77.4 сая ам.долларын, жилийн 2.52 хувь хүүтэй, 10 жилийн хугацаатай зээл, ING Capital LLC банканд 23.9 сая ам.долларын, хувьсах хүүтэй (5.3% + ам.долларын 3 сарын LIBOR), 7 жилийн хугацаатай зээл, ING Bank N.V LLC банканд 5 жилийн хугацаатай 20.0 сая ам.долларын, хувьсах хүүтэй (9.38% + ам.долларын 3 сарын LIBOR) өрийн бичигт тус тус Засгийн газрын баталгаа гаргасан.

Хөгжлийн банкны Самурай бонд: Монгол Улсын Хөгжлийн банкны 30.0 тэрбум иентэй тэнцэх хэмжээний 10 жилийн хугацаатай “Самурай” үнэт цаасыг Япон Улсын зах зээлд Японы хамтын ажиллагааны банкны баталгаатайгаар (JBIC) жилийн 1.52 хувийн хүүтэйгээр арилжаалсан. Хөрөнгө оруулагчидтай хийсэн бонд арилжаалах гэрээний дагуу үйл ажиллагааны зардал, шимтгэлийг хассан дүнгээр “Самурай” бондын эх үүсвэр 24.3 тэрбум иен 2014 оны 1 дүгээр сард Хөгжлийн банкны холбогдох дансанд шилжин орж ирсэн.

БНХАУ-ын Хөгжлийн банкны зээл: БНХАУ-ын Хөгжлийн банк, Монгол Улсын Хөгжлийн банк хооронд 2013 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр байгуулсан Хамтын ажиллагааны санамж бичгийн хүрээнд хоёр банкны хамтын ажиллагааг эрчимжүүлэх, БНХАУ-ын оролцоотой хэрэгжиж буй төслүүдийг санхүүжүүлэхэд хамтран ажиллах зорилготойгоор Засгийн газрын 2014 оны 116 дугаар тогтоолын дагуу БНХАУ-ын Хөгжлийн банкнаас авах 162.0 сая ам.долларын зээлийн гэрээнд Монгол Улсын Засгийн газрын баталгаа гаргасан. Зээлийн хугацаа нь 8 жил, зээлийн үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөх хугацаа 3, жилийн тогтмол 6 хувийн хүүтэй.

Кредит Свисс банкны зээл: Хөгжлийн банканд хямд эх үүсвэр бүрдүүлэх зорилгоор Кредит Свисс банкнаас авсан 300.0 сая ам.долларын зээлд Засгийн газрын баталгаа гаргасан. Энэхүү зээл нь 7 жилийн хугацаатай, 2 жилийн үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөх хугацаатай, хувьсах хүүтэй ($\pm 4.375\%$ + 6 сарын ам.долларын LIBOR).

Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн АХБ-наас авч буй 35.0 сая ам.долларын зээл: Засгийн газрын 2016 оны 138 дугаар тогтоолоор Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн үйл ажиллагааны эрсдэлийн болон санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын тогтолцоог бэхжүүлэх зорилгоор хэрэгжүүлэх нийт 42.0 сая ам.долларын санхүүжилттэй төслийн зээлийн 85 хувьд буюу Азийн хөгжлийн банкнаас авах 35.0 сая ам.долларын, 15 жилийн хугацаатай, 3 жилийн үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөх хугацаатай хувьсах хүүтэй (Spread + ам.долларын 6 сарын LIBOR) зээлд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргасан. Азийн хөгжлийн банкнаас Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн 2016 онд 5.2 сая ам.доллар буюу 11.8 тэрбум төгрөгийн зээлийг авч ашигласан байна.

Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар баталгаажсан зээллэгийн талаар

Худалдаа хөгжлийн банкны олон улсын зах зээлд арилжаалсан бонд: Засгийн газрын 2015 оны 163 дугаар тогтоолын дагуу Худалдаа хөгжлийн банк 500.0 сая ам.долларын глобал дунд хугацааны өрийн бичгийн хөтөлбөрийн хүрээнд олон улсын зах зээлд Засгийн газрын баталгаатайгаар 500.0 сая ам.долларын бондыг 2015 оны 05 дугаар сарын 13-ны өдөр амжилттай арилжаалсан. Бондын үндсэн төлбөр 2020 оны 05 дугаар сарын 13-нд төлөгдөнө.

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн 35.3-т Баталгаа гаргуулагч нь гадаад зээллэгтэйгээ тэнцүү хэмжээгээр өөрийн эзэмшиж байгаа Засгийн газрын дотоод үнэт цаасыг барьцаалсан буюу баталгаажуулсан тохиолдолд тухайн зээллэгийн нийт дүнд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргаж болох бөгөөд үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн ханшийн зөрүүнээс үүсэх эрсдэлийг баталгаа гаргуулагч этгээд хариуцахаар баталгааны гэрээнд тусгана гэж заасны дагуу ХХБ-ны 2015 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн байдлаар 1.0 их наяд төгрөгийн нэрлэсэн дүн бүхий Засгийн газрын үнэт цаасыг эзэмшиж баталгаа гаргуулсан. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3-т Энэ хуулийн 6.1.4-т заасан Засгийн газрын өрийн хязгаарт Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар бүрэн баталгаажсан буюу барьцаа тавьсан өрийн баталгааны үлдэгдлийг оруулж тооцохгүй гэж заасан тул ХХБ-нд гаргасан Засгийн газрын өрийн баталгаа нь өрийн хязгаарт тооцогдохгүй байна. Нөгөөтгээгүүр, Засгийн газрын дотоод үнэт цаасыг эзэмшиж байгаа тохиолдолд Засгийн газрын баталгаанд бүртгэх нь өрийг давхар бүртгэж, Засгийн газрын өрийг нэмэгдүүлэх үр дагавартай.

Засгийн газрын өрийн удирдлагын чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, цаашид хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй арга хэмжээ

Засгийн газрын өрийн удирдлагын чиглэлээр 2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүллээ. Үүнд:

Хөрөнгө оруулагчдын харилцааг идэвхжүүлж, хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор бондын танилцуулга роудшоуг зохион байгуулав.

Өрийн удирдлагын тухай хууль, Засгийн газрын өрийн удирдлагын стратегийн баримт бичиг, Монгол Улсын 2017 оны төсвийн тухай хуульд заасан нөхцөл, шаардлагад нийцүүлэн Засгийн газрын өрийн эргэн төлөлтийн дундаж хугацааг уртасгах, төсөвт үзүүлэх өрийн үйлчилгээний ачааллыг жигдлэх, өрийн удирдлагын бодлого, зорилтын хүрээнд Засгийн газрын өрийн зохицуулалтын оновчтой арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Засгийн газрын баталгаатай Хөгжлийн банкны шинээр үнэт цаас гаргаж, дахин санхүүжүүлэх ажлыг зохион байгууллаа.

Монгол Улсын Засгийн газар хөрөнгө оруулагч болон зах зээлд ээлтэй өрийн зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр, Монгол Улсын Хөгжлийн банкны

бондын эзэмшигч, хөрөнгө оруулагч нарт Засгийн газрын үнэт цаасаар солих /exchange offer/ саналыг 2017 оны 2 дугаар сарын 20-ноос эхлэн хүргүүлсэн.

Хөрөнгө оруулагчдад зориулж, Монгол Улсын макро эдийн засгийн болон бусад томоохон өөрчлөлт, үнэт цаасны танилцуулга, роудшоуг 2017 оны 2 дугаар сарын 22-ноос эхлэн Хонг Конг, Сингапур, Лондон, Бостон, Нью-Йорк хотуудад 5 хоногийн хугацаанд зохион байгуулж, Монгол Улсыг сурталчлах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн.

Танилцуулгын үеэр хөрөнгө оруулагчид Монгол Улсыг ОУВС-тай амжилттай хэлэлцээр хийж, хөтөлбөрт хамрагдах болсон талаар сайшаасны зэрэгцээ ОУВС-гийн хөтөлбөр хэрэгжсэнээр төсвийн сахилга бат сайжирч, ГШХО нэмэгдэх нөхцөл бүрдэж, хөрөнгө оруулагчид дахин итгэл хүлээлгэхэд бэлэн байгаагаа мэдэгдсэн.

Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын зүгээс Монголбанк болон Хөгжлийн банкны төсвийн шинж чанартай үйл ажиллагааг зогсоож улсын төсөвт нэгтгэсэн, МУХБ-ны хуулийг шинэчилсэн зэрэг бодлогын шийдэмгий шийдвэрүүдийг ихэд үнэлж олон улсын зах зээл дээр түүхий эдийн үнэ өсөж байгаа энэ үед Монгол Улсад хөрөнгө оруулах сонирхолтой байгаагаа илэрхийлсэн.

Хөгжлийн банкны бондын 82%-ийг амжилттай солив.

Үнэт цаас гаргах зарлалыг 2017 оны 3 дугаар сарын 2-ний өдөр олон улсын хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл Bloomberg terminal, Singapore exchange болон холбогдох бусад мэдээллийн сувгаар дамжуулан хөрөнгө оруулагчдад хүргэсэн юм. Үүний дагуу 2017 оны 3 дугаар сарын 9-ний (төлбөр тооцоо хийгдсэн өдөр) олон улсын зах зээлд Засгийн газрын 600.0 сая ам.долларын бондыг 8.75 хувийн хүүтэй 7.0 жилийн хугацаатайгаар гаргаж, үүнээс 580.0 сая ам.долларын Хөгжлийн банкны евробондыг сольж, үлдэгдэл төлбөрийг төлж дуусгалаа.

Бонд солих саналыг хаах үед \$475,989,000 ам.доллар буюу нийт үнэт цаас эзэмшигчдийн 82.07% нь Засгийн газрын үнэт цаасаар солих саналыг ирүүлсэн. МУХБ-ны бонд REG S дүрмээр зохицуулагдаж байсан буюу АНУ-ын хөрөнгө оруулагчид шууд солих санал гаргах эрхгүй байсан. Харин Засгийн газар шинээр үнэт цаас гаргахдаа 144A/REG S буюу АНУ-ын хөрөнгө оруулагчид худалдан авах боломжтой байхаар гаргасан тул энэхүү шинээр гаргах үнэт цаасанд захиалга өгөх боломжтой болсон.

Шинээр 124.0 сая ам.долларын үнэт цаасыг арилжаалж, үлдэгдэл төлбөрийг төлөв.

Засгийн газрын шинэ үнэт цаасны арилжаанд 200 орчим хөрөнгө оруулалтын сан, банкнууд, хөрөнгө оруулагч нараас 3.4 тэрбум ам.долларын захиалга ирснээр шинээр гаргасан бондын өгөөжийг 8.25-аас 7.625% хүртэл бууруулсан. Энэхүү бүрдүүлсэн эх

үүсвэрээс 2017 оны 3 дугаар сарын 20-ний өдөр 580.0 сая ам.долларын үлдэгдэл 104.0 сая ам.долларын үлдэгдэл үндсэн төлбөрийг хугацаанд нь төлж барагдуулав.

Олон Улсын Валютын сангийн шаардлага буюу одоогийн хөрөнгө оруулагчдыг Монгол Улсад хөрөнгө оруулсан хэвээр үлдээх шаардлагыг биелүүллээ.

Монгол Улсын Хөгжлийн банкны хөрөнгө оруулагчдын 82% нь эзэмшиж буй бондоо Монгол Улсын Засгийн газрын шинээр гаргаж буй үнэт цаасаар солихоор санал ирүүлснээр нийт хөрөнгө оруулагчдын 82 хувийг хэвээр үлдээж чадсаныг ОУВС-аас сайшаав.

Өрийн зохицуулалтын арга хэмжээний ач холбогдол

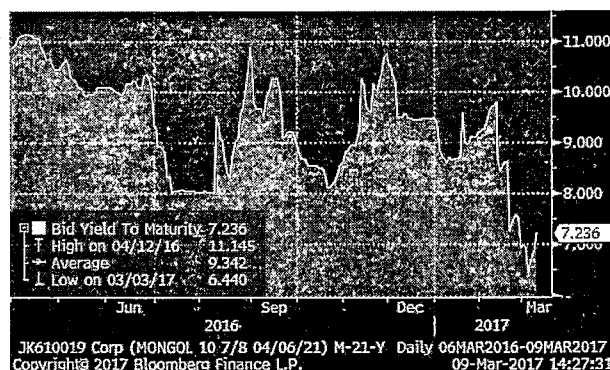
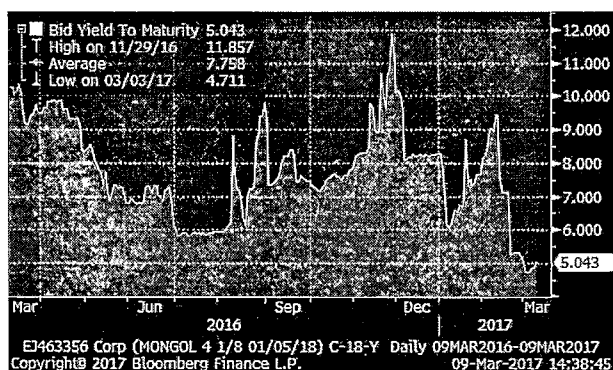
Засгийн газрын шинэ бондыг олон улсын зах зээлд арилжаалснаар Монгол Улсын өмнө тулгамдаад байсан дахин санхүүжилтийн эрсдэлийг арилгаж, ам.долларын ханшийг тогтворжуулахад эерэг нөлөө үзүүлээ.

Монгол Улсын хувьд олон улсын зах зээлд 7 жилийн хугацаатай жишиг үнэт цаастай /benchmark bond/ болсноор, бондын өгөөжийн муруйг бий болгож, цаашид 10 болон түүнээс дээш хугацаатай харьцангуй бага хүүтэй үнэт цаас гаргах, зээлжих зэрэглэл сайжрах, улмаар хувийн хэвшлийн байгууллагуудад санхүүжилт босгох боломж нээгдэж байна.

Мөн ОУВС-гийн хөтөлбөрт хамрагдах талаар мэдэгдэж, Хуралдай бонд гаргаж дахин санхүүжилтийн эрсдэлийг хааснаар 2 дугаар сард 35.5 хувийн өгөөжтэй арилжаалагдаж байсан Хөгжлийн банкны бондын өгөөж 4.5 хувь, 9.4 хувьтай байсан 2018 онд дуусах Чингис бондын өгөөж 5.0 хувь, 8.5 хувьтай байсан 2022 онд дуусах Чингис бондын өгөөж 6.5 хувь болон тус тус буураад байна. Ингэснээр цаашид олон улсын зах зээлээс санхүүжилт босгоход харьцангуй бага зардалтай болж байна.

Чингис бонд 2018 - өгөөж /5.043/

Мазаалай бонд 2021 - өгөөж /7.236/

БҮЛЭГ ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨСВИЙН ТОГТВОРЖУУЛАЛТЫН САНГИЙН ҮЛДЭГДЛИЙН НИЙТ ДҮН, ЭНЭ НЬ ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАЖ БАЙГАА ЭСЭХ БОЛОН ДАРААГИЙН ХОЁР ЖИЛИЙН ХУГАЦААН ДАХЬ ТУХАЙН САНГИЙН ЭХ ҮҮСВЭРИЙН ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТУХАЙ ҮНЭЛГЭЭ

3.1. Төсвийн тогтворжуулалтын санд шилжүүлсэн эрдэс баялгийн орлого, сангийн зарлага

2010 онд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль батлагдсанаар Төсвийн тогтворжуулалтын сан (ТТС)-г байгуулсан. Тус сан нь эдийн засгийн мөчлөг болон эрдэс, түүхий эдийн дэлхийн зах зээл дээрх үнийн хэлбэлзлээс шалтгаалсан төсвийн орлогын хэлбэлзлийг бууруулах, тогтворжуулах зорилготой бөгөөд эрдэс баялгийн бүтээгдэхүүний үнийн бууралтаас үүдэх төсвийн алдагдлыг нөхөх зориулалтаар үнэ тогтвортой буюу өсөлттэй үед хуримтлуулдаг.

Сангийн орлого, зарцуулалт, хуримтлал

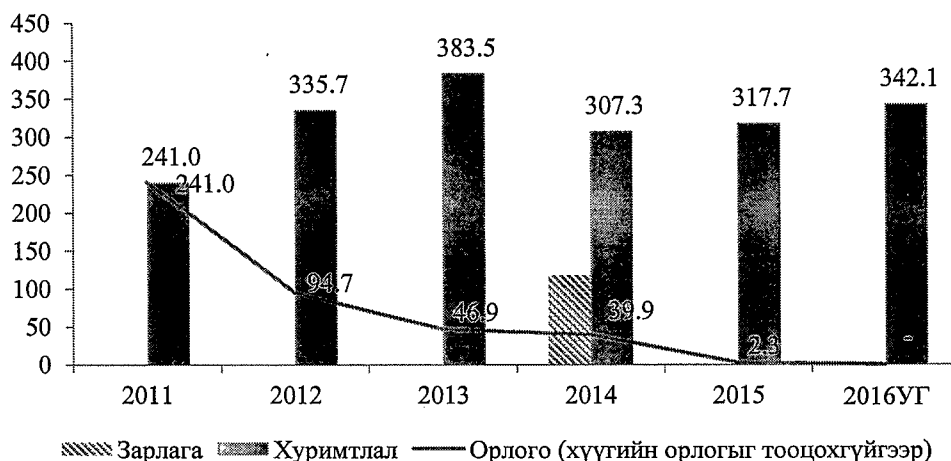
ТТС-д 2011 оны 2 дугаар сараас хуримтлал бий болж эхэлсэн бөгөөд 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар ТТС-ийн хуримтлал 332 тэрбум төгрөг байна.

Хүснэгт . ТТС-ийн хуримтлал, тэрбум төгрөгөөр

Үзүүлэлт	2011	2012	2013	2014	2015	2016*УГ
Нийт хуримтлал	241.0	335.7	383.5	307.3	311.3	320.3
<i>Хуримтлалыг ДНБ-д харьцуулан харуулбал:</i>						
ДНБ-д эзлэх хувь	1.8%	2.0%	2.0%	1.4%	1.3%	1.2%

Тус санд хуримтлал бий болж эхэлснээс хойш 2014 оны 12 дугаар сард 118.2 тэрбум төгрөгийг нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын төлөвлөгөө болон төсвийн орлогын гүйцэтгэлийн зөрүүг нөхөх зориулалтаар улсын төсөвт шилжүүлж байсан.

Зураг. ТТС-гийн орлого, зарлага болон хуримтлал, 2011-2016 онууд

Монгол Улсын эдийн засаг болон төсвийн орлогыг бүрдүүлэгч гол нэр төрлийн уул уурхайн бүтээгдэхүүний дэлхийн зах зээл дээрх үнэ өндөр байсан онуудад (2011 онд 241.0 тэрбум, 2012 онд 94.7 тэрбум төгрөг) тус сангийн орлого хамгийн их байсан боловч жилээс жилд буурсаар байна. 2017 оны хувьд ТТС-д 208.8 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөхөөр тооцож байна.

Сангийн хөрөнгийн удирдлага

Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгийн удирдлагатай холбогдох харилцаа Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулиар зохицуулагдах ба тус хуульд 2015 оны 6 дугаар сард өөрчлөлт оруулснаар сангийн хөрөнгийг хуульд заасан зориулалтаар санхүүжилт хийхэд байнга хөрвөх чадвартай байлгах, эрсдэлээс хамгаалах, олон улсын санхүүгийн зах зээлд үр ашигтай хөрөнгө оруулалт хийхэд чиглэсэн санхүүгийн нөөцийн удирдлагыг санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хэрэгжүүлэхээр тогтоосон. Мөн тус сангийн хөрөнгийг хүүгийн хувь хэмжээ нь арилжааны банкны тухайн жилийн хадгаламжийн хүүгийн түвшнээс багагүй байх санхүүгийн хэрэгсэлд байршуулахаар хуульчилсан.

Үүний дагуу 2015-2016 онд ТТС-ийн санхүүгийн хөрөнгөөс дотоодын банкнуудад хугацаагүй хадгаламж хэлбэрээр жилийн 7-9 хувийн хүүтэйгээр буюу хуульд заасан болзол, нөхцөлийг хангасан байдлаар байршуулсан. Тус санд 2015 онд 3.2 тэрбум, 2016 онд 10.1 тэрбум төгрөгийн хүүгийн орлого тус тус төвлөрсөн.

2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн хуулиар Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 16.2 хэсэгт “Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгө нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний таван хувиас доошгүй байна” гэж заасныг хүчингүй болгосон бөгөөд ТТС-ийн хуримтлалыг 2023 оны төсвийн жилийг дуустал төсвийн алдагдлыг нөхөх зориулалтаар ашиглахаар тооцож байна.

Төсвийн тогтворжуулалтын санд 2017 онд 208.8 тэрбум төгрөг, 2018 онд 218.5 тэрбум төгрөг, 2019 онд 224.7 тэрбум төгрөг, 2020 онд 261.8 тэрбум төгрөг, 2021 онд 274.4 тэрбум төгрөг тус тус төвлөрүүлэхээр тооцсон.

Гэхдээ Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуульд оруулсан 2016 оны 11 сарын 10 болон 2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр тус сангийн эх үүсвэрийг “тухайн жилийн төсвийн алдагдлыг нөхөх” зориулалтаар 2023 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг дуустал хугацаанд ашиглахаар заасан тул ирэх жилүүдэд тус санд хуримтлал үүсэхээргүй байна.

Түүнчлэн Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд 2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ий өдөр оруулсан өөрчлөлтийн дагуу “Төсвийн тогтворжуулалтын сангийн хөрөнгө нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 5 хувиас доошгүй байна” гэсэн заалтыг хүчингүй болгосон.

БҮЛЭГ ДӨРӨВ. СОНГУУЛИЙН ЖИЛД УИХ, ЗАСГИЙН ГАЗРААС ГАРГАСАН ШИЙДВЭР НЬ ДАРААГИЙН ЖИЛҮҮДИЙН САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛД НӨЛӨӨЛӨХ ҮЗҮҮЛЭЛТ

4.1. Засгийн газрын үйл ажиллагаа

Монгол Улсын 2016 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн үр дүнд шинэ засгийн газар байгуулагдах үед Монгол Улсын 2016 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын гүйцэтгэл төлөвлөснөөс **1,669.6** тэрбум төгрөгөөр буурах төлөвтэй мөн 2016 оны төсөв батлагдсанаас хойших хугацаанд УИХ-ын нэгдсэн чуулганаар баталсан хууль эрх зүйн орчны өөрчлөлт, мөн Засгийн газраас гаргасан шийдвэр болон бусад гадаад болон дотоод хүчин зүйлийн улмаас төсвийн зарлага нийт дүнгээр **2,372,4** тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэж нэгдсэн төсвийн нийт алдагдал ДНБ-ий **-20.6** хувьд хүрэхээр байсан.

Төсвийн зардал их хэмжээгээр нэмэгдэхээр байсан нь Засгийн газраас 2016 оны 6 сарын 1-ээс нийгмийн даатгалын сан болон халамжийн сангаас олгож буй тэтгэврийг 21 мянган төгрөгөөр нэмэгдүүлсэн, “Сайн” хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлж Засгийн газрын бонд гарган санхүүжүүлсэн, Олон улсын арбитрын шүүхийн шийдвэрийн дагуу төлбөр төлсөн, Улсын Их Хурлаас төсвийн жилийн дундуур хэрэгжиж эхлэх бөгөөд төсвөөс зардал нэмж шаардах хууль, тогтоомжийг баталсан, мөн өмнөх онуудад гэрээ байгуулж ажил нь хийгдсэн боловч төлбөрийг төсөвт тусган барагдуулах шаардлагатай төсөл, хөтөлбөрийн санхүүжилтийг олгосон, олгох шаардлагатай байгаа зэрэг хүчин зүйлээс хамаарсан.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2016 оны төсвийн тодотголыг боловсруулахдаа үүсээд байгаа төсвийн нөхцөл байдалд бодитой дүн шинжилгээ хийж, төсвийн хэмнэлтийн горимд шилжүүлэх, цаашид төсвийн тогтвортой байдлыг хангах зорилтын хүрээнд ажилласны үр дүнд Монгол Улсын 2016 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого **5,348.2** тэрбум төгрөг, нэгдсэн төсвийн зарлага ба цэвэр зээл **9,694.4** тэрбум

төгрөг болж нэгдсэн төсвийн нийт алдагдал 4,346.2 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ний -18.0 хувьтай тэнцэхээр батлуулсан.

Мөн Монгол Улсын эдийн засгийн уналт үргэлжилж, 2017 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр -0.2 хувьтай гарахаар байгаа, ажилгүйдлийн түвшин 2 оронтой тоонд хүрсэн, гадаад валютын цэвэр нөөц огцом багассан зэрэг макро эдийн засгийн хүндрэлүүдийн хажуугаар төсвийн сахилга бат алдагдаж, төсвийн гадуурх санхүүжилтүүд нэмэгдсэн зэргээс 2016 онд төсвийн алдагдал ДНБ-ий -18 хувьд хүрч, уг алдагдлыг зээлээр санхүүжүүлэх шаардлага үүсэн улмаар өрийн тогтвортой байдал алдагдах эрсдэл тулгарсан энэ үед эдийн засгаа эрчимжүүлэх төлөвлөгөө яаралтай хэрэгжүүлж уналтыг зогсоох, төсвийг эрүүлжүүлэх шат дараалсан бодлогын арга хэмжээ авах шаардлага үүссэн байна.

Иймээс эдийн засгийн уналтыг цаг алдалгүй зогсоож, цаашид эрчимжүүлэх чиглэлээр Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар батлагдсан “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр” болон төсвийн нэгдмэл, тэнцвэртэй байдлыг хангах, сахилга батыг сайжруулах, төсвийн алдагдлыг үе шаттай бууруулах, төсвийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор ОУВС-тай тохиролцсон “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд Монгол Улсын 2017 оны төсвийн тодотголыг боловсруулан батлуулсан.

Төсвийн тодотгол батлагдсанаар Монгол Улсын 2017 оны нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 6,035.7 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 23.2 хувь, нэгдсэн төсвийн зарлага ба цэвэр зээл 8,750.2 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 33.6 хувь болж нэгдсэн төсвийн нийт алдагдал 2,714.4 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий -10.4 хувьтай тэнцэхээр байна.

4.2. Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан, хүлээгдэж байгаа арга хэмжээ, түүнд төсвөөс гаргах зардлын хэмжээ

Засгийн газрын 2016 оны 121 дүгээр тогтоолын хавсралтаар батлагдсан Монгол улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд 2017-2020 онд нийт 70,871.5 тэрбум төгрөгийн зардал шаардлагатай гэсэн тооцоо гарсан байна.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хөрөнгийн 31%-ийг улсын төсвөөс, 37%-ийг гадаадын зээл, тусламжийн эх үүсвэрээс, 31%-ийг хувийн хэвшлийн байгууллагуудын хөрөнгөөр, 0.2%-ийг орон нутгийн төсвөөс, 1.2%-ийг бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэхээр төлөвлөгөөнд тусгагдсан байна.

Хүснэгт. Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын хэмжээ, санхүүжүүлэх эх үүсвэрээр, их наяд төгрөг

№	Санхүүжүүлэх эх үүсвэр	2017-2020	2017	2018	2019	2020
	НИЙТ	70.8	13.9	19.5	20.0	17.4
1	Улсын төсөв	21.9	4.3	6.0	6.2	5.4
2	Гадаад эх үүсвэр	26.2	5.1	7.2	7.4	6.4
3	Хувийн хэвшил	21.9	4.3	6.0	6.2	5.4
4	Орон нутгийн төсөв	0.1	0.04	0.03	0.04	0.03
5	Бусад	0.5	0.1	0.1	0.2	0.1

Эх үүсвэр: Засгийн газрын 2016 оны 121 дүгээр тогтоолоор баталсан "Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө"

4.3. Төсвийн зарлагын чиглэлээр

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2017 оны сонгуулийн жилд УИХ-аас баталсан болон хэлэлцүүлгийн шатанд байгаа хууль тогтоомж болон Засгийн газрын шийдвэрийг хэрэгжүүлэхэд дунд хугацаанд 220.0-370.6 тэрбум төгрөг шаардагдахаар байна.

Сонгуулийн жил буюу 2017 оны төсвийн жилд гарсан шийдвэрийн төсөвт үзүүлэх нөлөөллийн хэмжээ /тэрбум төг/

2018 он 2019 он 2020 он 2021 он

2017 онд батлагдсан хууль, тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд шаардагдах нийт хөрөнгө	220.0	275.4	336.9	370.6
--	-------	-------	-------	-------

Эх үүсвэр: Сангийн яам

2017 оны төсвийн жилд батлагдсан болон хэлэлцүүлгийн шатанд байгаа томоохон арга хэмжээнүүдээс дурдвал, Улсын Их Хурлаас 2017 оны 02 дугаар сарын 02-ны өдөр баталсан Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, Малчин, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн төлүүлэх тухай хуулийг 2018 оны 1 дүгэр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжүүлснээр тэтгэврийн сангийн зарлага 2018 онд 124.6 тэрбум, 2019 онд 164.7 тэрбум, 2020 онд 218.2 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхээр байна.

УИХ-аар хэлэлцэгдэж байгаа Эх, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эцэг, эхэд тэтгэмж олгох тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангахад 72.4-87.6 тэрбум төгрөг шаардагдахаар байна.

Төсвийн тусгай шаардлагыг баримтлах үүднээс Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2016 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2017-2018 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуульд зардлын өсөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээний үзүүлэлтэд нийцүүлэх шаардлагын дагуу зарим шийдвэрийн хэрэгжилтийг хугацааг хойшлуулах эсхүл бусад хөтөлбөр арга хэмжээний зардлыг бууруулах шаардлагатай болж байна.

4.4. Татварын бодлогын чиглэлээр

Сүүлийн жилүүдэд уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнэ буурч байгаа нь уул уурхайн салбараас хэт хамааралтай манай улсын төсөвт томоохон нөлөө үзүүлж, төсвийн хүндрэлийг бий болгож байгаа нь бодит нөхцөл болоод байна.

Иймд нэг салбараас хамаарсан хамаарлыг багасгах, татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг үе шаттайгаар бууруулах, тэгш шударга татварын тогтолцоог бүрдүүлэх хэрэгцээ байгааг Олон Улсын Валютын Сан (ОУВС) зөвлөхийн сацуу энэ чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ авах шаардлага тавьсан. Тус шаардлагын хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газар, нийт иргэдийг хамарсан татварын өөрчлөлт оруулахаас зайлсхийж, харин нийгмийн өндөр орлоготой давхаргад болон эрүүл мэнд, байгаль орчин, хүн нийгэмд хортой, зохисгүй хэрэглээнд ногдуулах татварыг нэмэгдүүлэхээр холбогдох хуулийн төслүүдийг боловсруулсан. Хуулийн төслүүдийг Улсын Их Хурал хэлэлцэж, 2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ны өдрийн хуралдаанаар баталсан. Үүнд:

Нэг. Төсвийн орлогын тогтвортой эх үүсвэрийг бий болгох, иргэдийн орлогын ялгааг бууруулах, татварын тэгш, шударга байх зарчмыг хангах чиглэлээр:

- Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн 1.12, 1.13-т тусгасны дагуу хувь хүний орлогын албан татварыг шатлалтай болгох бөгөөд нөгөө талдаа хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ шинэчлэгдсэнтэй уялдуулан татварын хөнгөлөлтийн хэмжээг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх арга хэмжээг авна. Үүний үр дүнд иргэдийн орлогын ялгаа буурах, татварын шударга тогтолцоо бий болоод зогсохгүй бага, дунд орлоготой иргэдийн татварын дарамт буурах болно;

Хоёр. Нийгэм, эрүүл мэнд, байгаль орчинд сөрөг нөлөөлөл үзүүлдэг зарим төрлийн хэрэглээг хязгаарлах чиглэлээр:

- Архи, тамхины онцгой албан татварыг үе шаттай нэмэгдүүлэх. Ирэх 2018 онд 10 хувь, 2019-2020 онд тус бүр 5 хувь нэмэх;
- Суудлын автомашины онцгой албан татварыг нэмэгдүүлсэн. Ингэхдээ хос тэжээлт автомашин, шингэрүүлсэн хийгээр ажилладаг автомашин, цахилгаан тэжээлт автомашины татварын хөнгөлөлтийг бууруулах, суудлын автомашины хөдөлгүүрийн багтаамж, насжилтаас хамааруулж онцгой албан татварын хэмжээг шинэчлэн тогтоогоод байна;
- Импортын тамхинд ногдох гаалийн албан татварыг нэмэгдүүлсэн.

Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, 2017 оны 5 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хадгаламжийн хүүгийн орлогод татвар ногдуулж эхлээд байна. Түүнчлэн, Онцгой албан татварын тухай хууль, Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээг батлах тухай УИХ-ын 1999 оны 27 дугаар тогтоолд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, суудлын автомашины онцгой албан татвар, импортын тамхины гаалийн албан татварыг тус тус 2017 оны 5 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн нэмэгдүүлсэн.

Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд төсвийн орлого 2018 онд 541.4 тэрбум төгрөг, 2019 онд 638.2 тэрбум төгрөг, 2020 онд 759.1 тэрбум төгрөг, 2021 онд 900.0 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдэхээс гадна иргэдийн орлогын ялгаа буурах, татварын шударга тогтолцоо бий болох, нийгэм, эрүүл мэнд, байгаль орчинд сөрөг нөлөөтэй хэрэглээ хумигдах ач холбогдолтой юм.

Түүнчлэн Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт тусгагдсан, зайлшгүй шаардлагатай зарим татварын чөлөөлөлтийн бодлогыг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал,

- Жижиг, дунд үйлдвэрийн үйлдвэрлэлийн зориулалт бүхий тоног төхөөрөмж, сэлбэг хэрэгслийг “Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай” 2014 оны 6 дугаар сарын 6-ны өдрийн хуулийн үйлчлэх хугацааг 2018 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг хүртэл сунгасан.
- Хөдөө аж ахуйн зориулалттай шинэ трактор, комбайн, машин механизм, гурилын үйлдвэрийн болон усалгааны тоног төхөөрөмж, ойн аж ахуйн техник тоног төхөөрөмж, бордоо, ургамал хамгааллын бодисыг “Нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас чөлөөлөх тухай” хуулийн үйлчлэх хугацааг 2020 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийг хүртэл сунгасан.

БҮЛЭГ ТАВ. ИРЭХ ДӨРВӨН ЖИЛИЙН МАКРО ЭДИЙН ЗАСАГ, ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТӨСӨӨЛӨЛ

5.1 Макро эдийн засгийн төлөв байдлын төсөөлөл

Дунд хугацаанд томоохон төслүүдийг эрчимжүүлэх, төсвийн бодлогод шинэчлэл хийж, улсын төсвийг цаашид алдагдалгүй батлах зарчим баримталж байгаа зэргээс Монгол Улсын эдийн засгийн бодит өсөлт 2018-2021 онд дунджаар 5.3 хувиар өсөхөөр байна.

Хөдөө аж ахуйн салбарыг дэмжих чиглэлээр хэрэгжүүлж буй Монгол мал хөтөлбөр, газар тариалангийн техник, тоног төхөөрөмжийг бага хүүтэй, урт хугацаатай зээлээр худалдан авах нөхцөлийг бүрдүүлэх бодлого зэргийн нөлөөгөөр 2018-2021 онд хөдөө аж ахуйн салбар 7-8 орчим хувиар өсөх төлөвтэй байна.

Уул уурхайн салбарын хувьд дэлхийн зах зээл дээр түүхий эдийн үнэ буурсантай холбоотойгоор 2016-2017 онд нүүрс, төмрийн хүдэр, жонш зэрэг бүтээгдэхүүний олборлолт төдийлөн өсөхөөргүй байгаа ч Оюутолгой ордоос олборлох баяжмалын хэмжээ нэмэгдэхээр байна.

Харин 2017 онд ашиглалтад орох шинэ нисэх онгоцны буудал болон түүнийг Улаанбаатар хоттой холбосон хурдны зам, Эгийн голын усан цахилгаан станцын барилгын ажил, Оюутолгойн далд уурхай, Багануурын цахилгаан станц, Цагаан суваргын зэс молибдений орд зэрэг томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалттай холбоотойгоор

2018-2021 онд барилгын салбар 9.0 орчим хувиар, эрчим хүчний үйлдвэрлэл 6.0 орчим хувиар, боловсруулах салбар 8.0 орчим хувиар тус тус өсөх төлөвтэй байна.

Инфляцыг тогтворжуулах зорилгоор Засгийн газраас нийлүүлэлтийн гаралтай үнийн өсөлтийг бууруулахад чиглэсэн дэд бүтцийг сайжруулах, нийлүүлэлт, хангамжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн хөтөлбөр, төслүүдийг хэрэгжүүлсний үр дүнд нийлүүлэлтийн гаралтай инфляц буурч байгаа бөгөөд цаашид ч энэ хандлага хадгалагдах төлөвтэй байна. Иймд дунд хугацаанд инфляц дунджаар 6-8 орчим хувьтай байхаар байна.

2018-2021 онд эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ харьцангуй тогтвортой байх, уул уурхайн бус зарим бүтээгдэхүүний экспорт нэмэгдэх хандлагатай байгаагаас нийт экспорт дунджаар 6.8 хувиар өсөхөөр байгаа бол томоохон төсөл, хөтөлбөрүүдийн бүтээн байгуулалтад шаардлагатай металл бэлдэц, барилгын материал, газрын тосны импорт нэмэгдэж, нийт импорт дунджаар 8.9 хувиар өсөхөөр байна. Үүний үр дүнд гадаад худалдааны бараа эргэлт 2018-2021 онд дунджаар 7.7 хувиар өсөхөөр байна.

2018-2021 онд хөдөлмөрийн насны хүн ам 2095.2 мянгаас 2158.3 мянгад, эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 1265.3 мянгаас 1306.7 мянгад, ажиллах хүчний оролцооны түвшин 60.4-60.5 хувьд тус тус хүрэхээр байна. Мөн ажилгүйдлийн түвшин ирэх онуудад дунджаар 8.0-аас 6.9 хувьтай байхаар байна.

Хүснэгт. Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт

	2018	2019	2020	2021
ДНБ-ий бодит өсөлт (хувь)	1.8	8.1	5.3	6.1
Хөдөө аж ахуйн салбарын өсөлт	8.0	7.0	6.0	5.7
Үйлдвэрлэлийн салбарын өсөлт	3.2	15.0	11.3	10.7
Үйлчилгээний салбарын өсөлт	-3.0	3.0	0.0	2.3
Уул уурхайн салбарын бодит өсөлт	4.5	13.6	15.1	13.7
Уул уурхайн бус салбарын бодит өсөлт	0.9	6.1	1.7	3.0
Экспортын хэмжээ /нийт/	4,943.0	5,440.0	5,827.0	6,348.0
Импортын хэмжээ /нийт/	3,975.0	4,731.0	4,825.0	5,081.0
Гадаад худалдааны тэнцэл (сая ам.доллар)	968.0	709.0	1,002.0	1,267.0
ДНБ, оны үнээр (тэрбум төгрөг)	27,688.0	31,390.0	35,023.0	39,306.0
Хэрэглээний үнийн өсөлт (оны эцэст)	6.1	6.9	6.5	6.5

Эх үүсвэр: Сангийн яам

5.2 Төсвийн төлөв байдлын төсөөлөл

Ирэх жилүүдийн төсвийн төсөөллийг боловсруулахдаа ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэх “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд тохирсон дунд хугацааны төсвийн үзүүлэлтүүд, Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар батлагдсан “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр”, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2017 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2018-2019 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагын зорилтот үзүүлэлтийг баримталсан болно.

ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэх “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд дунд хугацаанд төсвийн орлогын уул уурхайн салбарын үйл ажиллагаанаас хамаарах хамаарлыг бууруулах, төсвийн орлогын тогтвортой эх үүсвэрийг бий болгох, нийгмийн халамжийн зардлыг хүн амын орлого багатай зорилтот бүлэгт чиглүүлэх, хүн ам зүйн бүтэц, хууль тогтоомжийн өөрчлөлтийн улмаас төсөвт үүссэн зардлын ачааллыг бууруулах, тэтгэврийн тогтолцоог шинэчлэх, цалин хөлсийг төсвийн боломжтой уялдуулах, зардлын үр ашгийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр бодлогын арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд байна.

ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн үр дүнд гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэл сэргэж, цаашид гадаад хөрөнгө оруулалтыг бодитой нэмэгдүүлэх, зээлжих зэрэглэлийг ахиулах, хүүгийн зардал буурах суурь нөхцөл бүрдэнэ гэсэн хүлээлтэй байна. Үүний хажуугаар дэлхийн зах зээл дээрх уул уурхайн түүхий эдийн үнэ өсөх хандлагатай байгаа нь уул уурхайн томоохон төслүүдийг эхлэхэд түлхэц болсноор эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, төлбөрийн тэнцлийн алдагдлыг бууруулах бодит боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Дунд хугацаанд Монгол Улсын төсвийн нэгдмэл байдлыг хангаж, сахилга батыг чанд сахихын зэрэгцээ төсвийн алдагдлыг үе шаттай бууруулах, зарлагын өсөлтийг хязгаарлах, Засгийн газрын өрийг хуулийн хязгаарт багтаан тогтворжуулах, төсвийн тогтвортой байдлыг бий болгох замаар макро эдийн засгийн өсөлтийг хангах зорилтын хүрээнд 2018-2021 оны төсвийн төсөөлөлд нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн ДНБ-д эзлэх хувийг 2018 онд -9.5, 2019 онд -6.9, 2020 онд -5.1, 2021 онд -3.6 байхаар тус тус төсөөллөө.

Мөн өнөөгийн үнэ цэнээр тооцсон улсын өрийн нийт хэмжээг 2018-2021 онд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан хязгаараас хэтрэхээргүй байхаар төсөөлж байна.

Хүснэгт. Төсвийн нэгдсэн үзүүлэлтүүд, тэрбум төгрөг

Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд	2014 он	2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он
	Гүйц	Гүйц	Урьд. Гүйц	Төл	Төсвийн төсөөлөл			
Төсвийн нийт орлого	6,316.5	5,953.4	5,852.1	6,511.3	7,283.0	8,403.0	9,445.0	10,653.0
Тогтворжуулалтын сан	39.9	2.3	0.0	208.8	218.5	224.7	261.8	274.4

	Ирээдүйн өв сан	0.0	0.0	0.0	266.8	256.1	375.2	424.0	553.5
1	Тэнцвэржүүлсэн нийт орлого	6,276.6	5,981.1	5,852.1	6,035.7	6,808.4	7,803.1	8,759.2	9,825.1
	<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	28.2	25.9	24.5	23.2	24.6	24.9	25.0	25.0
	Үүнээс: Тусламжийн орлого	0.0	53.4	70.8	153.7	111.0	125.0	140.0	157.0
	<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	0.0	0.2	0.3	0.6	0.4	0.4	0.4	0.4
2	Төсвийн нийт зарлага	7,144.6	7,138.0	9,519.9	8,750.1	9,451.0	9,971.0	10,555.0	-11,227.0
	<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	32.1	30.9	39.9	33.6	34.1	31.8	30.1	28.6
3	Төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл	-868.0	-1,156.9	-3,667.8	-2,714.3	-2,642.6	-2,167.9	-1,795.8	-1,401.9
	<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	-3.9	-5.0	-15.4	-10.4	-9.5	-6.9	-5.1	-3.6

5.2.1. Төсвийн орлогын төсөөлөл

Ирэх 2018-2021 оны төсвийн орлогын төсөөллийг Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Төсвийн тухай хууль, татварын бодлогын чиглэлээр Засгийн газрын авч хэрэгжүүлэх бодлого, арга хэмжээ, ОУВС-тай хэрэгжүүлэх Өргөтгөсөн Санхүүжилтийн Хөтөлбөр болон макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдийн төсөөлөлд тулгуурлан боловсрууллаа.

Монгол Улсын 2018-2021 оны төсвийн орлогын төсөөлөл өмнөх жилүүдийн нэг адил уул уурхайн гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүн болох алт, зэс, нүүрсний дэлхийн зах зээл дээрх үнээс өндөр хамааралтай хэвээр байхаар байна. Түүнчлэн, “Оюу Толгой”, “Таван толгой”, “Гацуурт”-зэрэг уул уурхайн томоохон төсөл хөтөлбөрийн хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалтын ажлын явц, үйлдвэрлэлийн төвшин ирэх 2018-2021 оны төсвийн орлогын гүйцэтгэлд жинтэй хувь нэмэр оруулахаар байна.

Монгол Улсын Засгийн газар 2018-2021 онд төсвийн орлогыг тогтвортой эх үүсвэрийг бий болгох, татварын бааз суурийг тэлэх чиглэлээр дараах бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд байна. Үүнд:

1. “Оюу Толгой”, “Таван толгой”, “Гацуурт” зэрэг томоохон төслийн бүтээн байгуулалтын ажлыг эрчимжүүлэх;
2. Олон улсын татварын суурь зарчим болох үнэ шилжилт, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдалтай тэмцэх ерөнхий зохицуулалтыг татварын хууль тогтоомжид тусгаж, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдлыг бууруулах;
3. Татварын удирдлагыг боловсронгуй болгох, татварын хууль тогтоомжийг энгийн, ойлгомжтой болгох, татварын төлөх, тайлагнах явцыг хялбаршуулах, зардлыг бууруулах зорилгоор Татварын ерөнхий хууль, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль, Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан батлуулах;
4. Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын системийг хөгжүүлэх ажлыг үргэлжлүүлж, бүртгэлтэй, иргэд, аж ахуйн нэгжийн тоог нэмэгдүүлэх;

5. Татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг бууруулах замаар татварын тэгш шударга тогтолцоог бэхжүүлэх, төсвийн орлогын суурийг тэлэх.

Түүнчлэн, Монгол Улсын 2017 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг төсвийн орлого нэмэгдүүлэх тодорхой арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхээр УИХ шийдвэрлэсэн. Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд төсвийн орлого 2018 онд 541.4 тэрбум төгрөг, 2019 онд 638.2 тэрбум төгрөг, 2020 онд 759.1 тэрбум төгрөг, 2021 онд 900.0 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдэхээр байна.

Ингэснээр Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 2018 онд 6,808.4 тэрбум төгрөг, 2019 онд 7,803.1 тэрбум төгрөг, 2020 онд 8,759.2 тэрбум төгрөг, 2021 онд 9,825.1 тэрбум төгрөг хүрэхээр байна. Нэгдсэн төсвийн орлогын төсөөллийг хүснэгтээр харуулбал дараах байдалтай байна.

Хүснэгт: Нэгдсэн төсвийн орлого /тэрбум төгрөг/

ОРЛОГЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН АНГИЛАЛ	2017 тод	2018 төс	2019 төс	2020 төс	2021 төс
НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	6,511.3	7,283.0	8,403.0	9,445.0	10,653.0
Тогтворжуулалтын сангийн орлого	208.8	218.5	224.7	261.8	274.4
Ирээдүйн өв сангийн орлого	266.8	256.1	375.2	424.0	553.5
Тэнцвэржүүлсэн нийт орлого ба тусламжийн дүн	6,035.7	6,808.4	7,803.1	8,759.2	9,825.1
11 ТАТВАРЫН ОРЛОГО	5,049.6	5,797.1	6,741.0	7,643.4	8,664.1
110 Орлогын албан татвар	1,097.6	1,231.2	1,449.1	1,686.2	1,890.3
ААНОАТ	495.5	595.3	723.2	867.4	890.0
ХХОАТ	602.1	635.9	725.8	818.8	1,000.3
112 Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн орлого	1,194.5	1,410.0	1,621.0	2,002.0	2,309.0
113 Хөрөнгийн албан татвар	98.6	112.7	121.6	135.6	149.2
114 Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	1,284.7	1,414.0	1,654.6	1,755.1	2,012.9
115 Онцгой албан татвар	490.8	647.4	710.1	770.7	839.7
116 Тусгай зориулалтын орлого	11.9	12.1	12.5	12.7	13.0
117 Гадаад үйл ажиллагааны орлого	413.8	469.3	575.3	615.2	690.0
118 Бусад татвар, төлбөр, хураамж	457.7	500.4	596.9	665.9	760.0
12 ТАТВАРЫН БУС ОРЛОГО	986.2	1,011.4	1,062.0	1,115.8	1,161.1
120 Нийтлэг татварын бус орлого	832.1	900.4	936.7	975.5	1,003.7
121 Хөрөнгийн орлого	0.4	1.0	0.4	0.4	0.4
122 Тусламжийн орлого	153.7	110.0	125.0	140.0	157.0

Дээрх хүснэгтээс харахад 2018 онд татварын орлого 5,797.1 тэрбум төгрөг хүрэхээр төсөөлж байгаа бол 2021 онд 8,664.1 тэрбум төгрөгт хүрч 2018 онтой харьцуулахад 49 орчим хувиар өсөхөөр байна.

Уул уурхайн салбарын төсөвт төвлөрүүлэх орлого 2018-2021 онд нэгдсэн төсвийн орлогын 18 орчим хувийг бүрдүүлэхээр байна. “Оюу толгой” төслийн гүний уурхайн бүтээн байгуулалтын ажилтай холбогдуулж “Оюу толгой” ХХК-ийн зэсийн баяжмалын

үйлдвэрлэл 2018-2019 онд 2016 оны гүйцэтгэлтэй харьцуулахад буурахаар байгаа бөгөөд үүнээс үүдэн зэсийн баяжмалын экспортын хэмжээ буурах төлөвтэй байна. Харин нүүрсний экспортын хэмжээ 2018-2021 онд өсөхөөр төлөвтэй байгаа бөгөөд 2021 онд 34.1 сая тонн нүүрс экспортолно гэж төсөөлөв.

Экспортын гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнийн төсөөллийг энэ төрлийн бүтээгдэхүүний үнийн төсөөлөл хийдэг олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагуудын дунд хугацааны төсөөлөлд үндэслэн тооцсон болно. Цэвэр зэсийн үнийн төсөөллийг тонн тутамд 2018 онд 5,159.7 ам.доллар, 2019 онд 5,148.9 ам.доллар, 2020 онд 5,137.2 ам.доллар, 2021 онд 5,133.6 ам доллар байхаар тус тус төсөөлөв. Нэг унци алтны үнийг 2018-2021 онд 1,225.0-1,299.0 ам.доллар байхаар төсөөлсөн бол экспортын нүүрсний жигнэсэн дундаж үнийг 32.7-37.0 ам.доллар байхаар төсөөлөв. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнэ, тоо хэмжээний төсөөллийг хүснэгтээр үзүүлбэл дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. Экспортын бүтээгдэхүүний хэмжээ

Экспортын хэмжээ		2017	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он
1	Нүүрс, сая тонн	25.8	27.5	29.5	30.7	34.1
2	Зэсийн баяжмал, мян/тн	1,371.3	1,236.0	1,340.0	1,510.0	1,610.0
3	Төмрийн хүдэр, мян/тн	5,581.0	5,890.0	6,200.0	8,200.0	8,200.0
4	Жонш, мян/тн	268.6	288.6	300.6	300.6	300.6
5	Алт, ОТ-оос бусад, тонн	17.0	16.9	17.0	18.5	21.7
6	Газрын тос, мян/баррель	8,100.0	8,100.0	8,100.0	8,100.0	8,100.0
Үнэ ам.доллар		2017	2018 он	2019 он	2020 он	2021 он
1	Нүүрсний жигнэсэн дундаж үнэ ам.доллар/тонн	37.9	32.7	37.0	34.3	36.0
2	Зэс, ам.доллар/тонн					
	<i>Зах зээлийн үнэ</i>	<i>5,149.8</i>	<i>5,159.7</i>	<i>5,148.9</i>	<i>5,137.2</i>	<i>5,133.6</i>
	<i>Тэнцвэржүүлсэн үнэ</i>	<i>4,599.4</i>	<i>4,658.9</i>	<i>4,725.5</i>	<i>4,725.5</i>	<i>4,725.5</i>
3	Төмрийн хүдэр, ам.доллар/тонн	38.5	40.0	40.0	40.0	40.0
4	Жонш, ам.доллар/тонн	276.7	276.7	276.7	276.7	276.7
5	Алт, ам.доллар/унци	1,212.0	1,225.0	1,251.0	1,274.0	1,299.0
6	Газрын тос, ам.доллар/баррел	55.0	56.0	56.0	56.0	57.0

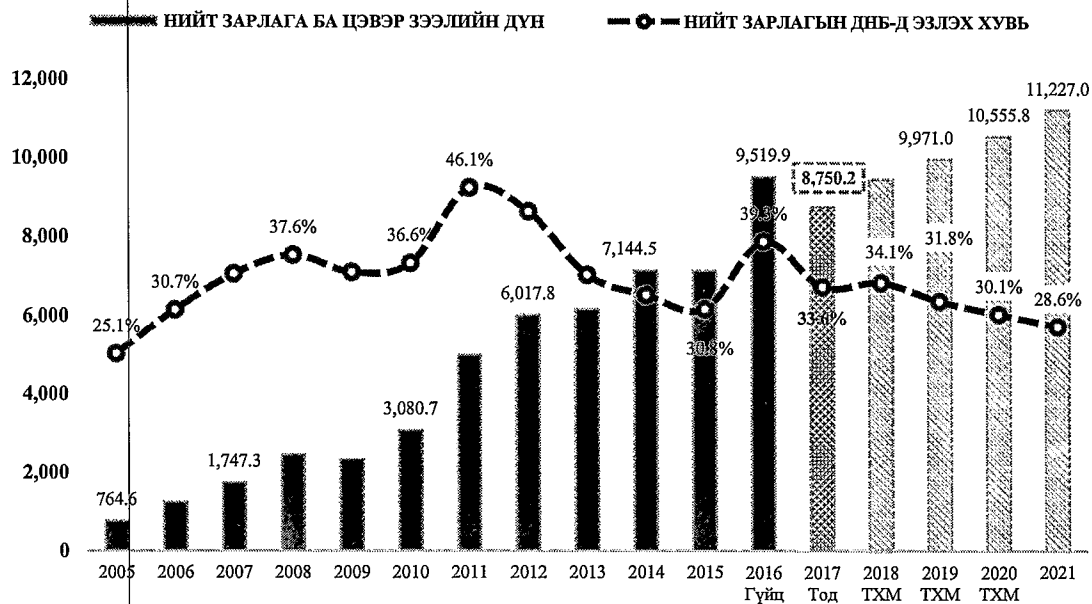
Хүснэгтэд үзүүлсэн тоо хэмжээ, үнийн төсөөлөлд тулгуурлан тооцоход уул уурхайн салбарын орлого 2018 онд 1,315.6 тэрбум төгрөг, 2019 онд 1,510.4 тэрбум төгрөг, 2020 онд 1,619.3 тэрбум төгрөг, 2021 онд 1,752.6 тэрбум төгрөгт хүрэхээр байна.

5.2.2. Төсвийн зарлагын төсөөлөл

Ирэх жилүүдийн төсвийн зарлагын төсөөллийг тооцохдоо Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн төсвийн тусгай шаардлагууд болон Засгийн газраас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн 2018-2020 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд нийцүүлэн боловсрууллаа.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн орлогын төсөөлөлд үндэслэн төсвийн тэнцлийн зорилтот түвшнийг харгалзан нэгдсэн төсвийн нийт зарлагыг 2018 онд 9,451.0 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 34.1 хувьд хүрэхээр, 2019 онд 9,971.0 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 31.7 хувь, 2020 онд 10,555.4 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 30.1 хувь, 2021 онд 11,227.0 тэрбум төгрөг буюу ДНБ-ий 28.6 хувьтай тус тус тэнцэхээр тооцож төсөөллөө.

График. Нэгдсэн төсвийн нийт зарлага ба цэвэр зээл (тэрбум төгрөгөөр ба ДНБ-д эзлэх хувиар)

Ирэх дөрвөн жилд төсвийн урсгал зардлын төсөөллийг тооцохдоо төсөвт тусган хэрэгжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээнд дараахь зарчмыг баримтлан тодорхойлсон болно.

1. Зарлага бууруулах, өсөлтийг хязгаарлах чиглэлээр ОУВС-тай тохирсон арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
2. Тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэх асуудлыг инфляцын өөрчлөлтийг харгалзан төсөв санхүүгийн боломжтой уялдуулан авч үзэх;
3. Хүн ам зүйн бүтэц, статистик, үнэ ханшийн өөрчлөлтийн улмаас төрийн үйлчилгээг хүргэхэд нэмэгдэх зардлыг хянаж төсөвт тусгах;
4. Шинээр батлагдсан зарим хууль тогтоомж, Засгийн газрын баталсан хөтөлбөрүүдийг төсвийн нөөц боломжийг харгалзан үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх, шаардлагатай бол өөрчлөх, хүчингүй болгох саналыг эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх;
5. Зөвхөн боловсрол, эрүүл мэндийн салбарт шинэ хөрөнгө оруулалтын улмаас төрийн үйлчилгээг өргөжүүлэх, хамрах хүрээг нэмэгдүүлэхтэй холбоотой урсгал зардлыг төсөвт тусгах;

6. Төрөөс иргэдэд хүргэх үйлчилгээний чанар хүртээмжийг бууруулахгүй байх;
7. Хөдөлмөр эрхлэлт, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, эсхүл орлого нэмэгдүүлэх үр дүнтэй, санхүүжүүлэх эх үүсвэртэй хөтөлбөр арга хэмжээний зардлыг төсөвт тусгах;
8. Бүтцийн өөрчлөлт, бусад шийдвэрээр орон тоо, урсгал зардал нэмэгдүүлэхгүй байх.

5.2.3. Төсөвт ирэх ачаалал, хэрэгцээ шаардлага

Хүн амын өсөлт, үнэ ханшны өөрчлөлт, түүнчлэн, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 2017 оны сонгуулийн жилд гаргасан шийдвэрийн төсвийн зарлагад нөлөөлөх үр дагавар бүхий шийдвэр, арга хэмжээнүүд нь төсвийн урсгал зарлагыг 2018 онд 416.1 тэрбум төгрөг, 2019 онд 536.4 тэрбум төгрөг, 2020 онд 803.4 тэрбум төгрөг, 2021 онд 887.6 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэх урьдчилсан тооцоолол байна.

№	Арга хэмжээ зардал	Зардлын хэрэгцээний төсөөлөл /тэрбум төгрөг/ 2017 оны суурьтай харьцуулахад нэмэгдэх зардал			
		2018	2019	2020	2021
	НИЙТ ЗАРДАЛ	416.1	536.4	803.4	887.6
I.	Статистик, хүн ам зүйн өөрчлөлт болон хөрөнгө оруулалтаас шалтгаалан нэмэгдэх зардал, арга хэмжээ*	196.1	261.0	466.2	517.0
II.	2017 онд батлагдсан хуулийн тогтоомжийн дагуу хэрэгжих арга хэмжээнүүд	220.0	275.4	336.9	370.6

* цалин тэтгэвийг индексжүүлэх зардал багтаагүй дүн

5.2.4. Дунд хугацааны төсвийн зарлагын хязгаарлалт

Сонгуулийн жилд УИХ болон Засгийн газраас баталж хэрэгжүүлсэн шийдвэрүүд, статистик, хүн ам зүй, үнэ ханш болон шинэ хөрөнгө оруулалтын ашиглалттай холбоотой гарах урсгал зардлын өсөлт нь нэгдсэн төсвийн нийт зардлын өсөлтөөс хэтрэх эрсдэлтэй байна. Тиймээс төсвийн тусгай шаардлагыг баримтлах үүднээс зардлын өсөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээний үзүүлэлтэд нийцүүлж бууруулах шаардлагатай байна.

Төсвийн тэнцлийн хувьд 2018 онд ДНБ-ий 9.5%, 2019 онд 6.9%, 2020 онд 5.1%, 2021 онд 3.6%-тай тэнцэх хэмжээний алдагдалтай байхаар төсөөлж байна.

БҮЛЭГ ЗУРГАА. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮ, ТӨСВИЙН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСӨӨЛӨЛ НЬ УЛСЫН ИХ ХУРЛААР БАТЛАГДСАН ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, ЭСХҮЛ ТУХАЙН ЖИЛИЙН ТӨСӨВ, ТӨСВИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ЗААСАН ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГАД НИЙЦЭЖ БАЙГАА ТАЛААРХ ТАЙЛБАР

6.1. Төсвийн төсөөлөл нь төсвийн тусгай шаардлагыг хангаж буй талаар

Ирэх жилүүдийн төсвийн төсөөллийг 2016 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдөр УИХ-аар батлагдсан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2017 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2018-2019 оны төсөөллийн тухай хуультай нийцүүлэн боловсрууллаа. 2018-2019 оны төсвийн төсөөллийн үзүүлэлтүүд нь дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлээр тогтоосон төсвийн төсөөлөлтэй нийцтэй буюу хуульд заасан хэмжээнд байхаар байна. Харин 2020-2021 оны төсвийн төсөөлөл нь УИХ-аар батлагдсан Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн хамрах хугацаанд хамаарахгүй байгаа тул Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагууд хангагдаж байхаар төсөөллөө.

Төсвийн төсөөллийн хувьд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагууд дараах байдлаар хангагдахаар байна.

1. Нэгдсэн төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцсон байх. Төсвийн төсөөлөлд тусгасан гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн тэнцвэржүүлсэн үнийг Олон улсын нэр хүнд бүхий санхүүгийн мэдээллийн байгууллагуудаас гаргасан үнийн төсөөлөлд үндэслэн макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдтэй уялдуулан төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогыг тооцлоо. Зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнэ 2018 онд тонн тутамд 4,658.9 ам.доллар, 2019 онд 4,725.5 ам.доллар байхаар байна.

2. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн оны төсвийн жилийн ДНБ-ий 2.0 хувиас илүүгүй алдагдалтай эсхүл ашигтай байх. Ирэх жилүүдийн төсвийн төсөөлөл нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасан төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн зорилтот түвшнийг хангахаар байна.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн төсөөлөл /ДНБ-д эзлэх хувь/

	2018	2019	2020	2021
1 Хуулиар тогтоосон хязгаар	-9.5%	-6.9%	-5.1%	-3.6%
2 Төсөөлөл	-9.5%	-6.9%	-5.1%	-3.6%

3. Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн хувь тухайн жилийн өмнөх 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхгүй байх. Нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 2018 онд 8.0 хувиар өсөх, 2019 онд 5.5 хувиар өсөх, 2020 онд 5.9 хувиар өсөх, 2021 онд 6.4 хувиар өсөхөөр төсөөлсөн нь Төсвийн тогтвортой байдлын

тухай хуулийн 6.1.3-т заасан төсвийн зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлагыг хангахаар байна. Өөрөөр хэлбэл, ирэх жилүүдийн төсвийн зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн хувь болон тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхээргүй байна.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлтийн төсөөлөл /хувиар/

№	Өсөлт	2018	2019	2020	2021
1	Тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь	5.9%	11.8%	8.7%	9.7%
2	Тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дундаж	20.3%	19.1%	18.0%	15.0%
3	Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь, төсөөлөл	8.0%	5.5%	5.9%	6.4%

4. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.4-т заасан Засгийн газрын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн үлдэгдэл нь тухайн жилийн оны үнээр тооцсон ДНБ-ий 60 хувиас хэтрэхгүй байх. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19.3-т “Энэ хуулийн 6.1.4-т заасан төсвийн тусгай шаардлагыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх зорилгоор өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 2018 оны төсвийн жилд 80 хувиас, 2019 оны төсвийн жилд 75 хувиас, 2020 оны төсвийн жилд 70 хувиас, 2021 оны төсвийн жилээс эхлэн 60 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байна” гэж заасан. Засгийн газрын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн үлдэгдэл 2018-2021 онд хуульд заасан хязгаарт байхаар байна.

Хүснэгт. Засгийн газрын өрийн төсөөлөл, өнөөгийн үнэ цэнээр /ДНБ-д эзлэх хувь/

	2018	2019	2020	2021
1 Хуулиар тогтоосон хязгаар	80.0	75.0	70.0	60.0
2 Төсөөлөл	80.0	75.0	70.0	60.0